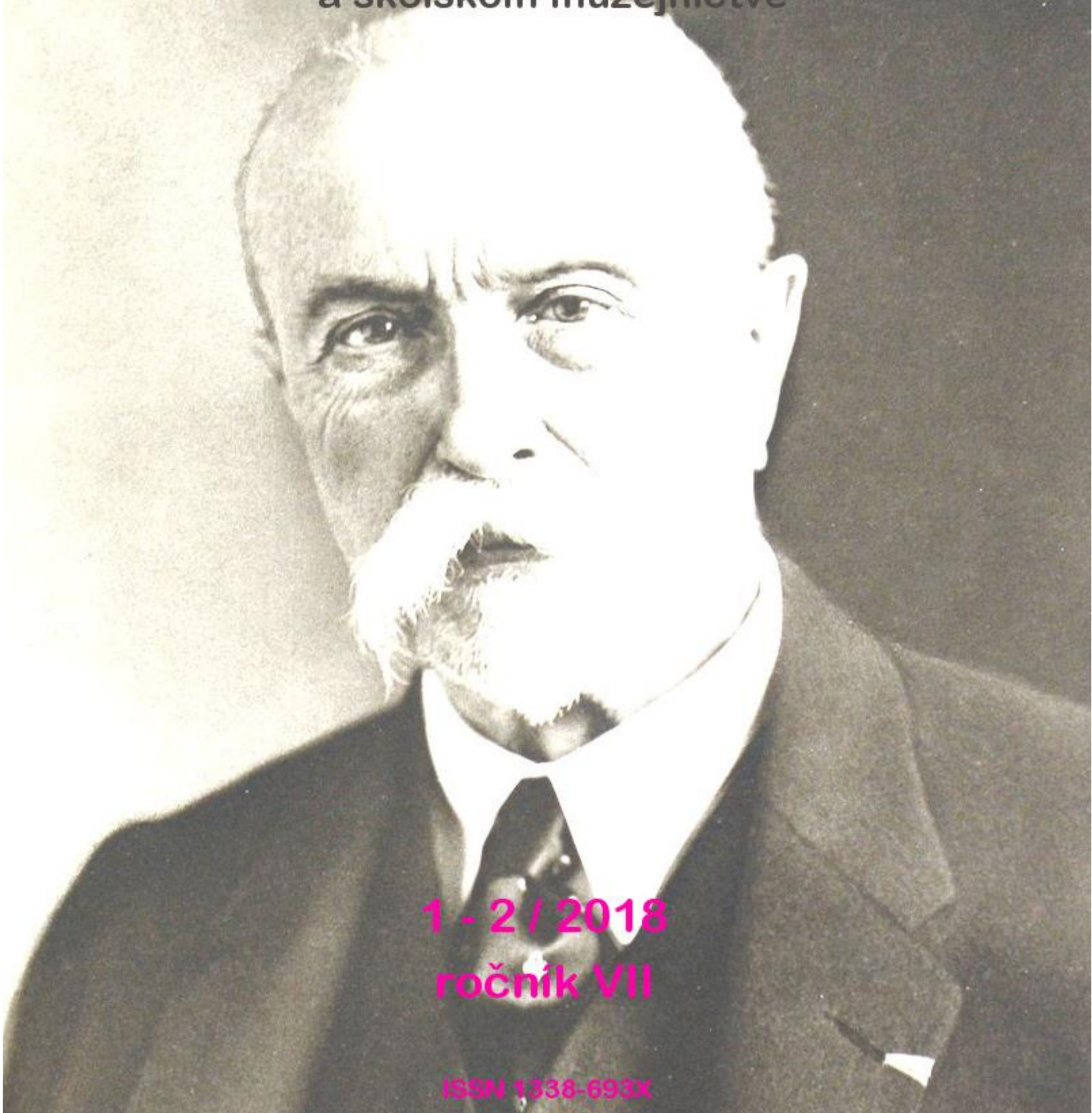

HISTORICKO - PEDAGOGICKÉ FÓRUM

Internetový časopis o dejinách pedagogiky
a školskom múzejníctve

1 - 2 / 2018
ročník VII

ISSN 1338-693X

O B S A H

Zo živých a oživených osudov šenkvickej školy: zaslúžili učitelia Elemír Kantek a Henrich Lančarič (M. Lukáč).....	3
Kongregácia milosrdných sestier svätého Kríža a jej prínos pre rozvoj ošetrovateľského vzdelávania na Slovensku: 2. časť – problémy ošetrovateľskej školy v Bratislave počas prvého desaťročia jej existencie vo svetle česko-slovenských ošetrovateľských konferencií (Ľ. Ilievová – E. Juríková).....	9
Profesúra Jána Kvačalu na filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (L. Bernát).....	19
učiteľská epizóda Jozefa Máteja v Trebichave (V. Michalička).....	28
Medailérska tvorba Žilinskej univerzity v Žiline (J. Slavkovský).....	33
Časopis Rodina a škola (1900 – 1904) (V. Michalička).....	42
Správa o osobnej knižnici Jozefa Máteja (1923 – 1987) (V. Michalička).....	44
Slovenské školstvo po vzniku Československej republiky – príklad Československého štátneho reálneho gymnázia v Bratislave (M. Slezáková).....	47
Správy	50
Recenzie	53
Anotácie	58
Pokyny pre prispievateľov.....	60

ZO ŽIVÝCH A OŽIVENÝCH OSUDOV ŠENKVICKEJ ŠKOLY: ZASLÚŽILÍ UČITELIA ELEMÍR KANTEK A HENRICH LANČARIČ

Martin Lukáč

Abstrakt: Štúdia prináša profily dvoch významných učiteľov, ktorí pôsobili na šenkvickej ľudovej (národnej) škole v rokoch prvej ČSR. Boli typickými učiteľmi svojho obdobia, ktorí predstavovali výnimočných ľudí po stránke osobnostnej, profesijnej a ich mnohostranné pôsobenie prekračovalo múry šenkvickej školy. To je aj dôvod, že dodnes žije ich práca v spomienkach Šenkvičanov.

Kľúčové slová: učitelia, šenkvickej škola, Elemír Kantek, Henrich Lančarič

V nasledujúcom príspevku sa budeme venovať dvom výrazným osobnostiam školy v Šenkvicách, dnes jednej z najväčších obcí na území Slovenskej republiky. Neboli rovesníkmi ani kolegami, každý z nich na škole pôsobil v inom období 20. storočia, ktoré so sebou prinášali iné výhody, ale aj problémy, ťažkosti či trendy a vplyvy. Dokonca, v ich prvotnom kontakte sa jednalo o vzťah učiteľa (Elemír Kantek) a žiaka (Henrich Lančarič).

ELEMÍR KANTEK – všestranná učiteľská osobnosť a autorita

Pôvodom Modran (narodený v roku 1900) bol nepochybne silnou osobnosťou – s pevným charakterom a kreatívnou povahou. V Šenkvicách dodnes žije niekoľko pamätníkov, v dobrom spomínajúcich na jeho spôsoby výučby či motivácie žiakov k lepším študijným výsledkom. Kantek bol doživotným vzorom aj pre svojho žiaka, neskoršieho učiteľa a dlhoročného riaditeľa šenkvickej školy – Henricha Lančariča (ktorý bol v rokoch 1956 – 1990 aj kronikárom obce)¹.

Citujúc obecnú kroniku: „K obratu a zjavnému zlepšeniu školských pomerov dochádza v školskom roku 1924/25, kedy na miesto uč. Anny Janekovej prichádza učiteľ Elemír Kantek, rodák zo susednej Modry. Tento spolu s učiteľkou Annou Rožňákovou priniesli do školy nový život a ruch.“² Elemír Kantek prišiel na veľkošenkvickej³ školu, vtedy ešte existujúcu v priestoroch dnešného „bowlingu“. Žiaci na začiatku jeho pôsobenia vo Veľkých Šenkvicách dostali nové učebnice, písanky a nové školské potreby, pokiaľ ich rodičia mali možnosť tieto ich kúpiť.

Práve pričinením týchto učiteľov sa v škole začali objavovať učebné pomôcky, ktoré si učitelia vlastnoručne vyrábali. Učiteľ Elemír Kantek vďaka jemu vlastnej usilovnosti a vynaliezavosti menil i vzťah triedy. Žiaci na jeho vyučovanie chodili radi. I do vyučovacích metód a foriem tento učiteľ vnášal mnoho nového a zaujímavého.

Už v roku 1924 sa konala na škole slávnosť mikulášskej nádielky. Pri tejto príležitosti Elemír Kantek zakúpil zo svojich peňazí cukríky, ktoré rozdelil do vlastnoručne ozdobených vrecúšok. Na každý z nich napísal meno konkrétneho žiaka. Ako opäť autenticky zachytáva obecná kronika: *V deň 6. decembra počas vyučovania náboženstva vskočil do triedy*

¹ Svedčí o tom viacero zmienok v obecnej kronike, kde Lančarič venoval Kantekovi dokonca celú podkapitolu v časti, určenej na všeobecno-geografický a historický opis obce (v úvode prvého zväzku obecnej kroniky).

² LANČARIČ, Henrich: *Kronika obce Šenkvice – zväzok prvý*. Šenkvice, 1960, s. 74 – 77.

³ K spojeniu Veľkých a Malých Šenkvic – neskôr, v rokoch 1948 až 1964, Malých a Veľkých Čaníkoviec – do jednotnej obce Šenkvice došlo až v roku 1964.

„čert“ (Elemír Kantek v prestrojení) s vrecom cukríkov. Vreco hodil na pódium a sám skokom sa ocitol na prvej lavici. Samozrejme, detských hláv nad lavicami nebolo. Všetko sa tiesnilo pod zadnými lavicami. I najväčší hrdinovia, ktorí sa pred „Mikulášom“ stavali a vystatovali sa svojou nebojácnosťou, boli medzi ostatnými. Vzhľadom na to, že v tých časoch sa deťom veľa sladkostí nedostávalo, malo to pre žiakov o to väčšie čaro. Na Vianoce objavila sa v triede krásne vyzdobená jedlička.

V skriní s učebnými pomôckami sa v tom čase mohli nájsť parný stroj, Segnerovo kolo, elektrický zvonček, magnety a iné. Záujem o ne bol veľký, nakoľko v tom čase to v miestnych podmienkach bol nevídaný zjav.

Kantek začal na škole pracovať formou záujmových krúžkov. Vo svojej triede mal krúžok trubačov, ktorí potom trúbili do pochodu pri telesnej výchove. V triede bol tiež krúžok zdravotníkov, ktorí vedeli ošetriť najbežnejšie poranenia. Každý mal torbu s obväzmi a liekmi, pričom torby zhotovil sám učiteľ. V triede bol i krúžok rádioamatérov, čo na ten čas, kedy sa rádioprijímače začali iba používať, bolo veľkým pokrokom. Títo rádioamatéri vedeli postaviť a obsluhovať učiteľom zhotovenú jednolampovku so slúchadlami. Okrem toho pracoval na škole krúžok šikovných rúk. Žiaci sa učili narábať lupenkovou pílkou. Výsledkom ich práce bol pekný „betlehem“, neskôr umiestnený i v kostole. Učiteľ Kantek viedol aj výtvarný krúžok – chodil s deťmi maľovať do prírody. Žiaci sa pod jeho vedením učili narábať s vodovými farbami i s obyčajnými farebnými hlinkami.

Vo svojom voľnom čase učil žiakov – záujemcov hru na husle. Niektorí žiaci s ním trávili čas aj mimo vyučovania, napríklad spomínaný Henrich Lančarič. Elemír Kantek totiž vo voľnom čase fotografoval a maľoval, prechádzal sa po šenkvickej chotári. Výsledkom jeho činnosti je originálna maľba šenkvickej kostola z roku 1932, ktorá sa dnes nachádza v priestoroch Klubu dôchodcov v Šenkviciach. Zbieral historické pamiatky a kreslil aj mapy – vďaka týmto podkladom máme verný obraz o tom, ako sa obec menila v 20. a 30. rokoch 20. storočia.

Zaujímavá bola aj výučba telesnej výchovy. Žiaci nielen poslušne cvičili, spievali a pochodovali, pričom každý mal na pleci atrapu pušky, ktorú pre každého urobil samotný učiteľ. V triede sa jedného dňa „objavila“ listová sťahovacia tabuľa - podľa názoru citovanej obecnej kroniky – v tom čase jedna z prvých na dedinských školách. Zhotovil ju vlastnoručne vo svojej dielni opäť sám učiteľ Elemír Kantek, rovnako svojpomocne zhotovil mapu na výučbu zemepisu vďaka svojmu stroju – hektografu. Pre žiakov vlastnoručne vyhotovil kresliarske podložky, zaobstaral farbičky a štetec a rad ďalších potrebných vecí.

Hneď od svojho nástupu na učiteľské miesto v obci sa stal knihovníkom (v poradí prvým) vôbec prvej verejnej knižnice vo Veľkých Šenkviciach. Vznikla v roku 1924 na základe zákona č. 430/1919 o povinnom zriaďovaní knižníc v obciach⁴. Základ tvorilo 44 kníh, zakúpených v trnavskom Spolku svätého Vojtecha. Kantek sa popri tom venoval aj osvetovej práci a neskôr so svojou manželkou - učiteľkou Justínou⁵, veľmi prispel k povzneseniu ochotníckeho divadla v obci – najmä žiackeho.

Pre Elemíra Kanteka bol vo Veľkých Šenkviciach posledným školským rok 1944/1945, po ktorom sa spolu s manželkou presťahoval do rodnej Modry. Podľa spomienok pamätníka Ladislava Somorovského (*1927), ktorý bol jeho žiakom, učiteľ Kantek bol v období druhej svetovej vojny⁶ spolu s niekoľkými ďalšími občanmi poverený členmi novovzniknutého Revolučného národného výboru, aby zakopali telá dvoch alebo troch⁷ nemeckých vojakov, ktorí boli zastrelení počas ústupu z obce smerom na Pezinok pred prichádzajúcou Červenou

⁴ MIŠÚNOVÁ, Silvia: 1924 – 90 rokov s knižnicou – Z dejín knižnice. In: *Šenkvičan – noviny obyvateľov obce Šenkvice*, ročník 20, 2014, č. 1, str. 22. Dostupné online na : <http://senkvice.org/node/457>

⁵ Rod. Šišolákovou (na školu ako učiteľka nastúpila v školskom roku 1930/1931), pochádzala z Holíča.

⁶ Po oslobodení obce v roku 1945.

⁷ Pamätník si už nedokázal spomenúť, či sa jednalo o dvoch alebo troch vojakov.

armádou. Táto zmienka poukazuje na to, že na prvý pohľad dôstojná pozícia učiteľa bola v dobovej realite aj zneužitá.

V Modre bol Kantek taktiež aktívny. Bol napríklad členom Prípravného výboru Storočnice Ľudovíta Štúra, čo znamená, že v roku 1956 pomáhal pri organizácii osláv 100. výročia úmrtia tohto významného Slováka⁸. V Modre trávil Elemír Kantek aj svoj zaslúžený dôchodok, pričom zostal v pravidelnom kontakte so Šenkvicami i svojimi bývalými žiakmi. Bol čestným členom Vlastivedného krúžku vo Veľkých Čaníkovciach, ktorému daroval mnoho pamiatok: boli to napríklad exponáty do pamätnej izby (terajšieho obecného múzea) či fotografie, ktoré stihol vytvoriť počas svojho pôsobenia v obci.

V roku 1966, pri príležitosti celoobecných osláv 400. výročia znovuosídlenia Šenkvic chorvátskym obyvateľstvom, bol Elemír Kantek spolu s manželkou Justínou a svojou niekdajšou kolegyňou, učiteľkou Editou Turčanovou, ocenený vtedajším predsedom Miestneho národného výboru (MNV) v Šenkvicach (dnešná funkcia starostu obce), Vítom Kukumbergom, v sále Osvetovej besedy.

Na záver môžeme spomenúť jednu z posledných funkcií Elemíra Kanteka vo Veľkých Šenkvicach – pozíciu organistu.

V roku 1928 odišiel na odpočinok správca školy Ján Kanka, ktorý bol i organistom a dostával plat od cirkevnej obce. On ešte zachovával tradície podľa starých zvyklostí, určených príkazmi farára. Keď bol pohreb a farár si ho želal odbaviť predpoludním, učiteľ Kanka ukončil vyučovanie, žiakov pustil domov a šiel pochovávať. Bol posledným z organistov, ktorí v predvianočnom čase piekli pre celú obec oblátky a rozposielali ich po domoch, za čo dostávali protihodnotu v naturáliách (vajcia, fazuľa, šošovica) alebo v peniazoch. Za jeho účinkovania sa ešte chodievalo koledovať z domu do domu.

Jeho nástupca tieto staré zvyky už neobnovil a tak zanikli i s duchom doby, v ktorej mali svoj pôvod. Je vhodné načrtnúť, že v tridsiatych rokoch 20. storočia sa u vtedajších Veľkošenkvičanov (ako u veľkej časti vtedajšej slovenskej spoločnosti) nenašlo dost' porozumenia pre vyučovanie a pre štúdium žiakov, najmä v rodinách chudobných robotníkov a roľníkov. Rodičia veľmi často prichádzali so žiadosťami, aby dieťa bolo oslobodené od povinnosti chodiť do školy. Zrejme tak konali so zámerom, aby deti pomáhali pri domácich a poľných prácach.

Bolo tomu tak napriek pomerne solídnej úrovne vtedajšej šenkvickej školy, ktorú svojim pričinením zabezpečil aj Elemír Kantek. Zomrel v roku 1970 v Modre. Nezanechal po sebe žiadneho potomka, avšak odkaz jeho práce je živý dodnes.

HENRICH LANČARIČ – dlhoročný riaditeľ šenkvickej školy

Starší spoluobčania si ho pamätajú ako svedomitého človeka a večne v kronikách a dejinách obce ponoreného nadšenca miestnej kultúry, mladšia generácia zasa ako uzavretého a prísneho riaditeľa školy. Henrich Lančarič zostal v našich spomienkach ako riaditeľ školy, kronikár obce, aktívny zberateľ a propagátor šenkvickej kultúry, kultúrno-osvetový pracovník a predovšetkým neuveriteľne hrdý patriot Šenkvic. Táto šenkvickej osobnosť sa narodila dňa 4. decembra 1913 vo vtedajších Veľkých Šenkvicach.

Narodil sa ako šieste z deviatich detí Jozefa Lančariča a Jozefíny, rodenej Plankovej, pochádzajúcej z roľníckej rodiny. Do tunajšej ľudovej školy začal chodiť v roku 1920. Ako jediný spomedzi svojich súrodencov nadobudol vyššie vzdelanie. Vďaka štúdiu na Štátnom reálnom gymnáziu J. Hollého v Trnave a bratislavskej Štátnej pedagogickej akadémii (absolvovanie tejto školy nemáme doložené) udržiaval si po celý život rešpekt a pre mladších

⁸MACHO, Peter – KODAJOVÁ, Daniela a kolektív: *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov – život, dielo, doba verzus historická pamäť*. Bratislava: VEDA – 2015, s. 173. ISBN 978-80-224-1454-8. Dostupné online: <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/1324478/stur.pdf>

súrodencov bol vzorom. Pôvodne sa učiteľkou chcela stať jeho staršia sestra Sidónia, rodičovský výber však napokon padol na Henricha Lančariča⁹.

Značný vplyv na formovanie jeho osobnosti i záujmov mal učiteľ Elemír Kantek, ktorý ho učil v piatom ročníku šenkvickej školy. Henrich Lančarič s ním však trávil aj voľný čas – tu možno badať prvý náznaky Lančaričovho záujmu o kultúrne dedičstvo, pamiatkové predmety totiž učiteľ Kantek zbieral i propagoval.

V Šenkviaciach sa však neoženil. So svojou budúcou ženou sa zoznámil v Lančári, odkiaľ pochádzala a kam Lančarič chodieval za svojim prastrýkom – ďalším význačným šenkvickým rodákom Alojzom Behunkom, ktorý pôsobil ako kňaz na tamojšej fare. S Oľgou Čimovou sa zobrali dňa 6. júla 1941 vo Vrbovom. O rok neskôr sa páru narodil syn Drahoslav, potom dcéra Oľga a do tretice syn Juraj.

Henrich Lančarič bol ďalší z priekopníkov historického výskumu našej obce, pričom dokázal detailne zachytiť aj prítomnosť (dianie v obci v čase, keď žil a bol kronikárom). Práve kroniky môžeme považovať za najvýznamnejšiu pamiatku na jeho účinkovanie v kultúrnom živote Šenkvic. Výsledok jeho práce môžeme obdivovať dodnes, v podobe troch úplne zapísaných zväzkov kroniky obce, ktorých počet strán sa pohybuje v stovkách zapísaných listov formátu A3. Vďaka tomu sme schopní sa vrátiť v dejinách Šenkvic späť o polstoročie dozadu, dokonca aj ďalej.

Okrem obecnej kroniky viedol počas svojho pôsobenia vo funkcii riaditeľa šenkvickej základnej školy aj školskú kroniku a kvalitnú prácu odviezol aj vo vedení kroniky Dozorného výboru Jednoty - Spotrebného družstva v Šenkviaciach.

Kronikárske nadšenie sa u Henricha Lančariča prejavovalo aj tým, že sa neuspokojil so zachytením prítomnosti obce, jej súčasnej podoby. Pátral totiž aj po našich dejinách a v tejto oblasti spolupracoval aj s ďalšími významnými Šenkvičanmi, napríklad s PhDr. Jánom Milanom Dubovským, niekdajším riaditeľom modranského archívu a tiež bádateľom histórie obce i jej okolia. Na túto veľkú spoluprácu si spomínajú aj deti Henricha Lančariča. Okrem menovaného však Henrich Lančarič spolupracoval i s ďalšími občanmi Šenkvic - Jaroslavom Brzobohatým mladším, ktorý bol v istom období aj správcom Osvetovej besedy, dnešné Kultúrne a informačné stredisko (KIS).

Títo spolupracovníci ho sprevádzali aj v ďalšej sfére jeho činnosti, ktorou bolo aj zriadenie a budovanie Pamätnej izby revolučných tradícií, neskôr Pamätnej izby (niekedy nazývanej aj ako Vlastivedná izba), ktorú dnes poznáme pod názvom Obecné múzeum Šenkvice.

Obecné múzeum je výsledkom snahy týchto troch nadšencov a ochoty vtedajších Šenkvičanov darovať hodnotné zbierkové predmety. Všetko sa dialo v rámci Vlastivedného krúžku Osvetovej besedy Veľké Čaníkovec. Osvetovú besedu zastrešoval práve pán Jaroslav Brzobohatý mladší. Významným podujatím vlastivedného krúžku bolo aj zorganizovanie osláv 400. výročia znovuzaloženia Šenkvic v roku 1966. Vtedy naša obec nadviazala dodnes trvajúcu družbu s partnerským mestom Kostajnica v dnešnom Chorvátsku.

Trojica nadšencov sa činila aj v publikačnej činnosti. Vďaka nim bolo o Šenkviaciach vydaných viacero kníh, napríklad prvá monografia Šenkvic z roku 1966 pod názvom *400 rokov Šenkvic* či druhá monografia obce z roku 1994, taktiež pamätnica *Polstoročie organizovanej telovýchovy a športu v Šenkviaciach 1924 – 1974*, vydaná práve v roku 1974 alebo životopis a dielo Gabriela Kolinoviča Šenkvickeho z roku 1998 a ďalšie. Do publikačnej činnosti môžeme zahrnúť aj viacero príspevkov v odborných zborníkoch,

⁹ Sidónia Lančaričová po celý život napokon pracovala ako administratívna pracovníčka – pedantnosť, ktorá sa od vtedajších učiteľov očakávala – jej zostala zrejme i po prvotnom sklamaní, že kvôli finančnej tiesni rodiny nemohla dosiahnuť vyššie vzdelanie – nikdy sa nevydala, ale svedomito zachytávala rodinné dianie (zhromažďovala fotografie z rodín každého zo svojich súrodencov). Pochovaná je spolu so svojimi rodičmi a bratom Henrichom Lančaričom na šenkvickej Hornom cintoríne.

napríklad publikácii *Chorvátska národnosť na Slovensku – história, onomastika, národopis* od zostavovateľa Jána Botíka (Slovenské národné múzeum, Bratislava, 1999, 180 strán, ISBN 80-8060-020-1). V citovanom zborníku sú zverejnené dva Lančaričove príspevky – *Chorvátsky písané listiny zo Šenkvič* (str. 48 – 58) a *Ludový odev v Šenkvičiaciach* (str. 158 – 171).

Henrich Lančarič však bol predovšetkým učiteľom. Po vyštudovaní Štátnej pedagogickej akadémie v Bratislave pôsobil desať rokov v susednom Viničnom. Každú nedeľu sa vracal do rodnej obce, s ktorou nestrácal kontakt a mal prehľad o živote v nej. V roku 1944 však odišiel učiť do Kočina (dnes obec Kočín – Lančár v piešťanskom okrese), odkiaľ už v roku 1946 prešiel učiť do Dunajskej Stredy, kde zotrval do roku 1949. Ako sám priznáva v životopise kronikára na konci svojho prvého kronikárskeho zápisu, v tomto období (rokov 1944 až 1949) však stratil kontakt s rodnými Šenkvicami.

V spomínanom roku 1949 sa stal riaditeľom školy v Slovenskom Grobe, ležiacom od vtedajších Veľkých Čanikovciach zhruba osem kilometrov vzdušnou čiarou. Preto opäť mohol častejšie dochádzať do rodnej obce a aktívne prežívať udalosti, ktoré sú dnes tiež šenkvičskými dejinami. Prirodzene, významným posunom bolo Lančaričov nástup do funkcie riaditeľa šenkvičskej školy.

Prínos Henricha Lančariča do histórie šenkvičského školstva je úctyhodný. Vďaka nemu a učiteľskému kolektívu, ktorý viedol, sa v roku 1960 po zhruba ročnej výstavbe otvorila nová budova ZDŠ (Základnej deväťročnej školy) vo Veľkých Čanikovciach. Vyrástla v chotárnej časti Poluselky, kde sa práve v tom období začala v značnejšej miere formovať dnešná Vinohradská ulica. Táto budova je dnešný druhý stupeň tunajšej základnej školy.

Henrich Lančarič bol riaditeľom školy od roku 1953 do roku 1976, kedy oficiálne odišiel na dôchodok. V rodných Šenkvičiaciach popri funkcii riaditeľa aj učil – ruštinu a dejepis. U viacerých obyvateľov a svojich súčasníkov však zanechal negatívny dojem. Keďže zastával vedúcu pozíciu, musel byť lojálnym členom komunistickej strany.

Oficiálne bol kronikárom obce od roku 1956 do roku 1990. V spomínanom roku 1956 bol poverený Radou Miestneho národného výboru výkonom funkcie kronikára. Avšak, prvé kronikárske školenie dostal až v roku 1958 a aj v roku 1959, kedy dostal aj písomné smernice, ako si má vo svojej práci počínať. Taktiež pátral po predošliých kronikách, nakoľko na obci a ani v archívoch žiadne nenašiel.

Po roku 1990, kedy Henricha Lančariča nahradil vo funkcii kronikára knihovník Eduard Ivančík mladší, pán Lančarič nezačínal vo svojej kultúrnej a osvetovej činnosti. Pripravoval neskôr vydanú monografiu, prípadne vyššie citované príspevky v zborníkoch.

Venoval sa aj genealógii. Zbieral rôzne výstrižky z novín, doklady z minulosti lančaričovskej rodiny a z archívnych materiálov dokázal zostaviť také autentické dokumenty ako napríklad menoslov nositeľov priezviska Lančarič z radov obyvateľov Veľkých Šenkvič v dávnejších storočiach.

Dňa 4. januára 1999 srdce zapáleného Šenkvičana, Henricha Lančariča dotieklo. Už dnes môžeme povedať, že za jeho odvedenú prácu je neodmysliteľné, aby mu bol vzdaný hlboký hold. On sám vo svojom životopise v kronike obce uviedol: „*Sám prácu kronikára robím rád a s láskou.*“. Svojou prácou položil základy i detailnejšie scenérie šenkvičských dejín, vďaka ktorým sa dejinný výskum môže posunúť smerom vpred.

ZDROJE, BIBLIOGRAFIA :

Autorské rozhovory s pamätníkmi, žijúcimi v obci Šenkvice

Autorské rozhovory s príbuznými Henricha Lančariča – manželkou Oľgou Lančaričovou (a dcérou Oľgou Krajčovičovou) a najmladším bratom Alojzom Lančaričom (a jeho dcérami - dcérou Evou Lančaričovou a Máriou Lančaričovou)

LANČARIČ, Henrich: *Kronika obce Veľké Čanikovce – celkový opis obce. Kapitola Životopis kronikára a jeho spolupracovníkov.* Šenkvice, 1960. Str. 58.

LANČARIČ, Henrich: *Kronika obce Šenkvice – zväzok prvý.* Šenkvice, 1960. Podkapitola *ElemírKantek.* Str. 74 – 77.

LUKÁČ, Martin: *ELEMÍR KANTEK – všestranná učiteľská osobnosť a autorita.* Rubrika *Škola hľadá svoje korene.* In: *Šenkvičan – noviny obyvateľov obce Šenkvice*, ročník 23, 2017, č. 3, str. 20 - 21. Dostupné online <http://senkvice.org/senkvican/032017>

MACHO, Peter – KODAJOVÁ, Daniela a kolektív: *Ludovít Štúr na hranici dvoch vekov – život, dielo, doba verzus historická pamäť.* VEDA – Vydavateľstvo SAV s Historickým ústavom SAV, Bratislava, 2015. 401 strán. ISBN 978-80-224-1454-8

MIŠÚNOVÁ, Silvia: *1924 – 90 rokov s knihou – Z dejín knižnice.* In: *Šenkvičan – noviny obyvateľov obce Šenkvice*, ročník 20, 2014, č. 1, str. 22. Dostupné online na <http://senkvice.org/node/457>

ONDREJICA, Martin (LUKÁČ, Martin): *Henrich Lančarič – kronikár telom, dušou i mysl'ou.* In : *Šenkvičan – noviny obyvateľov obce Šenkvice*, ročník 19, 2013, č. 3 str. 22.

Martin Lukáč (*1995 v Martine) je študentom štud. programu Geografia, rozvoj regiónov a európska integrácia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského (PriF UK) v Bratislave. Popri štúdiu sezónne pracuje ako odborný pracovník (lektor – múzejný pedagóg) v Slovenskom národnom múzeu v Martine. Býva v Šenkvičiaciach (okr. Pezinok), v rámci tejto obce realizuje aj historický výskum a popri odhaľovaní dejín tunajšieho školstva vedie aj záujmový útvar regionálnej výchovy pre žiakov 1. stupňa ZŠ.

Kontakt: mart.lukac@gmail.com

Posúdila: Mgr. Miroslava Slezáková, PhD.

KONGREGÁCIA MILOSRDNÝCH SESTIER SVÄTÉHO KRÍŽA A JEJ PRÍNOS PRE ROZVOJ OŠETROVATEĽSKÉHO VZDELÁVANIA NA SLOVENSKU: 2. ČASŤ – PROBLÉMY OŠETROVATEĽSKEJ ŠKOLY V BRATISLAVE POČAS PRVÉHO DESAŤROČIA JEJ EXISTENCIE VO SVETLE ČESKO-SLOVENSKÝCH OŠETROVATEĽSKÝCH KONFERENCIÍ

Lubica Ilievová – Erika Juríková

Abstrakt: Text nadväzuje na štúdiu uverejnenú v Historicko-pedagogickom fóre v roku 2017. Zameriava sa na vybrané otázky Ošetrovateľskej školy Milosrdných sestier Svätého kríža v tridsiatych rokoch 20. storočia, čiže počas prvých desiatich rokov jej existencie. Autorky problémy vsadili do kontextu dejín ošetrovateľského vzdelávania v Československu v období pred II. svetovou vojnou a komplikácií, s ktorými sa musel vzdelávací systém vyrovnávať po rozpade monarchie.

Kľúčové slová: Kongregácia milosrdných sestier Svätého kríža, ošetrovateľské vzdelávanie, ošetrovateľská škola v Bratislave.

Príchod Kongregácie milosrdných sestier Svätého kríža na územie dnešného Slovenska v roku 1865 súvisel s požiadavkou vzdelávať mládež a starať sa o chorých. Prvým pôsobiskom svätokrížskych sestier boli Zlaté Moravce, kde viedli župný špitál. Po vzniku Československej republiky a následne slovenskej provincie kongregácie, ktorej prvou predstavenou sa stala Sr. Teodózia Hossová, vyvstala potreba organizovaného ošetrovateľského vzdelávania pre personál nemocníc a sociálnych ústavov rôznych typov. Dvojročná ošetrovateľská škola Kongregácie milosrdných sestier Svätého kríža vznikla v roku 1929 v Bratislave a v prvých rokoch musela zápasiť nielen s materiálnymi, ale hlavne organizačno-metodologickými problémami. V škole sa začalo vyučovať v školskom roku 1931/32 a výraznou postavou, od začiatku stojacou na jej čele, sa stala Jozefína Fides Dermeková, ktorá svojou osobnosťou, organizačným a pedagogickým nadaním značnou mierou prispela k jej fungovaniu.

Ošetrovateľská škola Kongregácie milosrdných sestier Svätého kríža bola ako prvá dvojročná ošetrovateľská škola na Slovensku zriadená výnosom Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy č. 4350/1929 zo dňa 15. 3. 1929.¹ Zakladateľkou školy bola Provincijnálna správa Kongregácie milosrdných sestier Svätého kríža na Slovensku so sídlom

¹Okolnosťami založenia školy a osobnosťou Fides Dermekovej sme sa podrobnejšie zaoberali v štúdiu ILIEVOVÁ, Lubica – JURÍKOVÁ, Erika: *Kongregácia milosrdných sestier svätého Kríža a jej prínos pre rozvoj ošetrovateľského vzdelávania na Slovensku. 1. časť: Založenie ošetrovateľskej školy v Bratislave*. In: Historicko-pedagogické fórum, roč. 6, 2017, č. 2, s. 14 – 23.

v Podunajských Biskupiciach.² Slávnostné otvorenie ošetrovateľskej školy sa uskutočnilo 2. 11. 1931, oficiálne otvorenie za účasti vládneho radcu Gejzu Mitického bolo 8. 10. 1932.³

Vznik a činnosť školy podmienila potreba unifikovaného a kvalitného vzdelávania diplomovaných ošetrovateliek na ošetrovateľských školách, ktorá sa v povojnovom období neriešila len na úrovni jednotlivých štátov vzniknutých po rozpade monarchie. Táto téma sa stala nosnou a prienikovou aj v rámci európskeho profesionálneho ošetrovateľského vzdelávania.⁴

Riešeniu problematiky ošetrovateľského vzdelávania po skončení I. svetovej vojny sa venovala pozornosť nielen na úrovni stretnutí predstaviteľov ošetrovateľských škôl, ale taktiež na odborných podujatiach diplomovaných ošetrovateliek v rámci vtedajšieho Československa. Práve záznamy z týchto stretnutí poskytujú zaujímavý a výpovedný materiál k problému súvisiacim s ošetrovateľským vzdelávaním na území dnešných Čiech a Slovenska. Zároveň nám umožňujú spolu so zachovaným archívnym materiálom utvoriť si obraz o činnosti bratislavskej školy v kontexte prvorepublikového vzdelávacieho systému a o krokoch jej vtedajšieho priekopníckeho vedenia smerujúcich k skvalitneniu ošetrovateľského vzdelávania.

V začiatkoch ošetrovateľskej školy Kongregácie milosrdných sestier Svätého kríža v Bratislave a v ďalších rokoch jej existencie je možné sledovať ťažkosti, ktoré sa v podstate vyskytovali na všetkých, v tom období existujúcich ošetrovateľských školách v prvej Československej republike. Išlo najmä o nedostatočný počet ošetrovateľských škôl vzhľadom na potrebu sestier (diplomovaných ošetrovateliek) na klinikách a oddeleniach v rôznych typoch nemocníc po rozpade monarchie⁵, nejednotné učebné osnovy, nepomer vzdelávania v teoretických a praktických predmetoch, nejednotnú časovú dotáciu pre teoretické a praktické predmety, nejednotné alebo vôbec žiadne učebnice pre jednotlivé predmety. Situáciu komplikovala aj absencia právnej normy, ktorá by presne určovala predmety na ošetrovateľských školách v Československej republike. Jednotná nebola ani požiadavka minimálneho vzdelania a veku pre prijatie do ošetrovateľskej školy.

Prvá konferencia vedúcich činiteľov ošetrovateľských škôl sa konala v Prahe 29. septembra až 2. októbra 1934. Hlavnými témami sa stali výchova ošetrovateľského dorastu, potrebné vzdelanie pre prijatie, skúšobná doba, školské osnovy, dotácia pre teóriu a prax, učebnice a iné pomôcky. Na konferencii sa zúčastnila a s referátom na tému *Výchova ošetrovateľského dorastu* vystúpila aj Fides Dermeková. Predložila svoju predstavu o zavedení *predbežného učebného roku*, tj. akéhosi skúšobného obdobia, ktoré by

²Platný legislatívny systém umožňoval zakladanie katolíckych škôl, garantoval právo ich vlastného spravovania a disciplinárneho práva vo veciach, ktoré sa týkali žiakov a pedagógov. Katolícke školy mali právo verejnosti, čiže boli rovnoprávne s obecnými školami, štátnymi a inými verejnými školami, mali právo požadovať hmotné prostriedky pre udržiavanie a činnosť od veriacich, ale aj od štátnych a obecných úradov. Pozri: CIPÁR, Marián: *Katolícke školstvo v rámci školského systému na Slovensku v medzivojnovom Československej republike*. In: *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovom období*. B. Kudláčová (ed.). Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis 2014, s.135.

³DERMEKOVÁ, Fides: *Kronika ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*, zápis z r. 1931. Archív Kongregácie milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

⁴V dňoch 25. 8. – 28. 8. 1935 sa konal v Ríme medzinárodný kongres katolíckych ošetrovateliek, na ktorom sa spolu s viac ako 2000 rehoľnými a civilnými ošetrovateľkami zúčastnila aj Fides Dermeková. Cieľom kongresu bola rozprava o troch hlavných bodoch: apoštolát ošetrovateľstva, profesionálne školenie a výcvik ošetrovateliek, zjednotenie spolupráce so svetským ošetrovateľstvom. Zdôraznená bola potreba premysleného odborného školenia diplomovaných síl. Účastníckam sa prihovril pápež Pius XI a obšírny výňatok z jeho reči Sr. Fides zaznamenala do kroniky (s. 174 – 193).

⁵Do konca roku 1932 absolvovalo českú štátnu ošetrovateľskú školu 494 poslucháčok, nemeckú štátnu ošetrovateľskú školu 368 poslucháčok, z rádových škôl vyšlo 249 absolventiek. Podľa štatistiky z roku 1931 pracovalo v nemocniciach a liečebných ústavoch v ČSR približne 7 700 osôb, ktoré sa zamestnávali ošetrovaním chorých. Z tohto počtu bolo asi 650 diplomovaných ošetrovateliek. ANDĚLOVÁ, Olga: *Situační zpráva o československém ošetřovatelství*. In: *Československá nemocnice*, roč. III, 1933, č. 6, s. 138 – 139.

poskytovalo čas na praktickú prípravu a riadnu internátnu výchovu pod vedením školského predstavenstva a prakticky zapracovaných, odborne vzdelaných sestier v nemocnici, pričom zvláštny ohľad sa mal brať na „*podklad etický a jemného citu budúcej ošetrovateľky*“⁶. Až potom by nasledovalo riadne dvojročné teoretické a praktické vzdelávanie. Takto inovované vzdelávanie si predstavovala bez ohľadu na to, či boli kandidátky ošetrovateľského vzdelávania z civilu alebo rádové sestry. Dermeková ďalej podrobne referovala o založení a organizácii bratislavskej školy a podmienkach prijatia, o teoretickom a praktickom vyučovaní, o exkurziách, rozvrhu práce, záverečných skúškach, evidencii absolventiek, zariadení školy a internáte.⁷

V rámci vystúpenia zároveň predniesla požiadavku nevyhnutnosti internátnej výchovy pri ošetrovateľských školách a predĺženia vzdelávania budúcich ošetrovateliek aspoň na tri roky. Internátnou výchovou chcela docieľiť „*vypestovania ducha mnohého zriekania sa a sebazaprenia v prospech trpiacich*“.⁸ K potrebe prepojenia ošetrovateľskej školy s internátom a s internátnou výchovou sa priklonila aj Emilie Ruth Tobolářová, predsedníčka Spolku diplomovaných sestier, podľa ktorej „*ošetrovateľská škola poskytuje nielen odborný výcvik, ale taktiež prihliada aj k výchove osobnosti poslucháčky. Táto výchova môže byť poskytnutá len internátom. Ošetrovateľka musí mať určitú, čo najvyššiu mravnú úroveň a na internáte je možná ich výchova a pozorovanie*“.⁹

Na zjazde bola prijatá rezolúcia, ktorá požadovala zriadenie ďalších ošetrovateľských škôl na území ČSR¹⁰, vydávanie jednotných učebníc, obsadzovanie miest predstavených diplomovanými sestrami, uplatnenie skúseností predstavených pri riešení stavieb ošetrovateľských škôl a liečebných a humanitných ústavov.¹¹ Konferencie sa okrem zástupcov ošetrovateľských škôl¹² zúčastnili pracovníci Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy, zástupcovia Lekárskej fakulty Karlovej univerzity, Československého Červeného kríža a Všeobecnej nemocnice v Prahe. Podujatie bolo svojím obsahom podstatné z pohľadu ďalšieho smerovania ošetrovateľských škôl v rámci Československej republiky, o čom svedčí aj fakt, že po skončení prijala predstaviteľov jednotlivých ošetrovateľských škôl na recepcii Alica Garrigue Masaryková, predsedníčka Československého červeného kríža.¹³

⁶DERMEKOVÁ, Fides: *Výchova ošetrovateľského dorastu*. In: Československá nemocnice, roč. IV., 1934, č. 9, s. 234 – 235.

⁷Podrobnosti o príspevku sa nachádzajú v *Kronike ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*.

⁸DERMEKOVÁ, Fides: *Výchova ošetrovateľského dorastu*. In: Československá nemocnice, roč. IV., 1934, č. 9, s. 234 – 235.

⁹TOBOLÁŘOVÁ, Emilie Ruth: *Otázka odborného školení*. In: Československá nemocnice, roč. II., 1932, č. 4, s. 30 – 33.

¹⁰Do roku 1932 v ČSR existovala iba česká ošetrovateľská škola v Prahe založená r. 1914, otvorená r. 1916.

¹¹*Zprávy: II. sjezd diplomovaných ošetřovatelek*. In: Československá nemocnice, roč. II., 1932, č. 4, s. 41 – 42.

¹²K rádom, ktoré vzdelávali rádové sestry pre povolenie ošetrovateľky a mali vlastné ošetrovateľské školy, patrili Rád milosrdných sestier Sv. kríža v Chomutove (nemecká ošetrovateľská škola otvorená v roku 1925) a Kongregácia milosrdných sestier Sv. kríža v Bratislave (ošetrovateľská škola otvorená v roku 1932), Rád Sv. Františka z Assisi v Opave (česko-nemecká ošetrovateľská škola otvorená v roku 1925) a Rád milosrdných sestier sv. Vincenta v Košiciach. V roku 1935 bola odborná príprava diplomovaných ošetrovateliek na území ČSR poskytovaná v štyroch cirkevných školách (Chomutov, Bratislava, Opava, Košice) a troch civilných ošetrovateľských školách: Česká ošetrovateľská škola v Prahe, Nemecká ošetrovateľská škola v Prahe, Krajinská ošetrovateľská škola M. R. Štefánika v Turčianskom Sv. Martine. Všetky ošetrovateľské školy boli vybudované na jednotnom základe výnosu č. 139 Zbierky zákonov z. roku 1914.

¹³Alica Garrigue Masaryková (1879 – 1966) pôsobila ako stredoškolská profesorka na dievčenskom gymnáziu v Českých Budějoviciach a na dievčenskom lýceu v Prahe. V roku 1919 sa stala prvou predsedníčkou Československého červeného kríža. Počas jej pôsobenia vo funkcii vyvíjala aktivity v zdravotníckej, sociálnej a charitatívnej oblasti a aktívne sa angažovala v ošetrovateľskom školstve a vzdelávaní; aktívne podporovala vzdelávanie ošetrovateliek a financovanie školy. Od roku 1920 ČSČK pod jej vedením spravoval Českú ošetrovateľskú školu v Prahe, na ktorej získala vzdelanie aj Fides Dermeková.

V čase vzniku ošetrovateľskej školy Kongregácie milosrdných sestier svätého Kríža v Bratislave začínala rezonovať zo strany lekárov požiadavka zaradiť ošetrovateľstvo do vzdelávania medikov na lekárske fakultách. Vzdelávanie malo prebiehať práve v spolupráci s ošetrovateľskými školami. Komisii pre reformu lekárskeho štúdia ako pododdielu Racionalizačnej a normalizačnej komisie pri Masarykovej akadémii práce tento návrh predkladal profesor Bohuslav Bouček. Ako hlavné dôvody zaradenia ošetrovateľstva do vzdelávania medikov uvádzal, že lekári si neuvedomujú a nepoznajú úroveň ošetrovateľstva a výsledky ošetrovateľskej starostlivosti. Predstavy profesora Boučka o zavedení ošetrovateľstva do lekárskeho vzdelávania boli v podstate priekopnícke a nepriamo podporovali zvyšovanie úrovne ošetrovateľského vzdelávania v štáte. Cieľom bolo, aby poslucháč priamou účasťou a osobnou skúsenosťou získal predstavu o „*potrebách drobnej starostlivosti ošetrovateľskej, vypestoval by si hlbšie porozumenie pre svojich zverencov a živšie pochopenie pre povznesenie ošetrovateľského stavu*“.¹⁴ Ošetrovateľstvo vnímal ako časť lekárskej starostlivosti a trval na obecnom a odbornom vzdelaní ošetrovateliek a ich primeranom honorovaní.

V prvých rokoch pôsobenia bratislavskej ošetrovateľskej školy sa ukázal ako podstatný jazykový problém kandidátok, ktorý bol prekážkou v ich vzdelávaní. Kandidátky mali nedostatočné základy zo slovenčiny, na čo neustále prichádzali zo školy sťažnosti. Preto bol v novembri 1934 otvorený kurz slovenčiny, ktorý viedla inštruktorka Sr. Sapientia Kubalová; na škole vyučovala okrem slovenčiny aj fyzikálnu liečbu a masáže. Na kurze sa zúčastnili všetky sestry a kandidátky ošetrovateľskej školy.¹⁵

Problematika vzdelávania v slovenčine a slabá úroveň ovládania slovenského jazyka súvisela so stavom školstva na Slovensku, ktorý bol po rozpade Rakúska – Uhorsko a vzniku prvej Československej republiky kritický; vzdelávanie dovtedy prebiehalo hlavne v maďarskom jazyku.¹⁶ Po vzniku Československa bolo na území Slovenska 3 298 maďarských základných škôl, 140 slovenských, 7 nemeckých a 186 jazykovo zmiešaných škôl.¹⁷ Slovakizácia existujúceho školského systému, likvidácia negramotnosti, zriaďovanie slovenských škôl všetkých stupňov s dôrazom na elementárne vzdelávanie a unifikácia rozdielneho školského systému v Čechách a na Slovensku boli prioritnou úlohou Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave po roku 1918.¹⁸

Ako na iných ošetrovateľských školách aj v Bratislave sa stretali s problémom nejednotných učebníc. Fides Dermeková sa spolu s riaditeľom školy doc. Ľudovítom Valachom zúčastnili na druhom zjazde diplomovaných ošetrovateliek v Prahe 19. až 21. októbra 1931, na ktorom veľmi jasne zaznela potreba vydávania jednotných učebníc pre ošetrovateľské školy, ako aj ďalšie špeciálne štúdium vo všetkých odboroch liečebnej a sociálnozdravotnej starostlivosti. Účastníci požadovali zaradenia inštruktoriek

¹⁴Ošetrovateľstvo navrhoval zaradiť hneď v prvých semestroch s dotáciou 2 hodiny prednášok s povinnou praxou. Lekársky ošetrovateľský kurz mal pozostávať z teoretických prednášok doplnených o vhodné praktické cvičenie a ukončený mal byť povinnou skúškou na spôsob kolokvia. Boučkove návrhy boli uverejnené In: Československá nemocnice, roč. II., 1932, č. 8, s. 157 – 160.

¹⁵DERMEKOVÁ, Fides: *Kronika ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*. Archív Kongregácie milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

¹⁶Do vzniku prvej Československej republiky platili vo vtedajšom vzdelávacom a školskom systéme na území Slovenska tzv. Apponyiho zákony (1907 – 1908) ako dôsledok programovej maďarizácie Slovákov od 70. rokov 19. storočia. V roku 1879 bola maďarčina nariadená ako povinný vyučovací predmet a prijatím Apponyiho zákonov sa stala na školách vyučovacím jazykom. In: SRGOŇ, Tomáš a kol.: *Dejiny školstva a pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981, s. 251.

¹⁷ZACHAROVÁ, Jarmila: *Personálna a jazyková otázka v školskej politike v rokoch 1918 – 1939*. In: B. Kudláčová (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis 2016, s. 218.

¹⁸KÁZMEROVÁ, Ľubica: *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku*. In: B. Kudláčová (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. 2016, s. 200 – 205.

ošetrovateľstva do učiteľského zboru ošetrovateľských škôl, zákonnú ochranu ošetrovateľstva ako povolania a zavedenie jednotného, plne kvalifikovaného ošetrovateľského personálu do liečebných a sociálnozdravotných ústavov. Zaznela tiež požiadavka zriadenia dozorného orgánu pre ošetrovateľské školy, ktorý by dohliadal na prijímanie kandidátok do školy, na vyučovanie podľa jednotných učebných osnov a smerníc a riadne odučenie učebnej látky.¹⁹

V prvom desaťročí fungovania bratislavskej ošetrovateľskej školy sa do popredia dostávali viaceré problémy ošetrovateľského vzdelávania, a to najmä celoštátne riadenie a riešenie všetkých otázok, ktoré súvisia s ošetrovateľstvom. Novozriadený ošetrovateľský referát pri ministerstve zdravotníctva mal prioritne riešiť unifikáciu učebných osnov a učiva a vydávanie jednotných učebníc pre ošetrovateľské školy, keďže vyučovacie predmety boli určené len rámcovo. V praxi to znamenalo, že na existujúcich ošetrovateľských školách sa jednotlivé predmety prednášali v rôznej časovej dotácii, pričom sa niekde viac zdôrazňovala prax alebo sa naopak väčší dôraz kládol na teóriu. Učebná látka a ošetrovateľská metodika mali byť jednotné v základoch a prispôbené celoštátnym potrebám, pričom prednášajúci mal možnosť do učiva vložiť vlastné skúsenosti z praxe. Dermeková prednášala na ošetrovateľskej škole predmety *Etika ošetrovateľského povolania* a *Technika ošetrovania*, ku ktorým si vytvorila vlastné poznámky a spísala prednášky.²⁰ Na porovnanie pražská ošetrovateľská škola mala vo svojich začiatkoch personálny problém, aby ošetrovateľskú techniku vyučovala sestra – odborníčka, pretože takú sestru nemali.

Ďalšou požiadavkou, ktorá rezonovala zo strany odborníkov, sa stalo zriadenie samostatných ošetrovateľských knižníc pri nemocniciach. Cieľom bolo umožniť ošetrovateľkám, aby mali možnosť dopĺňať a prehľbovať svoje znalosti získané v škole štúdiom kníh a čítaním odborných časopisov. Jindřich Urbánek, šéf zdravotnej služby vo Vítkovických železiarňach a riadiaci primár tamojšej nemocnice, sa v prospech zriaďovania ošetrovateľských knižníc vyjadril slovami: „význam a jméno nemocnice neroste jediné odbornou výši lékařského zboru; i vzdělanostní úroveň ošetřovatelstva ji určuje a to ne právě poslední měrou“.²¹

Druhá konferencia vedúcich činiteľov ošetrovateľských škôl v rámci Československej republiky sa konala 25. až 26. októbra 1935 v Chomutove. Na konferencii sa zúčastnili predstavitelia ošetrovateľských škôl z Chomutova, Opavy, Bratislavy, Košíc, Martina (Turčiansky Sv. Martin) a Prahy. Za ošetrovateľskú školu Kongregácie milosrdných sestier Svätého kríža v Bratislave opätovne prišla Fides Dermeková a prof. Vilém Hons. Prítomní boli aj zástupcovia Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy ČSR, Československého červeného kríža a Spolku diplomovaných sestier. Diskutovanými témami sa znova stali osnovy ošetrovateľských škôl, návrhy k jednotlivým predmetom, na stanovenie definitívnych skúšok po ukončení I. ročníka, na jednotné predbežné vzdelanie a na stanovenie pokračujúcich kurzov pre diplomované sestry. Najproblematickejším bodom konferencie bola otázka učebných osnov ošetrovateľských škôl.

Na stretnutí sa prerokoval materiál, ktorý podával prehľad rozdielov v osnovách a predmetoch a ich hodinových dotáciách pre teoretické a praktické predmety. Na základe analýzy všetkých predložených materiálov sa zistilo, že rozdiely medzi ošetrovateľskými školami nie sú vo výučbe teoretických predmetov, ale najmä v praxi. Táto skutočnosť sa vysvetľovala tým, že praktické vzdelávanie bolo závislé od miestnych pomerov (typ nemocnice, skladba oddelení a kliník), ktoré boli rozdielne. Napr. niektorá nemocnica, ku ktorej bola škola pričlenená, nemala vo svojej organizačnej štruktúre určité oddelenie

¹⁹Zprávy: II. sjezd diplomovaných ošetřovatelek. In: *Československá nemocnice*, roč. II., 1932, č. 4, s. 41 – 42.

²⁰Poznámky a prednášky Sr. Fides Dermekovej sa nachádzajú v Archíve Kongregácie Milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

²¹URBÁNEK, Jindřich: *Některé naléhavé otázky československého ošetřovatelství*. In: *Československá nemocnice*, roč. II., 1932, č. 4, s. 9 – 11.

(psychiatrické, detské, gynekologické a pod.), takže praktické vzdelávanie žiačok nemohlo prebehnúť na týchto oddeleniach.

Problém nejednotnosti sa na konferencii vyriešil tak, že na základe prieskumu boli od všetkých ošetrovateľských škôl získané podrobné osnovy jednotlivých predmetov, k nim sa priradil priemerný počet hodín a každá z ošetrovateľských škôl dostala konkrétne predmety, ku ktorým mala vypracovať učebný materiál. Spracovaný materiál mal byť zaslaný Ministerstvu verejného zdravotníctva a telesnej výchovy, aby ho vzali do úvahy pri zostavovaní jednotných noriem.²² Celkový počet hodín teoretických predmetov bol 448 a k nim prislúchajúci stanovený počet praktických cvičení bol 93. Ošetrovateľská škola Kongregácie milosrdných sestier Sv. Kríža v Bratislave mala vypracovať učebný materiál k predmetom anatómia, fyziológia a hygiena.²³ Otázka zjednotenia praktického vzdelávania diplomovaných ošetrovateliek bola odložená na ďalšiu konferenciu, dovtedy mal byť spracovaný konkrétny návrh.

Tretia konferencia vedúcich činiteľov ošetrovateľských škôl sa konala 21. novembra 1936 v Opave v priestoroch rádovej ošetrovateľskej školy. Konferencie sa zúčastnili aj predstavitelia novovzniknutej Krajinskej (zemskej) dvojročnej ošetrovateľskej školy v Ústave M. R. Štefánika v Martine.²⁴ Z Ošetrovateľskej školy Milosrdných sestier Sv. kríža v Bratislave sa konferencie zúčastnila Sr. Fides Dermeková, Sr. Sapientia, riaditeľ školy Valach a profesor Hons. Profesor Hons sa kriticky vyjadril k pretrvávajúcemu problému neexistencii jednotných učebníc k predmetom, ktoré sa stali základom teoretického vzdelávania na ošetrovateľských školách. Učebnice nielen neexistovali, ale problematické bolo aj ich vydávanie vzhľadom na finančnú nákladnosť a na nízky počet ošetrovateľských škôl v Československej republike. V priebehu konferencie sa rokovalo o praktickom vzdelávaní a zásadách i časovom rozdelení praktického výcviku, zriadení vyučovacích staníc, vedení žiačok a ich hodnotení. Praktické cvičenia mali byť realizované na internom, chirurgickom, detskom, dojčenskom (kojeneckom), gynekologickom a pôrodníckom oddelení. Časť cvičení sa mala uskutočňovať pod dozorom pedagogicky školeného personálu. Na oddeleniach nemocnice, kde by sa praktické cvičenia realizovali – tzv. cvičné stanice, mali byť žiačky sledované sestrami inštruktorkami, ktoré im mali vyhotoviť hodnotenia.²⁵ Cvičné stanice mali byť súčasťou len tých nemocníc, ktoré mali všetky potrebné oddelenia.

Novinkou bolo, že súčasťou pedagogického personálu ošetrovateľských škôl sa mali stať vrchné sestry. Na jednu diplomovanú sestru – inštruktorku sa počítalo s maximálne dvoma žiačkami. Predpokladalo sa, že výkonnosť oddelení sa zníži, keďže istý čas sa budú sestry inštruktorky venovať žiačkam. Z tohto dôvodu sa navrhol postup, aby sa žiačky najskôr vyslali na cvičné stanice a až potom praxovali na oddeleniach alebo klinikách nemocníc.²⁶ Taktiež bol predložený návrh, aby každá škola žiadala písomný posudok

²²Za Ministerstvo verejného zdravotníctva a telesnej výchovy sa konferencie zúčastnil vyšší odborný radca Eduard Kleischnitz.

²³V kronike ošetrovateľskej školy sa nachádza informácia o finálnom návrhu na počet hodín teoretických predmetov. DERMEKOVÁ, Fides: *Kronika ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*. Archív Kongregácie milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

²⁴Škola bola schválená výnosom Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 25.VIII. 1933, č. j. 75958/33 a výnosom Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy z dňa 14.VI.1933, č. j. 16679/33. Otvorili ju 1. septembra 1933.

²⁵V súčasnom systéme vzdelávania v odbore ošetrovateľstvo ide o sestru mentorku, tj. sestru na klinike alebo oddelení, ktorá ma na starosti študentov ošetrovateľstva v klinickom prostredí a hodnotí ich v *Záznamníku klinickej praxe*.

²⁶V 1. ročníku mali žiačky absolvovať 10, v 2. 46 týždňov praktických cvičení. Dozor nad praktickým výcvikom sa mal diať za najužšej spolupráce školy a cvičnej stanice.

o výsledku praktického výkonu každej žiačky, ktorý by sa vzal do úvahy pri záverečných skúškach.²⁷

Poslednou konferenciou činiteľov ošetrovateľských škôl v období existencie prvej Československej republiky bola konferencia v Turčianskom Sv. Martine 30. septembra 1937. Za ošetrovateľskú školu v Bratislave sa konferencie zúčastnili riaditeľ školy Valach, profesor Hons, provinciálne sestry Innocentia Jureková, Timotea Mikušová a Adrianna Finková. K hlavným bodom konferencie patrilo stále pretrvávajúci problém s vydávaním jednotných učebníc pre ošetrovateľské školy napriek tomu, že niektoré už vyšli.²⁸ Ďalej účastníci konferencie prerokovali problém statusu pre povolenie ošetrovateľských škôl, organizovanie pokračujúcich kurzov pre diplomované ošetrovateľky, zrušenie krátkodobých kurzov, pracovné a sociálne pomery ošetrovateliek z povolania.²⁹

V kontexte návrhov konferencie viedla Ošetrovateľská škola Kongregácie milosrdných sestier Sv. Kríža v neskoršom období presné záznamy o žiačkach pod názvom *Katalóg ošetrovateľskej školy milosrdných sestier sv. Kríža v Bratislave*. Každá žiačka mala v katalógu samostatný záznam, ktorý obsahoval identifikačné údaje: meno, priezvisko, deň a rok narodenia, miesto narodenia, príslušnosť, okres – zem, národnosť, náboženstvo (vierovyznanie), adresa, predbežné vzdelanie, dátum nástupu do školy, dátum diplomovej skúšky, zamestnanie pred vstupom do školy, predstavená, riaditeľ školy, či platí školné, meno otca alebo zodpovedného zástupcu (meno, zamestnanie, bydlisko, okres). Ďalej záznam obsahoval štyri časti: I. časť pozostávala z výťahu učiva a skúšok (predmet, učiteľ, ročník, počet hodín, deň skúšok, známka), II. časť bola opisom dĺžky praxe – interná, chirurgia, ortopédia, rádiológia, fyzikálna, detská, operačný sál, laboratórium, kožná, očná, krčná, ušná, nosná, poradne; časť III. predstavovala posudok o kandidátke zameraný na správanie sa v ústave a v nemocnici, vystupovanie, usilovnosť, presnosť, úpravu zovňajšku; časť IV. tvoril časový prehľad teórie a praxe v jednotlivých ročníkoch, prázdniny, choroby, mimoriadne dovolenky, nočné služby. Protokol obsahoval taktiež informácie o celkovom prospechu, ovládaní cudzích jazykov, zvláštnych zručnostiach ako napr. varenie, strojopis, ručné práce, či žiačka dostala diplom a doklady a jej uplatnenie po absolvovaní školy.³⁰

Napriek počiatočným problémom ošetrovateľská škola Kongregácia milosrdných sestier Svätého kríža v Bratislave existovala a svojou činnosťou vzdelávala diplomované ošetrovateľky počas trvania 20 rokov.³¹ Za ten čas vychovala viac ako päťsto profesionálnych ošetrovateliek a ošetrovateľov a nepochybne tak prispela k skvalitneniu ošetrovateľského vzdelávania vo vtedajšom Československu.³²

Vzdelávacia ustanovizeň existovala až do roku 1950, keď boli svätokrížske sestry 31. augusta nútené odovzdať kľúče od školy a následne ich odviezli do Podunajských Biskupíc do provinciálneho domu. Zakrátko školu na základe *Nariadenia Slovenskej národnej rady zo 16.*

²⁷Prepis obsahu konania tretej konferencie činiteľov ošetrovateľských škôl v Opave. In: DERMEKOVÁ, Fides: *Kronika ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*, s. 214 – 233. Archív Kongregácie milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

²⁸*Tělověda* od Weignera, *Fyziologie* od Karáska, *Náuka o potravinách* od Podzimkovej, *Náuka o nemocích* od Secmanovej.

²⁹Prepis obsahu konania tretej konferencie činiteľov ošetrovateľských škôl v Opave. DERMEKOVÁ, Fides: *Kronika ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*. s. 246 – 258. Archív Kongregácie milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

³⁰MVSR, Štátny archív v Bratislave, fond Ošetrovateľská škola v Bratislave, Katalóg 1945 – 1947, inv. č. 6666.

³¹DERMEKOVÁ, Fides: *Kronika ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*. Archív Kongregácie milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

³²KOZON, Vlastimil: *Ošetrovateľská škola Milosrdných sestier Svätého kríža v Bratislave 1931 – 1950 a jej absolventi a absolventky*. Wien: ÖGVP Verlag 2018, s. 121.

mája 1945 o poštátnení na Slovensku poštátbili³³ a po krátkom čase celkom zrušili. Budova prvej ošetrovateľskej školy sa následne dostala do vlastníctva Mestského národného výboru v Bratislave a neskôr prešla pod správu bratislavského bytového podniku.³⁴

Poznámka: Štúdia je čiastkovým výstupom z projektu Ministerstva školstva Slovenskej republiky VEGA č. 1/0688/18 s názvom *Ošetrovateľská dimenzia pastoračnej charizmy Kongregácie milosrdných sestier Svätého Kríža na Slovensku v prvej polovici 20. storočia*, ktorý sa rieši na Trnavskej univerzite (2018 – 2020).

RESUME

V prvom desaťročí fungovania bratislavskej ošetrovateľskej školy sa do popredia dostávali viaceré objektívne problémy ošetrovateľského vzdelávania, a to najmä celoštátne riadenie a otázky súvisiace s ošetrovateľstvom. Riešenia sa na odborných česko-slovenských podujatiach ošetrovateľských škôl pokúšali nájsť predstavitelia jednotlivých ošetrovateľských škôl pôsobiacich v rámci Československa v spolupráci so zástupcami ministerstva zdravotníctva. Prioritne sa riešila unifikácia učebných osnov a učiva a vydávanie jednotných učebníc pre ošetrovateľské školy. Navrhovaná učebná látka a ošetrovateľská metodika mali byť jednotné, prijímanie kandidátok do školy sa malo uskutočňovať na základe rovnakých vekových i vzdelanostných kritérií, vyučovať sa malo podľa jednotných osnov a praktická výučba mala prebiehať na cvičných pracoviskách pod dohľadom určených sestier z praxe. Do prípravy učebných materiálov a učebných osnov aktívne vstupovala aj bratislavská Ošetrovateľská škola milosrdných sestier Sv. kríža reprezentovaná predovšetkým jej predstavenou Fides Dermekovou, riaditeľom Ľudovítom Valachom a profesorom Honsom. Fides Dermeková presadzovala pred samotným dvojročným vzdelávaním budúcich ošetrovateliek skúšobné obdobie kandidátok a ich internátnu výchovu. Zo zachovaných archívnych dokumentov a Kroniky ošetrovateľskej školy je zrejmé, že do vzniku Slovenskej republiky sa nepodarilo ošetrovateľské vzdelávanie zjednotiť, z čoho vyplývali aj existujúce problémy.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

DERMEKOVÁ, Fides: *Kronika ošetrovateľskej školy 1931 – 1943*. Archív Kongregácie milosrdných sestier Sv. kríža v Trnave.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, fond Ošetrovateľská škola v Bratislave, Katalóg 1945 – 1947, inv. č. 6666.

ANDĚLOVÁ, Olga: Situační zpráva o československém ošetrovatelství. In: *Československá nemocnice*, roč. III, 1933, č. 6, s. 138 – 139.

CIPÁR, Marián: Katolícke školstvo v rámci školského systému na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike. In: *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovnom období*. B. Kudláčová (ed.). Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis 2014, s. 132 – 145.

DERMEKOVÁ, Fides: *Výchova ošetrovateľského dorastu*. In: *Československá nemocnice*, roč. IV., 1934, č. 9, s. 234 – 235.

³³Nariadenie vykonalo Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a osvetu. Týmto nariadením sa poštátbili národné školy (ľudové, meštianske, školy pre deti úchylné, ústavy pre mládež vo veku predškolskom), stredné školy (gymnázia všetkých typov, učiteľské akadémie, odborné učiteľské ústavy domácich náuk), odborné školy (obchodné učilištia, priemyselné školy a odborné školy pre jednotlivé odvetvia priemyslu, odborné školy pre ženské povolania, učňovské školy) konzervatórium, vysoké školy.

³⁴HAUPTVOGLOVÁ, Mojmíra: *Dejiny Slovenskej provincie Milosrdných sestier Svätého kríža*. Trnava: Kongregácia milosrdných sestier Sv. kríža 2008, s. 51.

HAUPTVOGLOVÁ, Mojmíra: Dejiny Slovenskej provincie Milosrdných sestier Svätého kríža. Trnava: Kongregácia milosrdných sestier Sv. kríža 2008.

ILIEVOVÁ, Ľubica – JURÍKOVÁ, Erika: Kongregácia milosrdných sestier svätého Kríža a jej prínos pre rozvoj ošetrovateľského vzdelávania na Slovensku. 1. časť: Založenie ošetrovateľskej školy v Bratislave. In: Historicko-pedagogické fórum, roč. 6, 2017, č. 2, s. 14 – 23.

KÁZMEROVÁ, Ľubica: Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku. In: B. Kudláčová (ed.). Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945. 2016, s. 200 – 205.

KOZOŇ, Vlastimil: Ošetrovateľská škola Milosrdných sestier Svätého kríža v Bratislave 1931 – 1950 a jej absolventi a absolventky. Wien: ÖGVP Verlag 2018.

SRGOŇ, Tomáš a kol.: Dejiny školstva a pedagogiky. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981.

TOBOLÁŘOVÁ, Emilie Ruth: Otázka odborného školení. In: Československá nemocnice, roč. II., 1932, č. 4, s. 30 – 33.

URBÁNEK, Jindřich: Některé naléhavé otázky československého ošetrovatelství. In: Československá nemocnice, roč. II., 1932, č. 4, s. 9 – 11.

ZACHAROVÁ, Jarmila: Personálna a jazyková otázka v školskej politike v rokoch 1918 – 1939. In: B. Kudláčová (ed.). Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945. Trnava: TypiUniversitatisTyrnaviensis 2016, s. 218.

Zprávy: II. sjezd diplomovaných ošetrovatelek. In: Československá nemocnice, roč. II., 1932, č. 4, s. 41 – 42.

Doc. PhDr. Ľubica Ilievová, PhD.

Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave vyštudovala Odbor Pedagogika – Ošetrovatelstvo. V súčasnosti pôsobí na Katedre ošetrovatelstva na Fakulte zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave. Je autorkou vedeckej monografie *Adaptácia nástrojov merania v ošetrovatelstve* (2015), autorkou a spoluautorkou viacerých vysokoškolských učebníc a učebných textov, riešiteľskou a spoluriešiteľkou viacerých domácich a zahraničných vedeckých projektov, členkou v redakčných radách zahraničných periodík. V rámci výskumných a aktivít sa venuje histórii ošetrovateľského vzdelávania, kvalite vzdelávania a štruktúre osobnosti študentov ošetrovatelstva s akcentom na emocionalitu.

Doc. PhDr. Ľubica Ilievová, PhD.

Katedra ošetrovatelstva

Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity

Email: lubica.ilievova@truni.sk

Doc. Mgr. Erika Juríková, PhD.

Absolvovala štúdium klasických jazykov na Trnavskej univerzite, kde pokračovala v doktorandskom štúdiu v odbore slovenské dejiny. Habilitovala sa na Komenského univerzite v Bratislave v odbore klasické jazyky. V súčasnosti pôsobí ako vedúca Katedry klasických jazykov na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity. Je autorkou vedeckej monografie *Columba laureata. Panegyrické tlače z produkcie trnavskej akademickej tlačiarne* (2014), viac ako stovky vedeckých štúdií a iných odborných a popularizačných článkov z oblasti antiky a jej recepcie v neskorších obdobiach.

Doc. Mgr. Erika Juríková, PhD.

Katedra klasických jazykov

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity

Email: erika.jurikova@truni.sk

Posúdila: PhDr. Anna Falisová, CSc.

PROFESÚRA JÁNA KVAČALU NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Libor Bernát

Abstrakt: Ohľadom vymenovania a neprijatia profesúry Jána Kvačalu na novozriadenej filozofickej fakulte v Bratislave kolovalo mnoho rozporuplných informácií. Na základe analýzy Kvačalovej korešpondencie a predovšetkým fondu predsedníctva ministerskej rady v Prahe poukazujeme na nové skutočnosti v tomto procese. Poukazujeme na to, že hlavný problém tkvel v márnomyšľnom postoji J. Kvačalu.

Kľúčové slová: Ján Kvačala, profesúra, filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Po návrate z Ruska Ján Kvačala býval najskôr v rodnom Báčskom Petrovci asi u svojej staršej slobodnej sestry Ľudmily, ktorá bola učiteľkou. Rodičia boli v tom čase mŕtvi. Neúnavne pokračoval v práci na svojich dielach.

Dňa 28. januára 1921 Muzeálna slovenská spoločnosť v Turčianskom Sv. Martine v zastúpená Jozefom Škulétym a Jozefom Gašparíkom pozvala J. Kvačalu týmito slovami: „*I pozývame Vás týmto za direktora nášho Slovenského múzea, prosiac Vás, aby ste prijali toto postavenie neodopreli z nijakých ohľadov. O materiálnej stránke postavenia dohovoríme sa v Martine; ale ručíme Vám už tu, že ona musí byť primeraná vášmu rangu.*“¹

Vo februári začal J. Kvačala pracovať v múzeu v Martine a jeho priaznivci dúfali, že v auguste 1921 ho navrhnu za riaditeľa múzea. Kvačalova práca však bola nedostatočná a tak jeho menovanie nebolo predložené valnému zhromaždeniu. Rozhodli sa, že počkajú, či sa jeho práca časom nezlepší. V osobnom fonde J. Kvačalu v Slovenskom národnom archíve v Bratislave sa našli bohaté výpisky z martinského obdobia, svedčiace o jeho usilovnej práci pri katalogizovaní rukopisov – spracoval napr. korešpondenciu Pavla Dobšinského s rôznymi osobami na 814 kartičkách, Andreja Sládkoviča na 270 lístkoch, a iné, pričom niektoré obsahujú aj záznamy z dvoch-troch listov.² Pravdepodobne nahnevaný udalosťami v Turčianskom Svätom Martine si ich zobral so sebou. Ostrý spor medzi J. Kvačalom a vedením Matice slovenskej vyústil v jeho prepustenie. Spor mal niekoľko rovín a nebol čiernobiely.³ J. Kvačala napr. prednášal na Evanjelickej teologickej fakulte v Bratislave, čo kolidovalo s jeho pracovnou činnosťou v Matici slovenskej v Martine.

Už koncom roka 1920 J. Kvačalu spomínali ako nádejného profesora novozaloženej Komenského univerzity v Bratislave. Ale proti plánu ministerskej komisie, aby dostal katedru všeobecných dejín na filozofickej fakulte, sa začalo útočiť v novinách. J. Kvačalu sa zastal J. Škulétý, ktorý mal bohaté apologetické skúsenosti – veď obhajoval Antona Bernoláka, Jozefa Hollého, Jozefa Kollára, Martina Hattalu, Svetozára Hurbana Vajanského a iných. J. Škulétý vydal svedectvo, kto je J. Kvačala a ako ho on pozná. V tomto článku autor spomínal, ako J. Kvačala „ *vyniká medzi všetkými Slovákmí, rozídenými po svete za svojím povolaním, ako zostáva s nami v stálom spojení, pozoruje náš duchovný život, prispieva, pomáha, v časopisoch slovenských zjavujú sa jeho vzácne trudy ... Ešte i keď chodí po svojich študijných cestách, noviny slovenské dáva posielat' za sebou všade, do Berlína, Londýna, Paríža, Ríma. Vedecké jeho práce vychodia vo viac jazykoch, ale on vyznáva, že mu je najmilšie môcť písať po slovensky a slovenčine doma prenasledovanej, vytvárannej i zo*

¹Slovenská muzeálna spoločnosť J. Kvačalovi z 28. 1. 1921. Slovenská národná knižnica Literárny archív (ďalej SNK LA), Martin, fond J. Kvačala, sign. A 1492.

²Je tu tiež zoznam listov, ktoré poslal Ľudovít Štúr Pavlovi Jozeffymu a Ctiborovi Zochovi. Nachádzajú sa tu katalógové lístky uložené v obálkach Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

³O tom pozri BERNÁT, L. a kol.: *Korešpondencia Jána Kvačalu s Jozefom Škulétym*. Bratislava: Eko-konzult, 2015, s. 18 a n.

šlabikárov, svoju autoritu vymáha miesto i v zahraničných vedeckých vydaniach ... Vo vedeckom pracovaní jeho význačné je, že akého predmetu sa len dotkne, prenikavým svojím duchom z každého vyvedie niečo nového, dotiaľ neznámeho a pomkne vec napred. Štúdiám o Komenskom bol sa oddal ešte ako mladý človek, a hneď svojou prvou knihou o učiteľovi národov dostal sa medzi komeniológmi na prvé miesto ... Neúnavný a veľmi šťastný bádateľ ostroumne poníma ľudí a prenikavo vykladá dej. Je, možno povedať, narodeným historikom. Ako taký duch, rozumie sa, ide zajedno s vedeckým rozvojom.“

J. Škultéty chcel odhaliť aj príčinu, pre ktorú sa J. Kvačala nemohol stať profesorom na Komenského univerzite. Uviedol, že legionári už minulého roku, t. j. 1919, hovorili proti J. Kvačalovi, pretože v Rusku bol za inú formu oslobodenia Slovákov a boli mu tam najbližší slavianofili ako profesor A. I. Sobolevskij a iní členovia Slavianskeho spolku v Petrohrade. J. Kvačala však svojím návratom do Československej republiky dokázal svoju prítulnosť k novému štátu Čechov a Slovákov.

Pri Kvačalovej osobnosti mnohým prekážal jeho nacionalizmus. Ako to výstižne vyjadril neskorší profesor najnovších obecných dejín na FF UK v Bratislave J. Borovička: „...vždyť to byl jediný Slovák a ještě by ve jménu svého slováctví všechny Čechy ztyranizoval. Je potřeba Čechoslováka“.⁴ J. Kvačala však nebol jediným Slovákom na univerzite, okrem toho tu pôsobili aj J. Škultéty a M. Hodža.

Zriadenie univerzity nie je jednoduchou záležitosťou. S podobnými problémami sa borila aj novozriadená Masarykova univerzita v Brne, a tá mohla využiť niekoľkých profesorov z Českej vysokej školy technickej v Brne. Menovanie profesorov na Filozofickú fakultu v Bratislave malo byť z finančných dôvodov oddialené alebo nateraz aspoň restringované. Ale v posledných dňoch sa rozhodlo, že budú menovaní všetci kandidáti, aby učiteľský zbor sa mohol konštituovať a potom autonómne sa dopĺňať.⁵

J. Kvačala bol spolu s ostatnými členmi - Josefom Hanušom, Jozefom Škultéty, Dobroslavom Orlom, Milanom Hodžom,⁶ Albertom Pražákom, Karlom Chotkom, Janom Heidlerom, Milošom Weingartnerom - menovaný za riadneho profesora budúceho pedagogického zboru Univerzity Komenského 4. septembra 1921 rozhodnutím prezidenta Československej republiky Tomáša Garrigue Masaryka. V rozhodnutí o menovaní prvých profesorov č. P 1116/21 sa pri Kvačalovi doslova píše, že prezident vymenováva „bývalého riadneho profesora university jurjevské, archiváře Museální slovenské společnosti v Turč. Sv. Martině Dra. Jana Kvačalu riadným profesorom církevních dějin se zákonitými požitky, zvýšenými o 4 trienálky a se započtením doby od 1. února 1886 pro někdejší výměru výslužného...“⁷

Menovací dekrét bol vyhotovený 23. septembra 1921. Keď profesor J. Hanuš z poverenia ministra školstva a národnej osvety zvolal ustanovujúcu schôdzu na 23. septembra, tak J. Hanušovi bol doručený list od Kvačalu s dátum 22. septembra, v ktorom mu

⁴List J. Borovičku V. Chaloupeckému z 30. 10. 1921. Archiv Akademie věd České republiky, fond V. Chaloupecký, škatuľa 1, inv. č. 38.

⁵List J. Vlčka J. Škultétymu. SNK LA Martin z 1. 7. 1921, fond J. Škultéty, sign. AX11, s. 1.

⁶M. Hodža sa hodil do pedagogického zboru aj pre svoju čechoslovakistickú orientáciu. To znamená, že hoci by na fakulte prednášal popri svojej politickej činnosti, stále by bol prínosom pre fakultu.

⁷Národní archiv (ďalej NA) Praha, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, škatuľa 807, sign. 20/91, Menovanie prvých profesorov na filozofickej fakulte Komenského univerzity, nestr. Podobne veľkoryso si počínal T. G. Masaryk aj pri menovaní profesorov iných fakúlt, napr. V. Kybala, ktorý bol menovaný riadnym profesorom UK v Prahe 11. 6. 1919 č. 15445, kedy mu bola uznaná mimoriadna profesúra už od roku 1907. Tím bola napravená na V. Kybalovi predvojnová skrivodlivosť. HRDLIČKA, J.: *Vlastimil Kybal a Univerzita Karlova*. Brno: 3K, 1997, s. 58 –59.

J. Kvačala oznámil, že „na jmenování nereflakuje a sebe za členu profesorského sboru nepovažuje“.⁸

Za prvního dekanu zvolili J. Škultétyho, který však funkci neprijal a stal sa prodekanom. Dekanom sa stal práve nedávno penzionovaný J. Hanuš.

Menovací dekrét si teda J. Kvačala nevyzdvihol, ale zostal na dekanáte filozofickej fakulty. Neskôr si ho vyžiadalo ministerstvo a následne bol asi skartovaný. Minister školstva a národnej osvety potom podal o tom správu prezidentovi Masarykovi. Zaujímavé je, že uvedená správa ministerstva školstva a národnej osvety č. j. 53664-IV-24 je datovaná až 8. júla 1924 a bola poslaná na vedomie kancelárii prezidenta 23. júla 1924.

J. Kvačala sa snažil získať miesto profesora na filozofickej fakulte aj pomocou svojich známych. Tak J. Janoška sa obrátil na dekanát Filozofickej fakulty UK v Bratislave 28. marca 1922, ale dekan J. Hanuš s jednohlasným stanoviskom profesorov, sa vyjadrili, že je to medzi ministerstvom školstva a národnej osvety a J. Kvačalom.⁹

J. Mátej len smutne konštatoval, že: „Týmto svojím činom Kvačala urobil chybu, lebo sa nestal profesorom na univerzite. Veľa stratil nielen on sám, ale aj slovenská veda, v ktorej mohol do konca svojho plodného života vykonať ešte viac, ako urobil“.¹⁰

Nemáme dôkazy, že by „senátor dr. Jaroslav Vlček sekčný chef v ministerstve národnej osvety, generálny dozorca školstva slovenského“¹¹ – proti J. Kvačalovi intrigoval. Niekedy bývala táto udalosť interpretovaná ako zásah Vavra Šrobára, čo mal byť revanš za polemiku s Hlasistami. Túto tézu nepriamo potvrdzoval tiež J. Hrozný, ktorý písal J. Krumpholcovi, že: „Proti jmenování p. dr. Kvačaly na universitu v Bratislavě se vyslovují hlasy ze Slovenska (Pavlů, ¹² Šrobár)“.¹³ Priame dôkazy o tom nie sú a postoj prezidenta T. G. Masaryka bol, ako ešte ukážeme, seriózný.

Ak si prečítame pozorne odôvodnenie menovania za profesora, tak J. Kvačala je tu vyzdvihovalý ako vynikajúci bádateľ: „*Jméno prof. Dra Kvačaly jest ve vědeckém světě evropském dobře známo. Význam vědecké práce Kvačalovo tkví především ve studiu života a díla Komenského. Kvačala shromáždil tu veliké množství látky dosud naprosto neznámé a shledávání jejímu zasvětil takřka celý svůj život jezdě po celé Evropě za zbádáním archivů a knihoven. Jeho edice „Korespondence Komenského“ vydaná Českou akademií má trvalou cenu i pro budoucí badatele, kteří v ní najdou mnoho poznatků nejen pro studium Komenského, nýbrž i pro studium dějin české emigrace a pro dějiny Jednoty bratrské po bitvě bělohorské. Také ostatními pracemi svými prokázal Kvačala vynikající rozhled a širokou koncepci.*

Osobností Dra Kvačaly dostane se Komenského universitě zdatné síly učitelské, vybrojené osvědčenou mohoucností vědeckou i zdatností pedagogickou.“¹⁴ J. Kvačalu však postoj ministerskej komisie znechutil.¹⁵

⁸Národní archiv (ďalej NA) Praha, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, šk. 817, sign. 1921/20 Kvačala, s. 1. List bol priložený do protokolu ustanovujúcej schôdze a potom predložený ministerstvu. Jeho originál sme nenašli.

⁹List J. Janošku J. Kvačalovi z 28. 3. 1922. Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského (ďalej EBF UK) v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, škatuľa F/XX.

¹⁰MÁTEJ, J.: *Ján Kvačala : život a dielo*. Bratislava : SPN, 1962, s. 26.

¹¹SNK LA, Martin, vizitka z 22. 12. 1920 zaslaná J. Škultétymu, fond J. Škultéty, sign. AX 11.

¹²Bohdan Pavlů (1883 – 1938), v tejto dobe šéfredaktor *Slovenského denníka*, stúpenec centralizmu a čechoslovakizmu.

¹³List J. Hrozného J. Kvačalovi z 10. 12. 1920. Moravský zemský archiv, fond Josef Krumpholc, II. korešpondencia, osobná korešpondencia s jednotlivcami, škatuľa 3, i. č. 125, dr. Hrozný Jindřich.

¹⁴NA Praha, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, šk. 807, sign. 20/91, ..., nestr.

¹⁵O Kvačalovom prechode na Komenského univerzitu v Bratislave písali okrem J. Škultétyho ORMIS, J. V.: Dr. Ján Kvačala (1862 – 1932). In *Slovenské pohľady*, 1932, roč. 48, č. 2 – 3, s. 179 – 180; HALUZICKÝ, B.: K sedmdesátce Jana Kvačaly. In *Lidové noviny*, 1932, z 5. 2, č. 64. Na tento článok odpovedal sám J. Kvačala v *Lidových novinách* 23. 2. 1932, č. 97. Nesúhlasil s tým, čo písal B. Haluzický a usiloval sa sám vnieť do

Zaujímavo a s odstupom to komentoval Cyril Bodický: „Raz popoludní prišiel ku mne do dekanskej kancelárie dr. Kvačala a hovoril, že dostal povolanie, aby šiel na univerzitu a prevzal vymenovací dekrét za univerzitného profesora. Nešiel, lebo mu nedali také predmety, aké si žiadal. Ja som mu hneď povedal, že urobil chybu, keď nešiel a neprevzal dekrét. Ako vymenovaný profesor bol by skorej mohol vyjednávať o predmetoch, ktoré by bol mal prednášať ... O Kvačalovom dekréte uzavreli, že ho pošlú nazad do Prahy, keď vymenovaný ho neprevzal, len odpísal, že sa ešte necíti byť údom filozofickej fakulty, len ak splnia jeho podmienkou. V Prahe dekrét Kvačalov prevzali a pokladali vec za skončenú. Keď on znovu žiadal o dekrét a vysvetlil, prečo ho neprijal, ministerstvo odpovedalo, že fakulta je už zriadená a podľa autonómneho práva iba profesorský sbor môže odporúčať niekoho za profesora. Ale profesorský sbor Kvačalu neodporúčal, hoci si jeho vymenovanie sám pán prezident žiadal,¹⁶ dr. Hodža prostredkoval, pozdejší dekan dr. Jozef Škultéty dal o tom znova hovoriť na prof. konferencii. Kto vie, či zavádzal Slováka, či významný učenec, či osoba“.¹⁷

M. Bodický z funkcie dekana sa pokúšal dohodnúť s ministrom V. Šrobárom na novom prevzatí diplomu, ale V. Šrobára sa dotkla forma, akou J. Kvačala odmietol prevzatie diplomu. Okrem toho to už malo byť v plnej kompetencii profesorského zboru „collegia“.¹⁸ M. Bodický ale rokoval s ministrom bez zvolenia J. Kvačalu.

Komisia, ktorá navrhovala profesorov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, bola veľmi ústretová. Veď napr. J. Škultéty bol menovaný riadnym profesorom reči a literatúry slovenskej „ad personam“. Finančné podmienky boli tiež na tú dobu veľkorysé. Napr. J. Škultétymu navrhli pracovné miesto „se zákonnými požitky, zvýšenými o 4 trienalky a se započtením 30ti let pro někdejší výměru výslužného“.¹⁹ To znamená, že dostal výmeru dôchodku bez 30 rokov bez toho, že by odučil v predchádzajúcej dobe na univerzite čo len jeden rok.

Mohol to byť zásah J. Šustu, s ktorým sa poznal na študijnom pobyte v Ríme? Bol ministrom školstva a národnej osvety v úradníckej vláde Jana Černého (15. 9. 1920 – 26. 9. 1921) a aj od neho tiež záležalo, kto dostane profesúru pre novoveké všeobecné dejiny. Ale ten mu práve ponúkol katedru na filozofickej fakulte a podporoval J. Kvačalu. J. Šusta sa z pozície ministra a aj v neskorších rokoch snažil podporovať inštitucionálny rozvoj českej historiografie a humanitných vied vôbec. Nešlo len o filozofickú fakultu v Bratislave, ale tiež o špeciálne vedecké inštitúcie ako napr. Československý ústav v Ríme, Archív pre dejiny priemyslu, obchodu a technickej práce a ďalších.²⁰ Na druhej strane J. Heidler bol tiež J. Šustovým žiakom. Heidlerov brat Ferdinand bol ministrom obchodu v Tusarovej vláde. Založil nakladateľstvo Čin, v ktorom vychádzali aj spisy J. Pekařa, J. Šustu a iných odborníkov.²¹

Ani nástupca J. Šustu na poste ministra školstva a národnej osvety V. Šrobár, akokoľvek by sme zdôrazňovali predchádzajúci spor s prúdismi, nezasahoval do

otázky možného prechodu na Komenského univerzita jasno. Uviedol, že ho ministerská komisia pol roka „vodila za nos“ a potom jemu navrhovanú katedru dostal súkromný docent dr. J. Heidler. Súčasne v tejto odpovedi vyhlásil, že nikoho z ministerskej komisie nepochybné, že je ochotný prijať miesto profesora cirkevných dejín. Nikto od neho nedostal žiadne splnomocnenie!

¹⁶Hoci sa J. Kvačala kriticky vyjadroval v recenziách k Masarykovmu dielu, viedol ostrú polemiku s jeho stúpenkami zoskupenými okolo časopisu *Průdy*, z uvedeného je jasné, že T. G. Masaryk nezasahoval do exekutívy štátu.

¹⁷BODICKÝ, M. *Rozpomienky a pamäti*. Turčiansky Sv. Martin : MS, 1933, s. 348.

¹⁸List M. Bodického J. Kvačalovi zo 7. 11. 1921. EBF UK v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, šk. F/XX.

¹⁹NA, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, šk. 807, sign. 20/1921, nestr.

²⁰LACH, J.: Gollův žák Josef Šusta. In *Jaroslav Goll a jeho žáci*. Eds. B. Jiroušek, J. Blüml, D. Blümová. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 353 – 354.

²¹O tom pozri tiež DUCHÁČEK, M. *Václav Chaloupecký : hledání československých dějin*. Praha: Karolinum, 2014, s. 130 – 131.

kompetencie pedagogického zboru FF UK v Bratislave. To už bolo uvedené pri zásahu M. Bodického v prospech J. Kvačalu.

Hlasy nesúhlasu, ktoré boli proti menovaniu J. Kvačalu, ako píše J. Škultéty, parafrázujúc ich „Načo vraj natiskať na filozofickú fakultu profesora, ktorý učil vždy na teologickej fakulte a „od moderného vedeckého a verejného života je temer taký vzdialený, ako predmet, ktorý preňho určujú?“²² nemali teda pre komisiu až takú váhu. Podobne, ako aj členovia komisie V. Šrobár a J. Vlček, mali dokázať pred verejnosťou povolanie na katedru dejín novoveku od ministra J. Šustu.

Riadnym profesorom všeobecných novovekých dejín bol menovaný Jan Heidler (1883 – 1923) – „je autorem četných zdařilých historických prací a osvědčil se také jako zdatný akademický učitel, takže lze s jistotou očekávat, že určenou jemu stolici na Komenského universitě v Bratislavě bude zastávat s plným zdarem“.²³

J. Heidler bol Pekařovým a Masarykovým žiakom, teda dvoch protikladných učiteľských individualít, z čoho sa vyvinula svojrázna myšlienková osobnosť.²⁴ J. Heidler patril spolu s o rok starším Václavom Chaloupeckým k posledným žiakom v seminári J. Golla a výslovne to J. Gollovi pripomínali.²⁵ Ani J. Heidlera, ani V. Chaloupeckého nemal J. Kvačala v láske.

Počiatkom 20. rokov už mal J. Heidler za sebou niekoľko publikácií z českých novodobých politických dejín a jeho odborný záber zasahoval celé Rakúsko.²⁶ Nebola to v Gollovej škole bezvýznamná a neznáma osobnosť, ako sa snaží J. Kvačala dokázať, keď píše, že jeho meno: „som vtedy prvý raz počul.“²⁷ Pritom J. Kvačala pozorne sledoval, ako sa informuje o jeho dielach a na stránkach *Českého časopisu historického* vychádzali Heidlerove práce. V 17. ročníku v roku 1911, na strane 369 sa nachádza správa ako o Kvačalovej práci *Über die Genese der Schriften Th. Campanellas*, a hneď po nej i o Heidlerovom článku o radikáloch v českej revolúcii, ktorý vyšiel v časopise *Samostatnost*. Obidve napísal J. Glücklich.²⁸

Už v 17. ročníku *Českého časopisu historického* z roku 1911 sa na s. 369 objavila priaznivá správa na jeho článok *Radikálové naši revoluce (Rovnost 23. a 30. 3. 1911)*. J. Heidler tiež prispieval do *Českého časopisu historického*. Českí historici František Kutnar a Jaroslav Marek píše, že jeho práce: „... byly nejslibnějším předznamenáním badatelského a myšlenkového ruchu nejmladší historické generace, nastupující a vytvářející se v tomto údobí ... Heidler nebyl sám. Vedle něho a s ním byli to vedle historiků Václava Chaloupeckého a Karla Stloukala, František Hrubý, ... Jan Slavík, Jaroslav Werstadt a Bedřich Mendl...“²⁹

Asi najpregnantnejšie vystihol situáciu J. Kvačalu jeho „švagor“³⁰ evanjelický farár augsburského vyznania a cirkevný historik Ján Slávik: „Sám sa nevyznám, čo si vlastne viacej

²²ŠKULTÉTY, J.: *Profesor Kvačala*, c. d., s. 1.

²³NA, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, šk. 807, sign. 20/1921, nestr.

²⁴KUTNAR, F., MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví : od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 3. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2009, s. 535. O J. Heidlerovi pozri tiež CHALOUPECKÝ, V.: Jan Heidler †28. května 1923. In *Český časopis historický* (ďalej ČČH), 1923, roč. 29, s. 174 – 180.

²⁵MAREK, J. *Jaroslav Goll*. Praha: Melantrich, 1991, s. 261.

²⁶Např. *Český sněm ústavodárný r. 1848* (1907), *O vlivu hegelianismu na filosofii dějin a na politický program Františka Palackého*. In ČČH, 1911, roč. 17, s. 1 – 12, 152 – 166, *Čechy a Rakousko v politických brožurách předbřeznových* (Praha: Maticе česká, 1920) a ďalšie. Za pôsobenia na Slovensku vydal dielo *Moderní demokraticismus*. (Bratislava – Turčiansky Svätý Martin: Filozof. fakulta univ. Komenského, 1922).

²⁷SNK LA, Martin, fond J. Kvačala M 120 C 33, s. 1.

²⁸J. Heidlerovi v tomto ročníku vyšiel tiež článok O vlivu hegelismu...

²⁹KUTNAR, F., MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, c. d., s. 537 – 538.

³⁰Označenie „švagor“ neznamená príbuzenský pomer. Podobne ho oslovil tiež Ján Čaják v liste z Petrovca s hlavičkou Maticе slovenské z 10. 11. 1932. EBF UK v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, neskatalogizované, s. 1 „som Vám s všetkou úctou odaný pán švagor ...“

žiadaš. Z Nár. Novín viem, že sa žiadaš na universitu, - ale že si si žiadal prednášať všeobecné dejiny – a prideliť Ti dejiny cirkve, ktoré prednášať si si predtým žiadal. Teraz zase žiadaš si byť len bohosloveckým profesorom? A chceš sa vôbec zrieknuť univerzitnej professúry? Nuž ťažko sa je vyznať v Tebe, že čo je vlastne Tvoja žiadosť.

Lebo aby si mohol byť aj tam – aj tam riadnym profesorom, to je predsa nemožné. Musíš sa lebo jedného, lebo druhého zrieknuť a jedného lebo druhého sa pridržať.

Uznám Tvoju spôsobilosť, Tvoje schopnosti; a chcel by som v Tvojej veci prehovoriť, keď na to príde: ale najprv musím vedieť Tvoje stanovisko a jasne rozumieť, že čo si žiadaš? Aj tam – aj tam by si mohol konať veľmi cennú prácu“.³¹ Slávikove hodnotenie vychádzalo z novinových článkov a zo šepkandy, ktorá rezonovala v teologických kruhoch, preto ju musíme brať čiastočne s rezervou.

Ak to zhrnieme, J. Kvačala nebol odborne vyštudovaný historik, ani nikdy neprednášal na fakulte svetskej dejiny, ani nevedol seminár z takýchto dejín. Problém vystihol aj Stanislav Souček, ktorý napísal, že „Kvačala tu príliš videl jen politicum, a že trpkost odtud pochádzející přispívala nepochybně k jeho málo objektivnímu hledisku, na bratislavskou universitu Komenského podle něho jen v uvozovkách „slovenskou“.“³²

J. Kvačala nebol ani obetným baránkom, ani neuznaným géniom, ako sa situáciu snažili vykresliť niektorí autori.³³ Jeho postup bol v protiklade k postupu jeho ideového protivníka rímsko-katolíckeho kňaza, historika a archivára Jana Evangelistu Sedláka, ktorý v roku 1919 profesúru náboženských dejín na Teologickej fakulte UK v Bratislave prijal. Pôsobil tam až do roku 1924.

Pri pretlaku odborne vyškolených historikov Gollovej školy, ktorí najviac za sebou už mali habilitácie a boli dostatočne erudovaní, bolo pochopiteľné, že obsadzovali katedry dejín ako na filozofickej fakulte v Brne, tak aj v Bratislave. Navyše väčšinu z nich J. Šusta ako minister dobre poznal, veď prešli jeho seminárom a vedel dobre, koho má odporučiť.

Ktorákoľvek vzniknutá škola nutne musela smerovať v duchu svojho zakladateľa a výnimkou nebola ani filozofická fakulta v Bratislave. Dominujúci čechoslovakizmus sa snažil dosadiť sebe lojálnych odborníkov. Preto po skorej smrti Jana Heidlera³⁴ prednášali na fakulte Kamil Krofta, potom Václav Chaloupecký a Josef Borovička. O ich odbornosti, ako aj o ich lojálnosti niet pochybností.

Nezostáva len súhlasiť s jeho životopiscom Jozefom Mátejom,³⁵ že svojou absenciou na zakladajúcom zasadaní stratila veľa nielen on, ale tiež slovenská veda, v ktorej mohol do konca svojho plodného života vykonať ešte viac, než vykonal. Okrem toho mohol byť hmotne lepšie zabezpečený a po určitej dobe odísť do dôchodku. Takto musel pracovať až do smrti.

Na druhej strane sa niet čo J. Kvačalovi diviť, že nechcel opustiť tak nádhernú a podmanivú oblasť histórie, akou sú cirkevné dejiny na teologickej fakulte. To ho „zaviazalo“ spracovať dejiny reformácie na Slovensku a zhromaždiť tiež množstvo archívneho materiálu.

³¹List J. Slávika J. Kvačalovi z 18. 11. 1921, EBF UK v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, neskatalogizované, s. 1.

³²SOUČEK, S.: Ján Kvačala. In *Naše věda*, 1934, roč. 15, č. 9, s. 234 – 235.

³³ORMIS, J. V.: Dr. Ján Kvačala. c. d., s. 180, GÁL, V.: Pol storočia od smrti profesora D. dr. Jána Kvačalu. In *CL*, 1984, roč. 97, č. 6, s. 92.

³⁴J. Pekař hodnotil J. Heidlera v liste K. Kroftovi z 15. 6. 1923 slovami: „... bude chybět, mnohonásobně zejména v Prešpurku“. *Korespondence Josefa Pekaře a Kamila Krofty*. Eds. J. Čechura, J. Čechurová. Praha: Karolinum, 1999, s. 56.

³⁵MÁTEJ, J.: *Ján Kvačala, c. d.*, s. 26.

J. Kvačala sa snažil získať miesto na filozofickej fakulte v Prahe. Rokoval o tom s profesorom Václavom Novotným. Profesorské miesto malo byť viazané na komeniológiu, ale z návrhu zišlo.³⁶

Pramene:

Archiv Akademie věd České republiky, fond V. Chaloupecký, škatuľa 1, inv. č. 38, list J.

Borovičku V. Chaloupeckému z 30. 10. 1921.

Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzita Komenského Bratislava, pozostalosť J. Kvačalu, škatuľa F/XX, list J. Janošku J. Kvačalovi z 28. 3. 1922.

Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzita Komenského Bratislava, pozostalosť J. Kvačalu, škatuľa F/XX, list M. Bodického J. Kvačalovi zo 7. 11. 1921.

Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzita Komenského Bratislava, pozostalosť J. Kvačalu, neskatalogizované, list J. Slávika J. Kvačalovi z 18. 11. 1921,

Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzita Komenského Bratislava, pozostalosť J. Kvačalu, neskatalogizované, list Jána Čajáka J. Kvačalovi z 10. 11. 1932.

Moravský zemský archiv v Brně, fond Josef Krumpholc, II. korešpondencia, osobná korešpondencia s jednotlivcami, škatuľa 3, i. č. 125, dr. Hrozný Jindřich, list J. Hrozného J. Kvačalovy z 10. 12. 1920.

Národní archiv Praha, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, škatuľa 807, sign. 20/91, Menovanie prvých profesorov na Filozofickej fakulte Komenského univerzity, nestr.

Slovenská národná knižnica, Literárny archív, Martin, fond J. Kvačala, sign. A 1492, list Slovenskej muzeálnej spoločnosti J. Kvačalovi z 28. 1. 1921.

Slovenská národná knižnica, Literárny archív, Martin, fond J. Škultéty, sign. AX11, list J. Vlčka J. Škultétymu z 1. 7. 192, s. 1.

Literatúra:

BERNÁT, L.: *Ján Kvačala a Gollova škola vo svetle vzájomnej korešpondencie*. Bratislava: Eko-konzult, 2017.

BERNÁT, L. a kol.: *Korešpondencia Jána Kvačalu s Jozefom Škultéty*. Bratislava: Eko-konzult, 2015.

BODICKÝ, M.: *Rozpomienky a pamäti*. Turčiansky Sv. Martin: MS, 1933.

DUCHÁČEK, M.: *Václav Chaloupecký: hledání československých dějin*. Praha: Karolinum, 2014.

GÁL, V.: Pol storočia od smrti profesora D. dr. Jána Kvačalu. In *CL*, 1984, roč. 97, č. 6, s. 92.

HALUZICKÝ, B.: K sedmdesátce Jana Kvačaly. In *Lidové noviny*, 1932, z 5. 2, č. 64.

HRDLIČKA, J.: *Vlastimil Kybal a Univerzita Karlova*. Brno: 3K, 1997.

CHALOUPECKÝ, V.: Jan Heidler †28. května 1923. In *Český časopis historický*, 1923, roč. 29, s. 174 – 180.

Jaroslav Goll a jeho žáci. Eds. B. Jiroušek, J. Blüml, D. Blümová. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005.

Korespondence Josefa Pekaře a Kamila Krofty. Eds. J. Čechura, J. Čechurová. Praha: Karolinum, 1999.

KUTNAR, F., MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. 3. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2009.

KVAČALA, J.: Odpověď. In *Lidové noviny* 23. 2. 1932, č. 97.

³⁶BERNÁT, L.: *Ján Kvačala a Gollova škola vo svetle vzájomnej korešpondencie*. Bratislava: Eko-konzult, 2017, s. 158 a nasl.

MAREK, J.: *Jaroslav Goll*. Praha: Melantrich, 1991.

MÁTEJ, J.: *Ján Kvačala : život a dielo*. Bratislava: SPN, 1962.

ORMIS, J. V.: Dr. Ján Kvačala (1862 – 1932). In *Slovenské pohľady*, 1932, roč. 48, č. 2 – 3, s. 179 – 180.

SOUČEK, S.: Ján Kvačala. In *Naše veda*, 1934, roč. 15, č. 9, s. 234 – 235.

ŠKULTÉTY, J.: Profesor Kvačala. In *Národné noviny*, 1920, roč. 51, č. 294, s. 1 – 2.

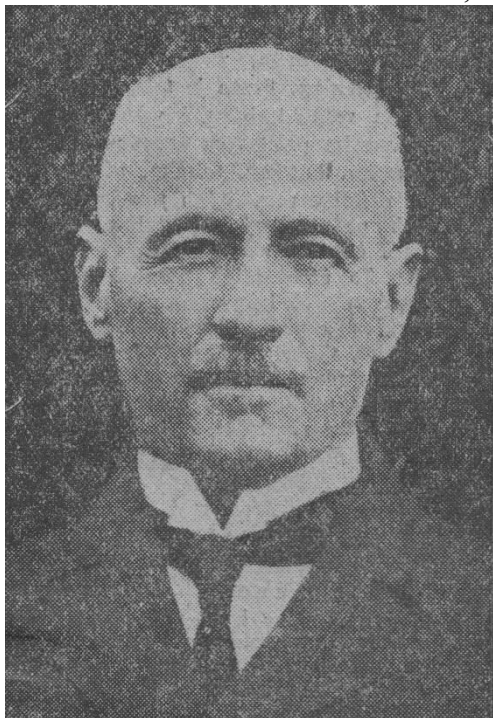
PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc.

vedúci oddelenia základných odborných činností

Trenčianske múzeum v Trenčíne

kontakt: libor.bernat@muzeumtn.sk

Posúdil: PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Dr. Ján Kvačala

Č.	Jméno, příjmení a rodná data.	Den a rok nastoupení státní služby.	Poslední hodnostní třída, den a rok jmenování.	Návrh jmenování
3.	<p>Dr Jan KVAČALA</p> <p>narozen dne 5. února 1862 v Petrovci u Nového Sa- du v Bačce. R. 1885 pro- mován dokto- rem filoso- fie na uni- versitě v Lipsku. R. 1892 pro- mován dok- torem theologie na evange- lické the- ologické fakultě ve Vídni na základě prá- ce o Komen- ském.</p>	<p>Od února 1886 až do září 1893 profesor na ly- ceu v Bratisla- vě, od 1892 sou- časně na evan- gelické theo- logické akade- mii v Bratisla- vě. Od 1. září 1893 působil jako řádný profesor cír- kevních dějin na theologic- ké fakultě univer- sity jurjevské až do r. 1918, kdy sovětská vláda universi- tytu zrušila. Nyní jest ar- chivářem Museál- ní slovenské společnosti v Turč. Sv. Martině.</p>	<p>Jmenování řádným profesorem církevních dějin na československé státní universitě Komenského v Bratislavě se zákonitými požitky zvýšenými o 4 třienálky, se započtením doby od 1. února 1896 pro někdejší výměru výslužného.</p>	

Menovanie dr. Jána Kvačalu za profesora

UČITEĽSKÁ EPIZÓDA JOZEFA MÁTEJA V TREBICHAVE

Vladimír Michalička

Anotácia: Štúdiá opierajúca sa o literárne a archívne pramene mapuje málo známe pôsobenie Jozefa Máteja, popredného slovenského vysokoškolského učiteľa a historika pedagogiky na Obecnjej ľudovej škole v Trebichave, okr. Bánovce nad Bebravou, popredného slovenského vysokoškolského učiteľa a historika pedagogiky na jeho prvej učiteľskej stanici. Osobitne zachytáva jeho postavenie ako učiteľa, vyučovacie a mimovyučovacie aktivity, sociálny status a ukončenie jeho trebichavského pôsobenia.

Kľúčové slová: Jozef Mátej, Obecná ľudová škola v Trebichave, učiteľ

Z publikovaných i nepublikovaných životopisov Jozefa Máteja vieme, že vyrastal v učiteľskej rodine. Učiteľom bol aj jeho švager a celoživotný priateľ Juraj Caban, preto bolo pochopiteľné, že po absolvovaní meštianskej školy v Lučenci smerovali jeho kroky na Dištruktúálnu evanjelickú slovenskú učiteľskú akadémiu v Banskej Štiavnici, kde v roku 1943 získal učiteľský diplom. Po jej úspešnom absolvovaní ho však čakala nepoznaná realita školského života.¹

Učiteľské pôsobenie Jozefa Máteja v Trebichave doteraz nebolo dôkladnejšie zmapované. Zachovalo sa len niekoľko stručných informácií úradného charakteru, nie však podrobnejšie údaje a vyhodnotenie jeho učiteľského účinkovania. Bolo to spôsobené jednak tým, že Jozef Mátej nezanechal žiadne ucelené spomienky na svoju učiteľskú prácu. Z toho sa usudzovalo, že v jeho profesijnom živote predstavovalo len málo významnú epizódu. Navyše, po roku 1948 nebolo toto obdobie a pôsobenie v takej exponovanej oblasti, akou bolo školstvo, príliš žiaduce obširnejšie ho zviditeľňovať. Podstatnú časť informácií sme získali štúdiom archívnych materiálov Školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, ktoré sú prístupné v Štátnom archíve v Topoľčanoch.

Prvou učiteľskou stanicou Jozefa Máteja po ukončení učiteľskej akadémie sa stala Obecná ľudová škola v Trebichave (dnes okr. Bánovce nad Bebravou), kde pôsobil jeden školský rok 1943/44.²

Tamojšia škola – podľa záznamov v Pamätnej knihe obce Trebichava - bola zriadená v roku 1840, ako prvý jej učiteľ sa spomína istý Altov, ktorý tu vyučoval plných 40 rokov. Po ňom sa na škole vystriedali takmer dve desiatky učiteľov a učiteliek, v roku 1915 pribudla aj nová školská budova, ale pre narastajúci počet detí sa využívala aj staršia budova. V rokoch 1920 – 1940 na škole pôsobila ako správkyňa školy a učiteľka Gizela Škuláňová, ktorá bola aj kronikárkou obce. V roku 1940 ju nahradil nový správca školy a učiteľ Štefan Zajac.³

Po letných prázdninách v roku 1943 nastúpil na miesto výpomocného učiteľa Jozef Mátej ako čerstvý absolvent učiteľskej akadémie v Banskej Štiavnici. S platnosťou od 1. septembra 1943 do 30. júna 1944 zastupoval učiteľku Emíliu Šimovičovú, ktorá čerpala

¹Podrobnejšie: Michalička, V.: Príspevok k novým biografickým údajom o prof. PhDr. Jozefovi Mátejovi, DrSc. In: *Historicko-pedagogické fórum*. Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo, 2015, roč. 4, č. 2, s. 63 – 71.

²Jozef Mátej absolvoval len štvorročné štúdium, hoci v tom čase už vstúpil do platnosti zákon o učiteľskej akadémii z roku 1943. Pozri Výročná zpráva Dištriktúálna evanjelická slovenská učiteľská akadémia za školský rok 1940 – 1941, nestr.

³Pamätná kniha obce Trebichava, 71. Štátny archív Topoľčany, sign. A/18.

neplatenú dovolenku.⁴ V prípise správcovi školy prikazoval školský inšpektor v Bánovciach nad Bebravou Štefan Igazov (1898 - ?), aby novovymenovaného pomocného učiteľa prihlásil do penzijného a sociálneho poistenia, informoval školský inšpektorát o nástupe učiteľa do služby a žiadal, aby sa dostavil na školský inšpektorát k zloženiu služobnej prísahy. Z učiteľského dekrétu vyplýva, že ročný plat J. Máteja činil 9 768 Ks vtedajšej meny, mimoriadny príspevok podľa § 2, zákona 40/1941 Sl.z. vo výške 2 880 Ks ročne a drahotný prídavok ročne 3 600 Ks. Dovedna to činilo 16 248 Ks ročne. Mesačne mu bolo z platu strhávaných 92 Ks na penzijné a nemocenské poistenie a ostatné zákonité zrážky.⁵ Pamätná kniha obce zaznamenáva, že začiatok školského roku 1943/44 bol oddialený o jeden mesiac, takže učitelia pôsobili ako dozorcovia pri žatve.⁶

Úradná štatistika Obcej ľudovej školy v Trebichave v školskom roku 1943/44 vykazovala 103 žiakov, z toho 54 chlapcov a 49 dievčat. Všetci boli slovenskej národnosti, 62 žiakov sa hlásilo k evanjelickej a 41 k rímskokatolíckej cirkvi.⁷

O vlastnej vyučovacej práci Jozefa Máteja nemáme bližšie pramenné informácie. Predpokladáme však, že na tejto škole sa striktne vyučovalo podľa učebného plánu z roku 1939.⁸ Možno však predpokladať, že ako začínajúci učiteľ málotriednej školy vyučoval predmety i podľa momentálnej situácie vzhľadom na to, že na škole boli len dvaja učitelia. Je však doložené, že sa s ním počítalo ako s výpomocným učiteľom evanjelického náboženstva, za čo mal tiež dostávať príplatok k platu.⁹

Hlavným vyučovacím predmetom bolo náboženstvo, nasledovala občianska náuka a výchova (na vyššom stupni bola od šk. roku 1943/44 nahradená spoločenskou výchovou), jazyk vyučovací, prvouka, vlastiveda, zemepis, dejepis, prírodopis, prírodospyt, počty s náukou o tvaroch meračských a ďalšie predmety.¹⁰

V archívnych dokumentoch je na základe pokynov MšaNO zachytený zoznam odporúčaných učebníc pre ľudové školy, napr. Fonomimický šlabikár a čítanka Jozefa Koreňa, Čítanka Cígera Hronského a Kľačka, pre slovenský jazyk sa používali učebnice Prídavku a Rumpela Slovenčina moja, pre počty zasa Vencelova a Berkova Počtovnica a merba.¹¹

Archívne dokumenty podávajú svedectvo, že Jozef Mátej sa v školskom roku 1943/44 podieľal aj na osvetovej činnosti školy. V čase od novembra 1943 do apríla 1944 mal naplánované tieto aktivity: prednášky Ako vychovávať dieťa pred vstupom do školy a Hroby rozprávajú (november), Nacvičovanie vianočného divadielka so žiakmi a vedenie spevokolu (december), nácvičenie dvojhlasného spevu ľudových piesní kraja. Prednášku Spomienka smrti Ľ. Štúra (január), Prednášky Poslušnosť nadovšetko, Prvá pomoc (február), Prednášku Úprava príbytku. Besiedka s HM (marec), Prednášky Poriadok na dvore. Úprava ciest, čistota ulice (apríl). Tento program počítal aj s dopĺňaním tematických besied a akcií podľa pokynov

⁴Ustanovujúci dekrét J. Máteja, výpomocného učiteľa na Obcej ľudovej škole v Trebichave zo 4. septembra 1943. Štátny archív Topoľčany, Fond Spisy školského inšpektorátu Bánovce nad Bebravou, bez sign.

⁵Tamže.

⁶Pamätná kniha obce Trebichava, s. 74. Štátny archív Topoľčany, sign. A/18.

⁷Ročný výkaz školy. Štátny archív Topoľčany, Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

⁸Zvesti MšaNO, 1939, roč. II., zoš. 10, s. 383 – 390.

⁹Keďže dokument je datovaný 30. 10. 1944 je pravdepodobné, že vyučovanie náboženstva mu malo byť pridelené v školskom roku 1944/45, keď už na škole nepôsobil. Prípis Škôldozorného úradu v Bánovciach nad Bebravou zo dňa 30. 10. 1944. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

¹⁰Pozri: Mátej, J.: Škola, výchova a učiteľ v klérofašistickej republike. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978. 312 s.

¹¹Prípis odporúčaných učebníc. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

Osvetového ústredia.¹²

V tejto súvislosti treba doplniť, že v Evidenčnom liste Jozefa Máteja zavedenom na trebichavskej ľudovej škole je uvedená v rubrike odborné vedomosti aj znalosť hry na organe, čo bola obligatórna súčasť prípravy učiteľov na učiteľských ústavoch a akadémiách. S tým zrejme súvisela aj aktivita Jozefa Máteja pri nácvikoch spevokolu.¹³

Z iných oblastí mimoškolskej aktivity je známa jeho účasť v činnosti Združenia evanjelickej mládeže v Trebichave, kde vykonával funkciu tajomníka. Jeho predseda, ev. farár Pavol Chorvát¹⁴ - koncom školského roka 1943/44 vystavil poverenie, aby zastupoval na Generálnom zjazde Združenia evanjelickej mládeže vo Vrútkach miestnu organizáciu.¹⁵

Pamätná kniha obce uvádza, že po roku 1938 pôsobili v obci silné organizácie HSEŠ a Hlinkovej mládeže. To iste ovplyvňovalo život v obci, keďže následne uvádza, že správkyňa školy a učiteľka českého pôvodu Gizela Škuláňová bola na žiadosť obyvateľov preložená do Bohunic pri Pruskom. Nový správca školy Štefan Zajac zrejme nestačil čeliť zásahom týchto organizácií do každodenného života školy.¹⁶ Pravdepodobne tiež tlačil na Jozefa Máteja, aby vstúpil do HSEŠ, ale Mátej to odmietal. Nasvedčuje tomu prípis školského inšpektora Štefana Igazova správcovi školy Zajacovi, aby si Jozef Mátej doplnil v osobnom dotazníku rubriku o členstve v HSEŠ, ktorú nechal nevyplnenú.¹⁷

Jozef Mátej s odstupom času spomína, že sa v Trebichave zoznámil s robotníkmi Jánom Pastorkom, Júliusom Adámikom, Ľudovítom Ďuračkom a inými, s ktorými mal vo svojom byte schôdzky, na ktorých viedli politické debaty a predpovedali porážku fašistického Nemecka a ľudáckeho režimu na Slovensku. Na margo vzťahu členov HSEŠ k jeho osobe spomína, že „*ľudáci, ktorí mali v tejto obci moc vo svojich rukách, sa mi vyhrážali a žiadali o moje preloženie ešte na horšie miesto.*“¹⁸ Tieto jeho výroky nebolo možné z archívnych prameňov doložiť.

Zo spomienok jeho svokra Juraja Cabana z neskorších rokov s istou dávkou nadsázky napísal, že býval „*v izbe, kde nebola podlaha, len zem a bolo tam mnoho myší, takže si musel šaty a stravu zavesiť na drôty, pribité na hrady povaly. Mal ťažkosti s kurivom, a tak dostal zápal pohrudnice.*“¹⁹ O Mátejovej neprítomnosti v škole z dôvodu práceneschopnosti taktiež nemáme dôveryhodné informácie. Potvrdenou skutočnosťou je, že vo februári 1944 bol v dňoch 22. - 24. 2. 1944 neprítomný v službe pre chorobu, ale bez bližšieho vysvetlenia.²⁰

Z dostupných informácií vyplýva, že počas trebichavského učiteľovania bol pozvaný k vojenskému odvodu do Lučenca, ale nebol uznaný za vojaka.²¹

Z obdobia pôsobenia na trebichavskej škole poukazuje na tristnú situáciu mladého učiteľa inde nepotvrdená informácia z pera J. Cabana, že manželka riaditeľa školy „*vyhovela jeho prosbe dávať mu obedy a len raňajky a večere si sám pripravoval, ale keď neprejavil*

¹²Program osvetovej činnosti na obdobie 1943 – 44. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

¹³Evidenčný list Jozefa Máteja. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

¹⁴Pavel Chorvát (1905 – 1970 ň, ev. farár v Slatine nad Bebravou. V roku 2013 ho izraelské múzeum Yad Vashem uznalo ako Spravodlivého medzi národmi za jeho pomoc prenasledovaným Židom počas vojny.

¹⁵Poverenie z 26. júna 1944. Martin, Literárny archív SNK, fond Jozef Mátej, sign. 257 S 11.

¹⁶Juraj Caban ho v spomenutom strojopise na s. 3 označuje ako „*pätolízača hlinkovcov a gardistov*“. Túto charakteristiku sformuloval v liste po viac ako 40 rokoch. In: Caban, J.: Životopis univ. prof. PhDr. Jozefa Máteja, DrSc. podľa vedomia za 55 rokov, t.j. od 1. 9. 1932 do jeho smrti 2. 7. 1987, s. 3. Archív autora štúdie.

¹⁷J. Caban v uvedenom strojopise na s. 3 vylučuje, že J. Mátej vstúpil do HM a HSEŠ. Zdôrazňuje, že jeho neorganizovanosť v HM a HSEŠ bola dôvodom, že nemohol pokračovať v ďalšom štúdiu. In: Tamže.

¹⁸Osobný spis Jozefa Máteja. Archív FFUK v Bratislave, Gondova 2.

¹⁹Caban, J.: cit. strojopis, s. 3

²⁰Prípis školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou zo dňa 23. 2. 1944 vo veci jeho onemocnenia. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

²¹Caban, J.: cit. strojopis, s. 3.

*záujem o jej sestru, aj keď to bolo pekné dievča, prestala mu podávať raňajky a obed a sám si musel pripravovať celú stravu.*²²

Keď sa blížil koniec školského roku 1943/44 podal si Jozef Mátej žiadosť o preloženie na Obecnú ľudovú školu v Krnej spadajúcej pod Škôldozorný úrad v Lovinobani (dnes okr. Poltár), aby bol bližšie k domovskej obci. Vo vyjadrení k Mátejovej žiadosti škôldozorca uvádza, že tento v uplynulom školskom roku len zastupoval učiteľku na neplatennej dovolenke a v obvode niet voľného miesta pre učiteľa ev. a. v. vyznania. Pripája, že „jeho účinkovanie je vcelku uspokojivé“ a je „začiatočník“.²³ Odpoveď škôldozorcu v Lovinobani znela, že pôvodne uprázdnené miesto na tamjšej škole bolo zaplnené inou silou.²⁴ Za takýchto okolností ukončil Jozef Mátej svoje učiteľské pôsobenie v Trebichave.

Počas letných prázdnin v Kotmanovej čakal, že dostane plat na tri mesiace, ktorý mu prináležal, ten mu však nebol zaslaný. Preto dňa 8. júla 1944 podáva na Škôldozorný úrad v Bánovciach nad Bebravou dotaz, prečo mu plat nebol vyplatený. Dôvodí, že mu prináleží, že ostatní výpomocní učitelia plat už dostali a správcovi školy v Trebichave nechal vyplnenú peňažnú poukážku. V liste doslova žiada: „*Preto prosím, aby vec bola vyšetrená, pre akú príčinu si ich podržal (riaditeľ – V. M.) a mne patriace peniaze nepoukázal. V opačnom prípade by som bol nútený celú vec predostrieť Min. školstva a nár. osvety v Bratislave. Z čoho mám žiť počas prázdnin s matkou, vdovou? V Trebichave som nezgazdoval ani haliera a teraz ešte nedostanem ani to, čo mi patrí!*“²⁵

Vysvetlenie správcu školy v liste škôldozorcu bolo veľmi podráždené a na mladého učiteľa ostro a necitlivo zaútočil. „*Nemohol som učiteľovi Jozefovi Mátejovi odoslať odmenu za mesiac VI. - VIII. prv ako 7. júla, t. j. týždeň po prvom, lebo poštový úrad v Slatine n/B. až vtedy dostal peniaze pre niektorých kolegov ako i žandárov. A preto, keď žiaden z nich nezhynul a trpezlivo čakal, tiež mladík-kolega Mátej, ačkoľvek podľa svojho bedákania nezgazdoval v Trebichave ani haliera, mohol byť miernejším a patrilo mu čakať s ostatnými. Týmto svojim smiešnym vyjadrením dal zrejme najavo, že nie z idealizmu ako skromný a vytrvalý pracovník na dedine sa odobral na dráhu učiteľskú, ale že zdánlivé pohodlie a peniaze ho sem prihnali. Ako taký nemá miesta v našom povolaní. Navrhujem, aby toto nekolegiálne počínanie a vyhrážanie Mšanom svojmu bývalému predstavenému pôsobilo patričnou mierou na kvalifikáciu uvedenému.*“²⁶

Nemáme doklady o ďalších Mátejových žiadostiach o umiestnenie na niektorej učiteľskej stanici, ktorá by bola bližšie k jeho rodisku. Sám Jozef Mátej však spomína, že počas školských prázdnin opäť pracoval ako dozorca pri mlatbách. S trochou nadsázky o tom po rokoch odpovedal v novinovej ankete k 40. výročiu SNP: „*Z poverenia Okresného úradu v Lovinobani bol som dozorcem na mlatbe ako mnoho ďalších učiteľov a študentov. V druhej polovici augusta sme boli s mláčačkárom Ondrejom Korinom v našej obci. Mlátili sme u malých roľníkov a všade som zapisoval do úradných kníh menej vymláteného obilia, ako bolo v skutočnosti. Robil som to preto, aby obilie ostalo pre náš ľud, na Slovensku, aby ho nedostali nemeckí fašisti.*“²⁷ Tu ho zastihlo vypuknutie Slovenského národného povstania a bezodkladne sa prihlásil do služieb Revolučného okresného národného výboru v Lovinobani.

²²Tamže. Toto tvrdenie nemáme overené inak, len vyjadrením Mátejovho blízkeho priateľa J. Cabana.

²³Žiadosť Jozefa Máteja o ustanovenie za učiteľa Ev. a. v. ľudovej školy v Krnej. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

²⁴Odpoveď na žiadosť o ďalšie ustanovenie z 5. mája 1944. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

²⁵Dotaz J. Máteja ohľadom platu. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

²⁶List správcu školy vo veci vymáhania platu zo 14. júla 1944. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu v Bánovciach nad Bebravou, bez sign.

²⁷Slovenské národné povstanie – trvalý zdroj inšpirácie v socialistickej výchove mládeže. In: Učiteľské noviny, 1974, roč. 24, č. 7, s. 3.

Ako aktívny účastník Slovenského národného povstania nenastúpil v septembri 1944 do školskej služby, nakoľko školy na povstaleckom území nefungovali. Až neskôr, po potlačení SNP ho Ministerstvo školstva a národnej osvety z 8. novembra 1944 ustanovilo za výpomocného učiteľa na Obecnej ľudovej škole v Dežericiach (dnes okr. Bánovce nad Bebravou). Na školu však z pochopiteľných dôvodov nenastúpil a aby sa vyhol ďalším problémom, jeho švager Juraj Caban vybavil jeho prijatie za výpomocného učiteľa na Obecnej ľudovej škole v Kotmanovej-Lazoch s antidatovaním od 1. septembra. V dekrete je poznámka, že sa súčasne poveruje funkciou riaditeľa školy.²⁸

Trebichavská učiteľská epizóda Jozefa Máteja trvala síce len jeden rok, ale mladého, začínajúceho učiteľa poznamenala v dobrom i zlom na mnohé neskoršie roky. Treba si uvedomiť, že do učiteľskej služby vstúpil ako veľmi mladý, 20-ročný mládenec, ktorý sa k učiteľskému poslaniu pripravoval vlastnou usilovnosťou, hoci to stálo mnoho odriekania. Na prvé učiteľské pôsobisko nastúpil ako výpomocný učiteľ, v konkrétnej situácii však získavanie učiteľských spôsobilostí zostalo len na ňom samotnom, nakoľko jeho nadriadený bol v tom čase vyťažovaný nielen školskou administratívou a vlastnou vyučovacou povinnosťou, ale aj ďalšími povinnosťami spoločensko-politického charakteru. Nepriaznivým faktorom pre začínajúceho učiteľa bola zlá sociálna situácia: nevyhovujúce bývanie, nepravidelné stravovanie, skromný učiteľský plat a v neposlednom rade aj vzdialenosť od rodiska a matky-vdovy. Dedinské prostredie mu neposkytovalo veľa inšpiratívnych podnetov. Rovnako – aspoň podľa nie celkom overených informácií – musel zažívať aj nepríjemné situácie zo strany rodiny správcu i samotného správcu školy. Z tohto aspektu nevstúpil do učiteľskej praxe šťastlivo a učiteľské povolanie spoznal z tej horšej stránky.

Pramene a literatúra:

Štátny archív Topoľčany. Fond Školský inšpektorát Bánovce nad Bebravou.

Pamätná kniha obce Trebichava. Štátny archív Topoľčany

Martin, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice. Fond Jozef Mátej.

Archív Filozofickej fakulty UK, Gondova 2, Bratislava. Osobný spis Jozefa Máteja.

Caban, J.: Životopis univ. prof. PhDr. Jozefa Máteja, DrSc. podľa vedomia za 55 rokov, tj. od 1. 9. 1932 do jeho smrti 2. 7. 1987. Nedatovaný strojopis. 17 s. Archív autora štúdie.

Mátej, J.: Škola, výchova a učiteľ v klérofašistickej republike. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978. 312 s.

Mihálechová, M.: Život a dielo Jozefa Máteja. Bratislava: Z-F Lingua, 2008. ISBN 978-80-89328-17-8

Michalička, V.: Príspevok k novým biografickým údajom o prof. PhDr. Jozefovi Mátejovi, DrSc. In: *Historicko-pedagogické fórum*. Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo, 2015, roč. 4, č. 2, s. 63 – 71. ISSN 1338-693X.

Zvesti MšaNO, 1939, roč. II., zoš. 10.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.,

Pifflova 9, 851 01 Bratislava 5

kontakt: vlado0123@azet.sk

Posúdil: PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc.

²⁸Ustanovujúci dekrét Jozefa Máteja z 22. novembra 1944. Štátny archív Topoľčany. Fond Spisy školského inšpektorátu Bánovce nad Bebravou, zložka Jozef Mátej, bez sign.

ŠKOLSKÉ MÚZEJNÍCTVO

MEDAILÉRSKA TVORBA ŽILINSKEJ UNIVERZITY V ŽILINE

Jozef Slavkovský

Anotácia: Hlavnou náplňou príspevku je novodobá medailérska tvorba súvisiaca s väzbou na Žilinskú univerzitu v Žiline, a to v zmysle jej vzniku a postupného vývoja až po súčasnosť. Práve medailérska tvorba plní svoj účel vtedy, keď je odrazom poznania problému, ktorý má zobrazit' a vystihuje aj jeho ducha a hĺbku. Vznik a počiatky tejto vysokoškolskej inštitúcie sú viazané na Prahu v roku 1953 a jej presun do Žiliny sa uskutočnil v roku 1960. Takto sa mesto Žilina stalo vysokoškolským mestom. Z toho dôvodu sa v krátkosti zmienujeme aj o historickom vývoji mesta, ale aj transformácii a štrukturálnych zmenách tejto vysokoškolskej ustanovizne.

Kľúčové slová: medaile, Žilinská univerzita

Stručná história mesta Žiliny

Prvú správu o Žiline ako o meste poznáme z roku 1312 a prvé zachované mestské privilégia dostalo mesto od kráľa Karola Róberta z Anjou v roku 1321, ktorý bol aj zakladateľom našej slávnej mincovne v Kremnici v roku 1328. Mesto bolo v podstate kráľovským majetkom, ale s vlastnými správnymi a súdnymi orgánmi. Na prelome 15. a 16. storočia stalo sa majetkom Strečnianskeho panstva, ale zachovalo si svoje mestské práva, ktoré v hospodárskej sfére rozšírilo, čo sa výraznejšie prejavilo na jeho rozkvet zvlášť v 17. storočí. Významnou udalosťou v tomto meste bola synoda evanjelickej cirkvi v roku 1610, ktorá usmernila ďalší jej vývoj na území dnešného Slovenska.

Pre rozvoj školstva a duchovnej sféry, ale aj kultúry malo pôsobenie jezuitov a františkánov v tomto meste, kde v prvej polovici 18. storočia postavili svoje kláštory a kostoly. Už v polovici 19. storočia sa Žilina stala určitým strediskom severozápadného horného Uhorska, čiže súčasného Slovenska, ale nový impulz rozvoja získala až budovaním Košicko-bohumínskej železnice (1872) a Povážskej železnice (1883), keď sa stala významným dopravným uzlom (Husovska a kol., 2000).

V období vzniku Československa (1918) mala Žilina necelých 12 000 obyvateľov. Do roku 1940 rast obyvateľstva bol pomalý, ale mesto intenzívnejšie rástlo po druhej svetovej vojne, a to vďaka rozvoju priemyslu. V súčasnosti má Žilina cez 86 000 obyvateľov. Od roku 1960 je sídlom Žilinskej univerzity, ktorá postupne sa výraznejšie zapájala do jej rozvoja.

Historický vývoj Žilinskej univerzity v Žiline

Pokiaľ ide o históriu tejto vzdelávacej inštitúcie, je potrebné konštatovať, že vznikla 1.9.1953 v Prahe, a to vyčlenením Fakulty železničnej ČVUT v Prahe, ktorá sa takto osamostatnila ako Vysoká škola železničná v Prahe. Neskôršie vládnym nariadením č. 58/1959 Zb. O zmenách v organizácii vysokých škôl sa zmenil jej názov na Vysoká škola dopravná v Prahe. Vládnym nariadením č. 120/1960 Zb. O zmenách v organizácii vysokých škôl sa sídlo Vysokej školy dopravnej v Prahe sa postupne prenáša z Prahy do Žiliny. Názov školy bol preto s účinnosťou od 1. 9. 1962 zmenený na Vysoká škola dopravná v Žiline. Po rozšírení profilu školy o spojové študijné odbory bola škola zákonom SNR č. 121/1979 Zb. O zmene názvu premenovaná na Vysokú školu dopravy a spojov v Žiline. Najväčšou zmenou prešla po nežnej revolúcii a na základe zákona č. 172/1990 Zb. O vysokých školách, keď sa

postupne menila jej vnútorná štruktúra a zároveň došlo k vzniku nových fakúlt. Dôsledkom toho v zmysle zákona č. 324/1996 Z. z. sa mení aj jej názov na Žilinská univerzita v Žiline .¹

Poslanie Žilinskej univerzity v Žiline

Žilinská univerzita v Žiline je verejnoprávnou a samosprávnou vzdelávacou, vedeckou a umeleckou inštitúciou. Poslaním univerzity je rozvíjať vzdelanosť na základe vedeckovýskumnej a umeleckej činnosti v duchu národných a demokratických tradícií, rozvíjať harmonickú osobnosť, vedomosti, múdrosť, dobro a tvorivosť v človeku a prispievať k rozvoju vzdelanosti, vedy, kultúry pre blaho celej spoločnosti. Svojou činnosťou prispieva k rozvoju vzdelanosti ako súčasť kultúry a k zvyšovaniu vedeckej, technickej, hospodárskej a umeleckej úrovne spoločnosti. Svoje poslanie napĺňa na základe využitia výsledkov vedeckovýskumnej a umeleckej činnosti, čo realizuje poskytovaním, organizovaním a zabezpečovaním vysokoškolského vzdelávania v rámci akreditovaných študijných programov prvého, druhého a tretieho stupňa, čiže v rámci bakalárskeho, inžinierskeho i magisterského a doktorandského štúdia.

Pri napĺňaní svojho poslania vychádza z odborného profilu jednotlivých vedeckovýskumných a vzdelávacích pracovísk zameraného hlavne do oblastí dopravy, poštových technológií, telekomunikácií, informatiky, elektrotechniky, elektroniky, mechatroniky, biomedicíny, elektrotechnických materiálov, strojárstva, stavebníctva, ekonomiky, manažmentu, bezpečnosti, pedagogiky, matematiky a prírodných a humanitných vied.

Hlavnú činnosť univerzity zabezpečujú fakulty, ktorou je vysokoškolské vzdelávanie podľa akreditovaných študijných programov, vedeckovýskumná, umelecká, expertízna a ďalšia tvorivá činnosť. V súčasnosti Žilinská univerzita má sedem fakúlt a sú to: Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov (FPEDAS), Strojnícka fakulta (SjF), Elektrotechnická fakulta (EF), Stavebná fakulta (SvF), Fakulta riadenia a informatiky (FRI), Fakulta špeciálneho inžinierstva (FŠI), Fakulta humanitných vied (FHV). Na týchto fakultách sa vzdeláva okolo 9 000 študentov v 231 akreditovaných študijných programoch vo všetkých formách štúdia. Za jej viac ako 60 ročnú existenciu ju ukončilo cez 70 000 absolventov, ktorí sa výrazne presadili doma a niektorí aj v zahraničí.

V oblasti vedy a výskumu Žilinská univerzita postupne si vybuodovala svoju štruktúru tak, že patri k popredným univerzitám v tomto smere. V súčasnosti je zapojená do riešenia 200 domácich a 41 zahraničných vedeckovýskumných projektov. Výsledky výskumu posúvajú poznanie a zároveň priaznivo vplyvajú na zvyšovanie úrovne výučby a tiež sa odrážajú na medzinárodnej spolupráci, ako aj spolupráci s praxou. Žilinská univerzita aktívne spolupracuje so zahraničnými partnermi, čo vyplýva z množstva asi 150 bilaterálnych zmlúv a zároveň je veľmi aktívnou v programe ERASMUS. Z toho vyplýva, že vedecké a výskumné aktivity na tejto univerzite zohľadňovali spoločenské potreby a medzinárodne smerovanie, a to sa odrazilo v budovaní nových univerzitných pracovísk – Univerzitný vedecký park a Výskumné centrum. V podstate sú to pracoviská postavené na báze interdisciplinárnych tímov, s výrazným zapojením doktorandov, zahraničných výskumných pracovníkov a mimouniverzitných inštitúcií.

Medzi strategické ciele tejto univerzity patrila aj výstavba univerzitného areálu na Veľkom Diele v Žiline. Tým sa výrazne zlepšili podmienky infraštruktúry a pedagogický proces je realizovaný v učebniach s moderným technickým vybavením. Podrobnejšie o premenách Žilinskej univerzity v Žiline sa môžete oboznámiť v publikácii Pitoňáková, S. a kol.: Premeny Žilinskej univerzity (1953 – 2013). Žilina: Žilinská univerzita, 2013.

Medaily prezentujúce Žilinskú univerzitu v Žiline

¹Pitoňáková, S. a kol.: Premeny Žilinskej univerzity (1953 – 2013). Žilina: Žilinská univerzita, 2013.

Zložitosť histórie počiatkov vzniku a rôznej transformácie pred a po presťahovaní sa tejto vzdelávacej inštitúcie z Prahy do Žiliny, ako aj výnimočnosť doby a rušné počiatky na pôsobisku, spôsobili, že tvorba vlastných insígnií VŠD v Žiline sa realizovala až v rokoch 1967 – 1969.² To platí aj o prvých medailách, ktorým sa venujeme v tomto príspevku.

Medaily prezentujúce Žilinskú univerzitu sú vhodným umeleckým prostriedkom zaznamenávania jej významných udalostí a zároveň charakterizujú jej vývoj, ale aj kvalitu a umeleckú vyspelosť ich tvorcov. Práve na prezentovaných medailách mienime zdôrazniť aj to, že sú vhodným umeleckým dielom na ocenenie osobností, ktoré sa v určitom období pričínili o rozvoj tejto univerzity.

Poznámka: Pri popise medailí sú použité tieto skratky – vysvetlivky: a. – averz, r. – reverz, B – bronz, T – tombak, pAg – postriebrená, Ag – strieborná, pAu – pozlátená, paB – patinovaný bronz, paT – patinovaný tombak, paCu – patinovaná meď, Ø – priemer.

Popis medailí

1. **Medaila Vysokej školy dopravnej v Žiline.** Výrobca Mincovňa Kremnica 1967. Medailér: Rudolf Pribiš. Medaila a., r., paT, Ø 70 mm (obr. 1). Medaila bola razená dodatočne na počesť jej premenovania v roku 1962 na VŠD v Žiline.

Na averze medaily je motív vznášajúcej sa obnaženej mladej ženy s krídlami a s jemnou drapériou preloženou cez pás. Predstavuje to symboliku ženy stojacej na začiatku vzniku nového života, čo odzrkadľuje novú etapu VŠD v Žiline. Pod múzou je stvárnené okridlené koleso železničného vozňa, znak železníc a tiež signatúra autora RP. Po obvode spodnej časti medaily je nápis VYSOKÁ ŠKOLA DOPRAVNÁ ŽILINA.

Na reverze je v troch riadkoch nápis VYSOKÁ ŠKOLA /DOPRAVY A SPOJOV/ ŽILINA 1962. Nad týmto textom sa nachádza motív žilinského mestského erbu s dvojramenným krížom a pod textom je lipová ratolesť (zobrazuje slovenskú vzájomnosť, ale aj generalitu v armáde (vtedy súčasťou VŠD bola aj Vojenská fakulta).

Obr. 1

2. **Medaila Vojenskej fakulty Vysokej školy dopravnej v Žiline.** Výrobca Mincovňa Kremnica 1969. Medailér: Rudolf Pribiš. Medaila a., r., paT, Ø 70 mm (obr. 2). Medaila bola razená dodatočne na počesť jej komplexného presťahovania a premenovania v roku 1962 na VŠD v Žiline. Vtedy VŠD mala tri fakulty: fakultu

²Pitoňaková S. a kol.: Premeny Žilinskej univerzity (1953 – 2013). Žilina: Žilinská univerzita, 2013.

prevádzky a ekonomiky dopravy (FPED), fakultu strojnícku a elektrotechnickú (FSET) a vojenskú fakultu(VF). Z ďalších dvoch fakúlt medaily neboli získané.

Obr. 2

3. **Medaila Vysokej školy dopravnej v Žiline.** Výrobca Mincovňa Kremnica 1973. Medailér: Andrej Peter. Medaila a., r., pAg, Ø 35 mm (obr. 3). Medaila bola razená pri príležitosti 20. výročia jej vzniku.

Obr.3

4. **Medaila Vysokej školy dopravnej v Žiline.** Výrobca Mincovňa Kremnica 1978. Medailér: Andrej Peter. Medaila a., r., pAg, Ø 80 mm (obr. 4). Medaila bola razená pri príležitosti 25. výročia jej vzniku.

Obr. 4

5. **Medaila Žilinskej univerzity.** Výrobca Mincovňa Kremnica ?. Medailér: nesignovaná, ale použitý motív Rudolfa Pribiša. Medaila a., r., paCu, Ø 70 mm (obr. 5). Medaila bola razená na počesť jej premenovania v roku 1996 na Žilinská univerzita v Žiline.

Averz vo vnútornom kruhu je totožný s medailou Rudolfa Pribiša (obr. 1) a po obvode je nápis v hornej časti ŽILINSKÁ UNIVERZITA a v spodnej časti UNIVERSITAS SOLNENSIS. Na reverze je vo vnútri obdĺžnika nápis PAMÄTNÁ MEDAILA ŽILINSKEJ UNIVERZITY a po jeho vonkajšom obvode je panoráma význačných historických stavieb mesta Žiliny.

Obr.5

6. **Medaila Žilinskej univerzity.** Výrobca Mincovňa Kremnica ?. Medailér: použitý averz Rudolfa Pribiša a reverz je signovaný OL. Medaila a., r., pAg, Ø 70 mm (obr. 6). Medaila bola razená na počesť jej premenovania v roku 1996 na Žilinská univerzita v Žiline.

Obr. 6

7. **Medaila Žilinskej univerzity venovaná 50. výročiu jej vzniku.** Výrobca Mincovňa Kremnica 2003. Medailér: neznámy. Medaila je jednostranná razená ako paT a pAu, tvaru zaobleného štvorca o rozmeroch 70 x 70 mm (obr. 7).

Obr.7

8. **Medaila Žilinskej univerzity udeľovaná nositeľom titulu DOCTOR HONORIS CAUSA.** Výrobca Mincovňa Kremnica ?. Medailér: nesignovaná. Medaila a., r., paT, Ø 70 mm (obr. 8).

Averz ako na medaily obr. 5 a reverz je horizontálne rozdelený určitým premostením, kde v hornej časti je nápis ŽILINSKÁ, ale namiesto LI sú tam dve kostolné veže a v spodnej časti je nápis UNIVERZITA a po obvode DOCTOR HONORIS CAUSA.

Obr.8

9. **Medaila Fakulty riadenia a informatiky Žilinskej univerzity.** Výrobca Mincovňa Kremnica 2003. Medailér: Miroslav Pribiš. Medaila a., r., paT, Ø 70 mm (obr. 9). Medaila bola razená pri príležitosti 50. výročia Žilinskej univerzity v Žiline za účelom, aby aj vedenie fakulty mohlo odmeňovať pracovníkov, ktorí sa pričínili o jej rozvoj.

Obr. 9

10. **Medaila Fakulty riadenia a informatiky Žilinskej univerzity.** Výrobca Mincovňa Kremnica ?. Medailér: neznámy. Medaila jednostranná, paT, Ø 70 mm (obr. 10). Medaila bola razená za účelom propagácie fakulty, ale aj to, že súčasné riadenie je v úzkej spätosti s informatikou. Zároveň historicky zaznamenáva nové trendy rozvoja a významu informatiky vo svete.

Obr. 10

Tu prezentované medaily Žilinskej univerzity nám približujú významné historické udalosti a transformácie na zložitej ceste jej vývoja. Sú určitým umeleckým doplnkom premien tejto vzdelávacej inštitúcie, ktorá výrazne prispela k rozvoju mesta, regiónu, ale aj celého Slovenska. Vďaka patrí tým, ktorí sa pričínili o možnosť vzniku týchto umeleckých artefaktov a taktiež ich tvorcom, t. j. naším významným medailérom. Z nich predovšetkým to bol náš popredný medailér Rudolf Pribiš a jeho syn Miroslav Pribiš, ako aj náš najväčší tvorca medailí Andrej Peter. Medaily Žilinskej univerzity v Žiline sú udeľované v zmysle smernice rektora a fakultné v zmysle smerníc, prípadne štatútov jednotlivých fakúlt. Ukážku fakultných medailí tu prezentujú dve medaily Fakulty riadenia a informatiky ŽU v Žiline.

Záver

Súčasná Žilinská univerzita v Žiline za obdobie svojej existencie prešla pomerne zložitým vývojom a značnými transformáciami a štrukturálnymi zmenami, ale aj postupným budovaním, ktorého výsledkom je jej nový areál. Jej sedem fakúlt, 12 ústavov a početné študentské a zamestnanecké organizácie, ktoré sú zamerané na umenie, šport a poznanie ju zaraďujú k progresívnym univerzitám SR, ale aj Európskej únie. V oblasti vzdelávania ponúka celkom 126 akreditovaných študijných programov v dennej a 99 v externej forme vo všetkých troch stupňoch štúdia. Výučbu zabezpečuje okolo 660 pedagógov v kategóriách profesor, docent a odborný asistent. Okrem toho na výskume a zabezpečovaní správy univerzity sa podieľajú ďalší pracovníci. Dosahované výsledky na poli vzdelávania, vedy a výskumu, ako aj medzinárodnej spolupráce zaraďujú Žilinskú univerzitu na popredné miesto medzi našimi univerzitami.

Súčasný informačný vek výrazne ovplyvňuje celý vzdelávací proces, ale zároveň urýchľuje technický a technologický vývoj, ako aj štrukturálne zmeny v poznaní a riadení spoločnosti. No zároveň prináša nové pohľady aj na miniatúrne umenie realizované v kove, čiže medaily. Uvedené medaily v príspevku jednak prezentujú univerzitu a taktiež sú využívané na oceňovanie vlastných pracovníkov ako aj partnerských inštitúcií alebo významných osobností. Takouto formou tu kov plní úlohu nositeľa umeleckej tvorby a technologickej vyspelosti minciarov našej takmer 700-ročnej Mincovne Kremnica, ktorá bola v roku 2011 zaradená do Európskeho dedičstva <http://www.mint.sk>. Prezentovaná medailérska tvorba Žilinskej univerzity je dôkazom toho, že umelecké artefakty predstavujú spätosť tradície vzdelanosti a umenia, ale aj faktografický dokument doby, za akej vznikali a čomu slúžili a majú slúžiť.

Literatúra

Haimann, P., 2006: Slovník autorů a zhotovitelů mincí, medailí, plaket, vyznamenání a odznaků se vztahem k Čechám, Moravě, Slezsku a Slovensku (1505-2005). Nakladatelství Libri, Praha, 582 s.

Husovská, Ľ. a kol., 2000: Slovensko prechádzky storočiami miest a mestečiek. Vydala Príroda a. s., Bratislava, 288 s.

Pitoňáková, S. a kol., 2013: Premeny Žilinskej univerzity (1953 – 2013). Žilina: Žilinská univerzita, 138 s.

<https://www.uniza.sk/menu/inc.php?id=9>

<https://www.uniza.sk/document/vn-predpisy/SM-c106-STATUT-ZU-v-Ziline-uplne-znenie-D1-2.pdf>

<https://is.stuba.sk/lide/clovek.pl?id=60359;lang=sk> (Miroslav Pribiš)

<http://www.zilina.sk/userfiles/historia%20-%20dlhsia%20verzia.pdf> (Peter Štanský)

<http://www.mint.sk>

Autor: Ing. Jozef Slavkovský, CSc., Dejepisný spolok v Košiciach a Slovenská numizmatická spoločnosť pobočka Košice. e-mail: jozef.slavkovsky@gmail.com

Spoluautor: Cyril Králik, ktorý sa podieľal na fotodokumentácii medailí a je fotografom v EDISE – vydavateľstve Žilinskej univerzity.

Moja vďaka patrí Ing. Jarmile Červenej, vedúcej oddelenia pre zahraničné vzťahy a styk s verejnosťou ŽU a jej spolupracovníkom za poskytnutý informačný materiál a fotografie medailí, ako aj niektoré usmernenia pri spracovaní príspevku.

Posúdil: PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

ČASOPIS RODINA A ŠKOLA (1900 – 1904)

Vladimír Michalička

Prelom 19. a 20. storočia predstavuje v našich školsko-pedagogických dejinách etapu, v ktorej vrcholilo úsilie uhorských úradov úplne zlomiť akékoľvek náznaky slovenského národného života. V tomto procese významnú úlohu zohrali slovenské pedagogické časopisy ako Dom a škola, Domácnosť a škola a Rodina a škola. Všetky tri časopisy zohrali pozitívnu úlohu v obrane záujmov slovenského školstva a udržiavali pri živote slovenské pedagogické myslenie. Jedným z uvedených časopisov bol aj v rokoch 1900 – 1904 časopis Rodina a škola.

Rodina a škola vychádzala dvanásťkrát ročne v rozsahu cca 16 strán na každé číslo. Zodpovedným redaktorom bol Svetozár Hurban Vajanský (1847 – 1916, slovenský spisovateľ, novinár, literárny kritik a politik). Svoju úlohu vykonával po celý čas existencie časopisu, okrem niekoľkých mesiacov, keď bol väznený uhorskými úradmi. Vtedy ho zastupoval Ján Mudroň (1866 – 1926, novinár a politik). Ako redaktori pracovali skúsení učiteľia Ján Burian (1856 – 1915, učiteľ, autor slovenských učebníc pre ľudové školy) a Peter Pavol Zgúth (1863 – 1952, učiteľ, publicista).

Časopis sa zaoberal pestrú paletou školských, didaktických a pedagogických tém, ako aj príspevkami z oblasti histórie, psychológie, hygieny, špeciálnej pedagogiky, zdravotnej osvety a pod. Tie boli uverejňované ako state, v každom čísle sa striedali aj rubriky Drobné správy prinášajúce informácie z rôznych regiónov Slovenska, Uhorska i zahraničia, Dopisy, zväčša reakcie a názory čitateľov časopisu a Literatúra prinášajúca informácie o nových knihách.

Najviac pozornosti venoval časopis metodickým príspevkom. Pozornosť si zaslúži najmä seriál článkov Gustáva Kordoša (1836 – 1908, stredoškolský profesor, autor učebníc fyziky, matematiky a iných) o metodike vyučovania počtov na ľudovej škole, ktorý tému neskôr rozšíril a vydal aj knižne. Z ďalších metodických statí to bola metodika vyučovania predmetu cvičenie umu a reči v domácom prostredí, stať od anonymného autora o skúšaní v škole, Peter Pavol Zgúth ponúkol metodický materiál o vyučovaní slovenského jazyka v národnej škole a stať o histórii vyučovania spevu. Informoval aj o novinke v oblasti školských pomôcok – o Zigmundíkovom Tellúriu. K tomuto typu príspevkov treba zaradiť aj informatívne články napr. z fyziky či prírodovedy, ktoré boli určené učiteľom ako pomocný materiál.

V niekoľkých pokračovaniach uverejnil Rehor Uram-Podtatranský (1846 – 1924, buditeľ a spisovateľ) Zrnká pedagogické prinášajúce myšlienky o škole, učiteľovi, výchove a vzdelávaní zozbieraných z domácich i zahraničných prameňov, ale aj stať o problematike výučby náboženstva. Častým prispievateľom bol aj Karol Bielek (1857 – 1936, učiteľ, autor školských učebníc). Publikoval najmä úvodníky venované aktuálnym školským problémom, najmä z oblasti mravnej výchovy, formovania mravných vlastností žiakov. Učiteľ Ľ. V. Rízner poslal do časopisu príspevok o spolupráci rodiny a školy pri výchove dieťaťa a autor pod značkou M. napísal stať o význame otca pri výchove detí. P. P. Zgúth uverejnil na pokračovanie svoje náhľady na formovanie autority učiteľa, Ján Burian sa zamýšľal nad otázkou reálneho smeru vo vyučovaní a pod.

Z oblasti špeciálnej pedagogiky stojí za zmienku príspevok P. P. Zgútha o diele Heleny Kellerovej o hlucho-slepej spisovateľke, ktorá ukončila štúdium na Harvarde. Medzi mnohými témami nechýbali ani príspevky z psychológie, napr. Morháčova štúdia o vzťahu vývinovej psychológie k výchove mládeže či Uramova štúdia o detskej psychológii.

Rodina a škola priniesla na pokračovanie aj preklad state z nemeckého jazyka pod názvom Úvod do pedagogie, v ktorej sa špecifikovali základné pedagogické pojmy v duchu herbartovej pedagogickej doktríny. Na stránkach časopisu sa objavil aj obsiahlejší rozbor Pestalozziho vrcholného pedagogického diela Ako Gertrúda učila svoje deti, čím autor sprostredkoval poučenie o tomto významnom pedagógovi.

Vo viacerých číslach periodika boli publikované informácie o význame a činnosti slovenských učiteľských spolkov a informácie o ich rokovaníach. Svojich čitateľov si našli aj informácie o školstve v Belgicku a Švajčiarsku. Bohatým zdrojom informácií aj dnes sú nekrológy za slovenskými učiteľmi, z ktorých mnohí už upadli do zabudnutia a chýbajú o nich zmienky v slovenských encyklopedických dielach.

Časopis Rodina a škola vychádzajúci v prvých rokoch 20. storočia nepatrí k najvýznamnejším pedagogickým periodikám, všeobecne sa za najhodnotnejší považuje Dom a škola z predchádzajúceho obdobia. Napriek tomu mu nemožno uprieť, že v období vrcholiaceho tlaku uhorských vlád bola Rodina a škola v učiteľskom prostredí silnou hrádzou proti týmto tendenciám a pomáhala prežitiu slovenskej školy a pedagogického myslenia.

SPRÁVA O OSOBNEJ KNIŽNICI JOZEFA MÁTEJA (1923 – 1987)

Vladimír Michalička

„V učiteľov souborné knihovne měl by být aspoň jeden oblíbený klasik pedagogický...“
Otokar Chlup, 1958

Jozef Mátej ako popredný slovenský historik pedagogiky tvoril svoje celoživotné dielo za pomoci rozsiahlej osobnej knižnice. Jeho bibliotéka začala vznikať už za jeho študentských čias, resp. počas prvých učiteľských krokov. Podnetom k tomu mu bolo jednak sebazvedľávanie a jednak požiadavky vyplývajúce z jeho vysokoškolského štúdia na vtedajšej Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity (1946 – 1950). Sám o tom v spomienkach píše: „Sledoval som aj nové monografie a čítal som aj odborné časopisy. Tak to bolo aj z histórie. Postupne zadovážovaním nových kníh začala vznikať moja knižnica.“³ Po smrti v roku 1987 sa jeho písomná pozostalosť dostala do Literárneho archívu SNK v Martine, osobná knižnica je deponovaná na Katedre pedagogiky FFUK v Bratislave, na jeho domovskom pracovisku, kam ju zverila jeho manželka Doc. PhDr. Zlatica Mátejová, CSc. (1935 – 2002). Knižnicu pôvodne prevzal do svojej opatery prof. PhDr. Jozef Pšenák, CSc., po jeho odchode do dôchodku sa o ňu stará PhDr. Jana Štulrajterová, PhD. Orientáciu v takmer tisícovom fonde umožňuje provízorný súpis kníh.

Knižný fond deponovaný na Filozofickej fakulte UK v Bratislave určite nie je celou knižnicou Jozefa Máteja. Vieme, že niekoľko knižných jednotiek vlastní Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave a predpokladáme, že niektoré knihy zostali vo vlastníctve rodiny, prípadne u iných spolupracovníkov. Po prevzatí kníh študenti katedry pedagogiky následne vypracovali súpis knižných dokumentov, ktorý predstavuje 923 knižných jednotiek v časovom horizonte od roku 1897 do 1986. Typovo ide o knižné monografie, zborníky, časopisy a drobné tlače, obsahovo zasa o diela z oblasti školstva a pedagogiky, histórie, filozofie, psychológie, literárnej vedy, politiky a ďalších oblastí. Prevažujú knižné dokumenty v jazyku slovenskom a českom, ale v zbierke sa nachádzajú aj knihy v poľskom, ruskom, ukrajinskom, chorvátskom bulharskom a nemeckom jazyku. Jazyková pestrosť knižnej zbierky dokladá, že Jozef Mátej získaval tieto knihy jednak kúpou, ale najmä darom, resp. výmenou s vedeckými pracovníkmi, kolegami, s ktorými nadviazal pracovné a súkromné kontakty. To sa týka najmä kníh českej a cudzojazyčnej proveniencie.

Malá skupina kníh (všeobecná história, filozofia) staršieho dáta (40. - 50. roky 20. st.) zrejme pochádza z jeho študentských rokov. Odvodzujeme to z toho, že o nich napísal recenzie do odborných časopisov (autori: M. Jariš, M. Ulrich, R. Owen, V. S. Ševkin, D. O. Lorkipanidze a pod.). Početná je skupina knižných prekladov zo sovietskej pedagogickej literatúry z toho istého obdobia, o ktorých referoval v recenziách (autori: Kairov, Medynskij, Gončarov), pričom osobitné miesto patrí prekladom diel A. S. Makarenku, ktorému sa od študentských rokov cez 50. roky 20. st. a priebežne aj neskôr publikačne venoval (ako autor popularizačnej brožúrky, ako autor novinových článkov a časopiseckých štúdií a recenzií). Niekoľko kníh sa tematicky vzťahuje k osobnosti J. Nálepku, ktorému sa tiež v 50. rokoch obširnejšie venoval. Tieto knihy staršieho dáta predstavujú literatúru už len s historickou hodnotou.

Podobná charakteristika sa týka aj početných kníh jeho osobnej knižnice od V. I. Lenina, N. K. Krupskej, L. N. Tolstého, ruských revolučných demokratov, ale aj svetových pedagógov (napr.: R. Owen, J. J. Pestalozzi, J. J. Rousseau, F. A. W. Diesterweg). V

³Mátej, J.: Zo spomienok na vysokoškolské štúdiá na FFUK, s. 156. Literárny archív SNK Martin, sign. 257 J 2.

neskorších rokoch nadviazal pracovné i priateľské kontakty s tromi významnými bádateľmi z bývalého ZSSR. Prvým bol už spomínaný Gruzinec D. O. Lordkipanidze, veľký znalec Komenského, Rus M. N. Kuzmin, ktorého dielo o školstve a vzdelávaní v Československu sa v Mátejovej knižnici nachádza v niekoľkých exemplároch v ruskej pôvodine i v českom preklade a Ukrajinec I. M. Nebesnik, ktorý sa tiež venoval v knihe Na putjach razvitja novoj čechoslovackoj školy našej školskej histórii.

Novšieho dáta sú knihy ďalších cudzojazyčných autorov, s ktorými Jozef Máteja nadviazoval pracovné kontakty od konca 60., cez 70. a 80. roky 20. storočia. Takými autormi sú Poliaci E. Dabrowska, J. Dobrzanski, J. Miaso, najmä však L. Kurdybacha a jeho Historia wychowania (v roku 1975 mu venoval štúdiu v Jednotnej škole), Nemeč G. Uhlig. Zaujímavé pritom je, že z poľskej literatúry sa v knižnej zbierke neobjavujú publikácie koleniológa T. Bienkowskeho, ktorého recenzoval a publikácie o J. Korczakovi, hoci pracoval v prípravnom výbore osláv jeho nedožitých storočnice.

Je pozoruhodné, že v knižnici sa nenachádzajú, aspoň nie vo väčšej miere, jeho vlastné autorské knihy. Nachádzame tu menej vyskytujúcu sa pamätnicu 100 rokov martinského gymnázia v Martine (1967), do ktorej prispel viac ako 100 stranovou historickou štúdiou o tejto škole. Treba pripomenúť, že táto menej známa štúdia je jednou z najlepších Mátejových prác z hľadiska spôsobu spracovania a metodologického postupu. Ďalej tu nachádzame jeho prvú samostatne publikovanú prácu, popularizačnú brožúrku s výkladom Makarenkovho výchovného systému O výchove detí v rodine (1954), viac exemplárov východonemeckého zborníka s príspevkami slovenských autorov Studien zur Schulpolitik und Pädagogik in Slowakei (1980), monografiu Škola, výchova a učiteľ v klérofašistickej republike (1978) ako aj niekoľko zborníkov, v ktorých mal uverejnené príspevky. Vari najraritnejšou je dvojdielna práca Die historische Pädagogik in Europa und den USA, do ktorej prispel aj Jozef Máteja a vyšla v nemeckom Stuttgarte (1985). Je to jediná publikácia vydaná za hranicami socialistického tábora, na ktorej sa podieľal slovenský historik pedagogiky. Nemám informáciu, že by sa táto dvojdielna publikácia nachádzala vo fonde slovenských knižníc. Absencia mnohých Mátejových knižných prác vyplýva zrejme z toho, že si ich ponechala rodina ako pamiatku na zosnulého.

Ďalšia časť publikácií v uvedenej osobnej knižnici pochádza (zrejme ako dar) od jeho kolegov a spolupracovníkov. Ide najmä o diela autorov zaoberajúcich sa dejinami školstva a pedagogiky: J. Čečetku, P. Vajcika, V. Ružičku, F. Karšaia, J. Gallu, A. Čumu, M. Štillu, J. Cacha, D. Čapková, ale aj kolegov z iných odborov pedagogickej vedy: O. Pavlík, J. Kotoč, E. Stračár, z ktorých mnohé obsahujú venovanie autora s podpisom.

Istú hodnotu predstavujú aj staršie vydania kníh rôznej proveniencie a obsahového zamerania. Z nich je najzaujímavejšia Winterova práca Děje vysokých škol pražských z roku 1867, jednotlivé diela J. Kvačalu, J. Hronca, A. Štefánka, O. Kádnera, J. Hendricha, O. Chlupa a pod., ktoré dnes zaraďujeme medzi pedagogickú klasiku. V niekoľkých exemplároch sa v knižnici nachádzajú aj pamätnice škôl, výročné správy či časopisy (zo starších Slovenský učiteľ, Věstník pedagogický, Učiteľský pedagogických časopis, z novších Jednotná škola).

Celkovo treba našu informáciu uzavrieť konštatovaním, že osobná knižnica Jozefa Máteja nie je úplnou jeho knižnou pozostalosťou a nenachádzame v nej – až na niekoľko výnimiek – staršie či raritnejšie a hodnotnejšie knižné tituly. Zaujímavosťou sú venovania autorov, ktorí darovali Jozefovi Mátejovi svoje publikácie. Väčšina kníh má na titulnej strane podpis a presný dátum získania knižnej publikácie, čo možno považovať za svojské „ex libris“ Jozefa Máteja. V každom prípade však osobná knižnica poskytuje istý obraz o jeho knižnom zberateľskom záujme, o mnohostranných kontaktoch, v rámci ktorých získaval knižné dary, ktoré sa nezameriavali len na jeho hlavný vedecký záujem, ale aj na iné odbory pedagogiky alebo spoločenských vied vôbec. Je potrebné, aby sa táto osobná knižnica nášho

najvýznamnejšieho historika školstva a pedagogiky uplynulých desaťročí zachovala v dnešnej úplnosti a zostala tak hodnotnou pamiatkou na Jozefa Máteja.

SLOVENSKÉ ŠKOLSTVO PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY – PRÍKLAD ČESKOSLOVENSKEHO ŠTÁTNEHO REÁLNEHO GYMNÁZIA V BRATISLAVE

Miroslava Slezáková

28. októbra si pripomínáme 100. výročie vzniku Československej republiky. Zmeny, ktoré vytvorenie nového štátneho útvaru priniesli, sa dotkli vo veľkej miere aj školstva. Slovenčina ako nový vyučovací jazyk a nepripravenosť študentov, nevyhnutnosť príchodu kvalifikovaných pedagógov z českej časti štátu, nedostatok učebníc a pomôcok, rôzne školské systémy prevzaté z Rakúsko-Uhorska a potreba ich unifikácie ... tieto a ďalšie problémy bolo potrebné riešiť nielen na celoštátnej, ale i drobnej úrovni, na jednej strednej škole. O premene pôvodne maďarského kráľovského katolíckeho gymnázia v Bratislave na Československé štátne reálne gymnázium napísal správu jeho vtedajší riaditeľ, dr. Bedřich Pokorný (1877 – 1957). Boli publikované vo výročnej správe gymnázia za školský rok 1923 – 1924.⁴

„V šk. roku 1918/19 malo maď. kráľ. katol. gymnázium v 8 triedach kmenových a 6 pobočkách 757 žiakov, z toho bolo 670 katol., 73 židov, 14 iného vyznania. Maďarskej národnosti bolo 642 žiakov, 86 Nemcov, 28 Slovákov, 1 Rumun. Len maďarsky hovorilo 350 žiakov, maď. a nemecky 229, maďarsky a slovensky 110 žiakov. Tejto maďarskej štatistike treba rozumieť asi tak, že približne 100 žiakov bolo pôvodu slovenského, t. j. asi 14 %. Na nový ústav prestúpilo asi 70 žiakov. Prof. sbor čítal s riaditeľom Kolomanom Schwartzom 24 členov. Školský rok zakončený bol 3. mája 1919 a potom boli vykonané maturitné skúšky. Maď. kráľ. Kat. gymnázium bolo počiatkom šk. r. 1919/20 premenené na reálne gymnázium so slovenskou rečou náukosdelnou; pre maďarských žiakov boli ponechané pri II. – VIII. triede pobočky, ktoré sa v nasledujúcich rokoch postupne rušily. ... Dočasným správcom r. gymnázia vymenovaný bol dr. Bedřich Pokorný, prof. štátnej reálky v Prahe-Karlíne, ktorý nastúpil úrad 17. mája 1919....

Premena ústavu maďarského na slovenský nebola úkolom ľahkým. Nebolo slovenských profesorov, nebolo slovenských učebných kníh, ba možno povedať, nebolo ani slovenských žiakov, to jest žiakov, ktorí by skutočne riadne ovládali svoj materinský jazyk, ktorí by poznali slovenskú mluvnicu a literatúru. Len málokto priniesli si z domu dôkladnejšiu znalosť materinského jazyka a zároveň slovenské národné cítenie. Naučiť slovenskej spisovnej reči, prebudiť lásku k tupenému posiaľ jazyku, naplniť mladé duše nár. i štát. povedomím, to bolo krásnym úkolom novej školy. ...

Slovenských žiakov na maďarskom gymnázium nebolo mnoho a ešte ani tí neprešli všetci na nový ústav; niektorí zostali na maď. pobočkách pre svoju maďarskú orientáciu i že sa im javilo štúdium na maď. ústave snadnejšie. Nový ústav rátať predovšetkým so žiakmi nižších tried, najmä s tými, ktorí sa prihlásili do I. triedy. Prvé zkúšky prijímacie do I. triedy vlastne ani zkúškami neboly, lebo mnohý žiak nenapísal ani jedinú vetu z diktátu slovenského; o rozbere vetnom a slovnom sa nedalo ani hovoriť. Behom času nastala síce náprava, ale len čiastočná. Nesriadenosť ľudových škôl, časté zmeny ich učiteľov pôsobili veľmi nepriaznivo na žiakov, ktorí prestupovali na strednú školu. Ešte po 3 a 4 rokoch prišli k zápisu žiaci dedinských škôl naprosto nepripravení, a bolo ťažko ich odmietajúť, lebo nestalo sa to ich vinou. Niektorí z takých žiakov sa predsa uchytili, iným nepodarilo sa zameškané dohoniť, lebo hneď v I. triede pribudla k slovenčine latina a nemčina. ... Uvážíme-li, že žiak – aspoň

⁴ Pokorný Bedřich: *Prvých päť rokov čs. št. r. gymnázia v Bratislave*. In V. výročná zpráva Českoslov. štátneho reálneho gymnázia v Bratislave za školský rok 1923 – 1924. Bratislava: tlačou kníhtlačiarne Ján Pociak a spol. v Bratislave, 1924, s. 4 – 12.

z počiatku – nepočul v škole správnu slovenčinu, tejto učili veľkou väčšinou českí profesori, a trvalo nejakú dobu, kým sa jej naučili, že žiaci užívali výhradne českých kníh, lebo slovenských nebolo, pochopíme, s akými ťažkosťami musel slovenský žiak zápasiť.

Aby uľahčený bol slovenským žiakom prechod z maď. ústavu na slovenský, zariadila školská správa jazykový kurz, do ktorého zápis vykonal dočasný riaditeľ dievčenského lýcea (neskoršie dievč. ref. r. gymnázia) František Autrata, ... Kurz zahájený bol 19. mája 1919 v telocvični; ... Do kurzu sa prihlásili okrem Slovákov i Maďari a Nemci, a preto boli utvorené vedľa 4 oddelení slovenských 4 oddelenia maďarské. Na konci kurzu bolo v slov. odd. klasifikovaných 172 žiakov, z tých nepospelo 8 ž. ... Na konci kurzu bolo v maď. 4 odd. len 82 žiakov (asi polovica prihlásených); z nich nepospelo 11 ž. Príčinou neúspechu v oboch oddeleniach bola veľkou väčšinou nepravideľná dochádzka do kurzu, ktorá i neskoršie hatila vedecký pokrok žiactva. ... Kurz ukončený bol 12. júla 1919.

V kurze vyučovalo sa gymnázijným predmetom okrem latinu, náboženstva a kreslenia, týždenne po 24 hod. Jazyku slovenskému (gramatike i literatúre) venovaný bol veľký počet hodín (7 – 9) v odd. slov. i maď. Členovia prof. sboru boli: prof. Karol Hlavinka z I. št. gymnázia v Brne, Jaroslav Maňák zo št. reálky v Č. Budejovicach, dr. Václav Maule zo št. reálky v Turnove, Ján Procházka zo št. gymn. v Prostejove, Gejza Skotnický z maď. reálky v Bratislave, Ján Šedý z mest. r. gymn. v Mor. Budejovicach, dr. František Višinka zo št. gymn. v Mor. Ostrave; zat. prof. Jozef Křížek zo št. reálky v Lounoch, Jozef Müller, kand. prof., a Vilém Pražák, kand. prof., supl. prof. dr. Štefan Hlavatý. Z profesorov dvaja boli Slováci (G. Skotnický a dr. Š. Hlavatý), ostatní Česi. Jednotliví prof. mali 16 – 18 hod. týždenne; nocovali v kabinetoch a triedach a stravovali sa v úradníckej menze vo vládnej budove pri moste).

... Ťažkým problémom bolo v dobe nesmiernej drahoty umiestniť všetkých žiakov v Bratislave. Rodín slovenských, ktorí by mohli mať na byte študenta, nie je mnoho; v rodinách nemeckých a maďarských vadil duch slovenskému študentovi neprajný, ako to ukázali niektoré príklady. A tak hneď v prvom roku bolo treba zariadiť núdzový internát v školskej budove. Bolo-li možné takmer cez noc otvoriť internát, aby nezostalo na ulici asi 20 slovenských žiakov, má o to hlavnú zásluhu Čs. Červený kríž v Bratislave, ktorý požičal posteľ, ložné prádlo a potravinami podporoval internát tak, že sa mohla poskytnúť 15 žiakom veľká sláva. ... Stejne na Obchodnej akadémii a priemyselnej škole boli študenti ubytovaní takýmto núdzovým spôsobom, lenže počet ich bol ďaleko vyšší než u nás. Toto provizorium mohlo trvať len jeden rok, lebo v školských budovách nebolo ani voľných miestností ani potrebného zariadenia. Spoločným úsilím riaditeľov tých škôl, ktoré nemaly vlastné riadne internáty, podarilo sa po mnohonásobných intervenciách sriadiť v šk. r. 1920/21 internát pre žiakov slovenských stredných škôl v Bratislave, ktorý po nejakom blúdení (vo voj. barakoch v Petržalke a v kasárni) zakotvil dočasne v býv. sirotinci v Hlbokej ceste, kde je dosiaľ. ...

Mnohým rodičom je internátny poplatok 300 Kč priveľký a tak niektorí žiaci dávajú prednosť jazde do školy vlakom; ... Nie je divu, že medzi týmito prezpoľnými žiakmi máme najväčší počet nespôsobilých k postupu, hoci treba uznať, že i medzi nimi sú žiaci vynikajúci. Prezpoľní žiaci vymykajú sa v značnej čiaske vplyvu školy a mestského prostredia, nehľadiac k morálnemu nebezpečenstvu ustavičným stykom s rôznymi ľuďmi. Slovom, prezpoľní žiaci v tak veľkom počte, ako na našom ústave, sú zlom, ktoré však sa nedá odstrániť. Niektorí prezpoľní uposlúchli dobrej rady a nastahovali sa do internátu. ...

... Trvalý nedostatok učiteľských síl spôsobil, že mali členovia prof. sboru stále nadpočetné hodiny na úkor svojho zdravia i na úkor intenzity školskej práce. Tak mal najstarší člen prof. sboru v šk. r. 1923 – 24 s pripočítaním hodín na učít. ústave a kurze pre učiteľov 30 hod. týždenne. Toho treba veľmi ľutovať, lebo tým neobyčajne bola zťažovaná

a ztrpčená učiteľova práca v škole a ohrozený i jej úspech. Ved' na strednej škole slovenskej je vyučovanie o veľa ťažšie ako na českej, ktorá má lepšie pripravený žiakovský materiál už z ľudovej školy a má tiež už svoj ustálený chod a tradíciu. Tento mimoriadny stav sa behom piatich rokov skôr zhoršoval, a niet nádeje, že by nastaly celkom normálne pomery. ... Aká namáhavá je práca v tak preplnených triedach, ako málo sa môže učiteľ venovať jednotlivému žiakovi, aké more písomných prác musí byť opravené! Členovia prof. sboru vedľa vysilujúcej školskej práce účastnili sa horlivo i rozmanitej činnosti mimoškolskej (vedecká a literárna činnosť, pôsobenie v rôznych spolkoch, pečlivosť o hmotné blaho žiakov a pod.).

...

Vznik nových slovenských škôl (a tiež nemeckých) v Bratislave po prevrate zapríčinil veľký nedostatok školských miestností. Nestáčila premena niektorých maďarských ústavov na slovenské; mnohé maďarské školy jestvovaly ďalej, aspoň ako pobočky slovenských ústavov. K tomu sa družil rapidný rozvoj mesta, vzrast obyvateľstva za zmenených pomerov; žiakov na školách stále pribúda. Aby sa nedostatku odpomohlo, bola jedna budova pridelená dvom i viacerým školám. Naša budova slúžila do konca šk. r. 1922 – 23 tiež maďarským pobočkám, ktoré sa odsťahovali (zbývaly triedy VI. – VIII.) do ev. lýcea na Palisádach. Tel. jednota Sokol posiaľ užíva telocvične i dvora, III. štátna ľudová škola mala jednak súčasne, jednak striedavé vyučovanie v prízemných miestnostiach od šk. r. 1920 – 21 do konca I. semestru 1923 – 24. Rodinná škola, medicínska fakulta a rozmanité kurzy užívaly jednotlivých miestností v našej budove. Nie je treba vykladať, že tým trpela školská budova a jej vnútorné zariadenie, že náš ústav sa musel často uskrovnit' v záujme iných a že z toho vznikaly tiež iné nesnáze. V prvých časoch bývali takmer všetci členovia prof. sboru v kabinetoch a po triedach. Stavbou štátnych domov a svojpomocnou akciou sdrúžených jednotlivcov zmiernila sa bytová núdza, takže ženatí profesori dostali už vhodné byty. Počiatkom šk. r. 1924 – 25 budú v školskej budove bývať len tí, čo majú byt služobný alebo naturálny.“

Svoj príspevok ukončil dr. Pokorný slovami: „Päť rokov je za nami. Vďaka tým, ktorí svoje sily venovali mladému ústavu, ktorí pracovali s oddanosťou a s láskou k slovenskému ľudu a jeho mládeži, ktorých nič, žiadna trpkosť, žiadny neúspech nezviklal na ceste nastúpenej, ktorí nečakajú uznanie, lebo je im odmenou vedomie poctive vykonanej práce – práce radostnej, ved' už vidíme jej utešené výsledky. Cesta je urovnaná, najväčšie balvany odstránené, ďalšia púť bude ľahšia.“

SPRÁVY

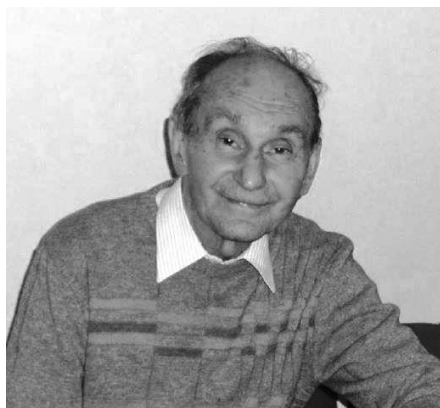
Pražské Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského k 100. výročí vzniku ČSR

Sté výročí vzniku Československej republiky si Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Prahe pripomína výstavou Nová škola v nové republice s podtitulom Školství v meziválečném Československu. Cieľom vystavovateľov bolo čo najnázornejšie priblížiť návštevníkom múzea obraz československého školstva v medzivojnovom období. Výstava je uvedená panelmi s charakteristikou jednotlivých oblastí politického, hospodárskeho a spoločenského života v novovzniknutej republike. Ťažiskom výstavy je však širšia problematika školstva, ktorá je na paneloch prezentovaná vo viacerých tematických oblastiach: žiaci, študenti, učitelia, školy a pod. Výstava približuje verejnosti aj menej známe okolnosti reformných úsilí českých pedagógov ako boli Václav Příhoda (tzv. príhodovská reforma), František Bakule, ktorého učiteľskej činnosti pri pokusoch o zlepšenie sociálnej starostlivosti o žiakov sa po rokoch zoznávania dostáva oprávneného ocenenia, pôsobenie učiteľa a spisovateľa Eduarda Štorcha a ďalších českých pedagógov a učiteľov. Výstava je oživená viacerými predmetmi zo zbierkového fondu múzea ako sú didaktické pomôcky, školské učebnice, písacie potreby žiakov, rôzne symboly škôl, fotografie a výrobky žiakov Bakuleho školy. Návštevníkov iste zaujme aj ukážka zariadenia triedy ľudovej školy medzivojnového obdobia.

Pre školské výpravy je k dispozícii aj vzdelávací program Pradědeček ve škole, ukážky z klasických českých hraných filmov či sprievodné materiály. Výstava potrvá do konca roku 2018.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Za prof. PhDr. Jánom Kockom (1927 – 2018)

Na jar tohto roku prekvapila predovšetkým starších pracovníkov Múzea školstva a pedagogiky úmrtie nášho bývalého kolegu univ. prof. PhDr. Jána Kocku, CSc. Spomíname na neho ako na veľmi vzdelaného, rozhladeného a pritom skromného a priateľského kolegu, ktorý v rokoch 1973 – 1991 pôsobil v našom múzeu ako vedúci múzea a neskôr ako jeho odborný pracovník.

Prof. PhDr. Ján Kocka, CSc. sa narodil 11. 9. 1927 v Hnúšti, okr. Rimavská Sobota. Po vychodení ľudovej školy navštevoval osemročné gymnázium v Tisovci a Rimavskej Sobote, kde aj maturoval. Ako vynikajúci študent všestranných záujmov sa rozhodol pre ďalšie štúdiá na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, kde si zvolil odbor filozofia-anglický jazyk. Aj tu prejavil mimoriadne schopnosti, ktoré mu umožnili, aby sa hneď po štúdiu stal v roku 1950 asistentom na Katedre filozofie a logiky, kde v krátkom čase obhájil doktorát z filozofie. Na jeho základe sa stal odborným asistentom a po roku 1959, kedy obhájil kandidátsku dizertačnú prácu postupoval v pedagogickom rebríčku ako docent (1962) a profesor (1967) dejín filozofie. Vo svojej vedeckej práci sa venoval najmä dejinám filozofického myslenia na Slovensku a z tejto problematiky publikoval aj svoje prvé vedecké štúdie. Znalosť svetových jazykov (ovládal šesť cudzích jazykov) využíval aj k sprístupňovaniu cudzojazyčných filozofických diel (dielo T. Hobbesa, príspevky v

Antológii z diel filozofov). Postavenie rešpektovanej filozofickej osobnosti bolo podčiarknuté aj skutočnosťou, že v rokoch 1967 – 1969 bol predsedom Slovenskej filozofickej spoločnosti. Kockove občianske postoje v období rokov 1968-69 mali za následok, že v roku 1972 musel filozofickú fakultu nedobrovoľne opustiť. Jeho novým pracoviskom sa v roku 1972 stalo Múzeum školstva a pedagogiky. Aj tu si zakrátko našiel predmet svojho záujmu. Reflektoval tým poznanie, že školstvo a pedagogika sú súčasťou širšieho poňatia kultúry národa. Náplňou jeho činnosti na novom pracovisku bola jednak dokumentačná práca, získavanie dokumentačných materiálov, neskôr aj tvorivá práca pri realizácii výstav z dejín školstva a vzdelanosti, prezentácie významných osobností školského a pedagogického života a po uvoľnení normalizačného tlaku aj možnosť publikovať v interných materiáloch. Osobitne sa zaujímal o históriu a bádanie v archíve a knižnici Prvého Slovenského gymnázia v Revúcej. V čase, keď nakrátko zodpovedal za múzeum spracoval aj jeho koncepciu, ktorá sa však v dobových podmienkach uskutočnila len v okresanej podobe. Napriek tomu sa usiloval o vytvorenie predpokladov, aby sa múzeum stalo ústrednou organizáciou, ktorá zbiera a registruje školské pamiatky na Slovensku a sprostredkúva ich pre bádateľské účely. V roku 1990 sa profesorovi Jánovi Kockovi dostalo zadosťučinenia v podobe rehabilitácie, ktorá mu umožnila vrátiť sa na krátky čas na pôvodnú katedru na Filozofickej fakulte UK. Jeho pobyt tam však nemal dlhé trvanie a v turbulentných nasledujúcich rokoch mu v roku 1993 nebolo umožnené, aby mohol na katedre pôsobiť aj po dovŕšení 65 rokov života. Zakrátko na to ho postihla mozgová príhoda, ktorá negatívne poznamenala jeho ďalší život odohrávajúc sa už len v kruhu najbližšej rodiny. Tu aj 28. marca 2018 ukončil svoju životnú púť.
PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Jubileum PhDr. a ThMgr. Libora Bernáta, PhD.

Dňa 24. mája 2018 sa spolupracovník nášho časopisu PhDr. a ThMgr. Libor Bernát, Ph.D. dožil významného životného jubilea, 60 rokov.

Libor Bernát sa po skončení gymnázia v Dubnici nad Váhom rozhodol pre štúdium histórie (1978 – 1982) a súbežne aj filozofie (1979 – 1984) na Filozofickej fakulte J. E. Purkyně v Brne. V rokoch 1986 – 1990 bol interným aspirantom na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe a následne externe vyštudoval na tejto škole aj teológiu. Takto ideálne a všestranne pripravený sa začal seriózne zaoberať históriou a to najmä obdobiu vrcholného feudalizmu. Profesionálne začal pôsobiť ako stredoškolský a neskôr vysokoškolský učiteľ a v poslednom období pracuje ako historik v Trenčianskom múzeu.

Pre oblasť dejín školstva a pedagogiky je zaujímavá bohatá publikačná činnosť Libora Bernáta na poli dejín slovenskej kultúry, školstva, výchovy a vzdelanosti. Publikačne sa uviedol obsiahlou štúdiou Obyvateľstvo dubnickej farnosti v 17. - 19. storočí vo svetle matrík (Dubnica n. Váhom 2009). Momentálny vrchol jeho tvorby predstavujú jeho priekopnícke práce v kvačalovskom bádani, ktoré reprezentujú edície korešpondencie Jána Kvačalu: Korešpondencia Jána Kvačalu s Jozefom Škultétyom (Bratislava 2015), Korešpondencia Jána Kvačalu s Jozefom Krumpholcom (Bratislava 2016). Mimoriadne hodnotné a objavné sú jeho práce z oblasti regionálnych dejín Trenčína: Životopisný slovník pedagógov jezuitského gymnázia v Trenčíne v rokoch 1649 – 1773 (Bratislava 2013) a nedávno vydaná monografia Jezuitské gymnázium v Trenčíne a jeho žiaci (Trenčín 2018). L. Bernát spracoval aj obsiahly portrét Komenského súputníka pod názvom Mikuláš Drabík vizionár, mystika a kazateľ (Trenčín 2016). Z jeho pedagogickej činnosti pochádzajú učebnice a učebné príručky (samostatne alebo v spolupráci) ako Základy komunikácie (2007), Vybrané kapitoly zo sociálnej komunikácie pre odbor personálna práca v priemyselnom podniku (2009), Vybrané kapitoly zo sociálnej komunikácie pre personálnu prácu (2010), Odborná komunikácia (2011), Rétorika (2014) a ďalšie. Popri tom pravidelne uverejňuje v

prestížnych časopisoch v Čechách a na Slovensku (napr. *Studia Comeniana et historica*), aktívne vystupuje na konferenciách u nás i v zahraničí.

Last but not least musíme pripomenúť aj prínos jubilanta pre naše internetové periodikum Historicko-pedagogické fórum, kde od jeho vzniku napomáha pri formovaní jeho odborného profilu a prispieva hodnotnými štúdiami a recenziami.

Pri príležitosti jeho životného jubilea želáme Liborovi Bernátovi veľa zdravia, pohody a elánu do ďalšej práce.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Recenzie

BISCHOF, Lenka. Prešovské kráľovské katolícke vyššie gymnázium a jeho knižnice (1850 – 1918). Prešov: Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2017. 135 s. ISBN 978-80-89614-46-2.

Stredné a vyššie školy v minulosti zohrávali dôležitú úlohu nielen ako vzdelávacie inštitúcie, ale predstavovali tiež dôležitý inštitucionálny prvok vedy. V bývalom hornom Uhorsku pôsobil celý rad významných stredných a vyšších škôl, napriek tomu sa im v slovenskej historiografii dostáva málo pozornosti vo forme samostatných prác. K výnimkám patrí mesto Prešov, kde najmä tamojší bádatelia vo viacerých prácach hodnotili význam evanjelického kolégia v Prešove a v minulom roku vyšla publikácia venovaná prešovskému katolíckemu gymnáziu.

Štruktúru predkladaného diela tvoria tri kapitoly. Prvá z nich prostredníctvom analýz zákonných nariadení približuje podmienky pre rozvoj školstva v Rakúskej monarchii v rokoch 1848 – 1867, resp. v Uhorsku po vyrovnaní v rokoch 1867 – 1918. Druhú kapitolu tvoria dejiny samotného katolíckeho gymnázia v Prešove od jeho založenia jezuitami v roku 1673 až po zánik v roku 1918. Autorka sa opiera nielen o staršie, resp. novšie práce k dejinám školy, ale vo veľkej miere využíva výročné správy školy ako jedinečný prameň k poznaniu každodenného života tejto školskej inštitúcie. Na základe dôkladne spracovaných informácií publikovaných vo výročných školských správach prináša autorka celý rad nových údajov o vývoji školy a charaktere zloženia študentov v rokoch 1850 – 1918. V tejto kapitole sa dostalo pozornosti aj autorovi prvých dejín prešovského katolíckeho gymnázia Jozefovi Rubymu, ktoré vydal v roku 1890, keď škola dostala do užívania novú budovu.

Ťažiskovú časť práce predstavujú výsledky výskumu knižných zbierok prešovského katolíckeho gymnázia. Školské knižnice zastávali významnú úlohu v dobovom pedagogicko-výchovnom procese jednotlivých škôl a zároveň predstavovali významný prvok v kultúrnom a vedeckom živote daného regiónu. Na stredných a vyšších školách pôsobil celý rad významných predstaviteľov rozvíjajúcich sa spoločenskovedných i prírodovedných odborov. K základným podmienkam výskumu patrila (a patrí) dostupnosť vedeckej literatúry, pre výskum v prírodných a technických vedách sú zas nenahraditeľné zbierky. Z tohto aspektu mali stredné školy obrovský význam, pretože až do konca 19. storočia vlastnili najväčšie knižné a prírodovedné zbierky. Mnohé z nich tvoria základ dnešných vedeckých knižníc, resp. múzeí.

V úvode najrozsiahlejšej kapitoly autorka podáva krátky náčrt osudov knižnej zbierky, ktorá je dnes súčasťou fondu Štátnej vedeckej knižnice v Prešove. Pri analýzach a rekonštrukcii knižných zbierok gymnázia autorka využila rôzne sekundárne pramene a archívne materiály, ale i v tomto prípade využíva aj údaje z výročných správ školy, ktoré pravidelne publikovali informácie o prírastkoch do fondu knižníc a niekoľkokrát aj súpisy knižných zbierok. Prešovské katolícke gymnázium, v súlade s platnou legislatívou, v druhej polovici 19. storočia systematicky budovalo profesorskú a študentskú knižnicu. Autorka sledovala nárast a zloženie fondu obidvoch knižníc v priebehu desaťročí, formy získavania literatúry a investície školy do nákupu literatúry, správcov zbierok, sprístupňovanie knižných zbierok prostredníctvom katalógov, návštevnosť a počet výpožičiek študentskej knižnice a pod. Získané údaje (aj v predchádzajúcej kapitole) autorka premietla do hojného počtu grafov a tabuliek.

Dielo prináša množstvo nových informácií a pohľadov na budovanie jednej konkrétnej školskej knižnice, ale otvára aj nové otázky. Zo širokého spektra sledovaných aspektov sa pristavme len pri jednom - dopĺňovaní fondu školských knižníc. Zaujímavá by bola otázka financovania knižníc, vplyv zriaďovateľa (resp. ministerstva) pri nákupoch kníh alebo tiež

nakoľko ovplyvnili nákup publikačné aktivity profesorov školy. Pri darom získanej literatúre nám význam školských knižníc potvrdzuje fakt, že medzi darcami každoročne figuroval (okrem Ministerstva školstva a kultu) celý rad vážnych vedeckých inštitúcií (napr. Uhorská akadémia vied, univerzita v Koložvári, viaceré vedecké spolky) a tiež významnejšie alebo i dnes už menej známe či neznáme vydavateľské, nakladateľské a kníhkupecké spoločnosti (FranklinTársulat, Pallas, Atheneum a pod.) - pričom v niektorých rokoch išlo o desiatky kníh. Pri darcoch - jednotlivcoch uvádza autorka zaujímavý fakt, že medzi nimi často nachádzame samotných autorov monografií, boli títo autori z daného regiónu alebo mali osobné kontakty s profesormi gymnázia alebo to bola bežná prax pri distribúcií tlačených kníh?

Tieto a iste aj iné otázky by mohol zodpovedať ďalší výskum školských knižníc. Nielen pre dejiny knižnej kultúry ale i dejiny školstva by bol vítaný v závere diela avizovaný autorkin zámer, venovať sa ďalej výskumu školských knižníc a vytvoriť komparatívnu prácu venovanú ich vzniku a vývoju v meste Prešov.

Katarína Pekařová, PhD.

LAJČIN, Daniel, MARKS, Igor: Anton Štefánek a slovenské školstvo v medzivojnovom období – vybrané problémy. Brno: Tribun EU, s.r.o., 2017. 119 s. ISBN 987-80-263-1362-5.

V tomto roku si pripomíname 100. výročie vzniku medzivojnovovej Československej republiky a nielen historikom školstva sa otvára priestor na analýzu a štúdium tohto obdobia a jeho mimoriadneho významu pre vývoj školstva na Slovensku. Do novovzniknutého štátu vstúpili na základe dejinných súvislostí dva hospodársky, kultúrne i politicky úplne rôznorodé celky a maďarizačné tendencie v posledných rokoch existencie monarchie takmer zlikvidovali slovenské školstvo. Dejiny sú mozaikou udalostí a ľudí, ktorí tieto udalosti tvoria, ich osudov, činnosti, postojov a názorov, odhodlania zmeniť veci (v ideálnom prípade) k lepšiemu.

Jednu z takýchto osobností predstavuje v širšom kontexte aj práca autorov Lajčin, Daniel – Marks, Igor: *Anton Štefánek a slovenské školstvo v medzivojnovom období*. Monografia je výstupom projektu VEGA č.1/0293/16 *Významná osobnosť slovenských dejín 20. storočia v kontexte pedagogického myslenia a zrodu a myslenia moderného školstva – Anton Štefánek*. Historicko-pedagogické bádanie autorov má vždy ambíciu pretaviť ich úsilie do zmysluplného diela, ktoré inšpiruje nielen vedeckú suitu, ale širšiu čitateľskú verejnosť. Dejiny školstva a pedagogiky v poslednej dobe zápasia o pozornosť, preto akékoľvek teoretická práca z tejto oblasti je vítaná a potvrdzuje jej miesto základnej pedagogickej disciplíny.

Hoci sa analýze činnosti A. Štefánka doteraz venovalo niekoľko málo autorov, komplexnejšia teoretická monografia z pohľadu dejín školstva a pedagogiky doteraz chýbala. Predložená monografia autorov túto ambíciu čiastočne naplnila. Čiastočne preto, že už v samotnom názve ide iba o vybrané problémy a každá z kapitol by sa dala ešte detailnejšie rozpracovať. No neupiera to práci fakt, že prispela k obohateniu odbornej historickej pedagogickej literatúry. Naplnila stanovený cieľ prispieť k poznaniu A. Štefánka. Významná časť práce je venovaná jeho osobnému prínosu pri budovaní slovenského školstva a neutíchajúcej ambícii modernizovať slovenské školstvo. Poukázala tiež na A. Štefánka ako zakladateľa vedného odboru sociológia na Slovensku.

Osobnosť Antona Štefánka zohráva v publikačnom živote jedného z autorov dôležité miesto a cítiť to aj z precízneho spracovania a analýzy archívnych dokumentov, osobných spomienok a referátov Antona Štefánka, článkov z dobovej tlače, ktoré podrobil dôkladnej heuristike, analýze, komparácii a ďalším metódam, ktoré z práce robia komplexné a objektívne dielo.

Monografia je koncipovaná do piatich kapitol.

V prvej kapitole autori spracúvajú aktuálnu spracovanosť nastolenej problematiky, dostupnú literatúru a základnú orientáciu v pramenných dokumentoch v príslušných archívoch.

V druhej kapitole prinášajú autori historický kontext spoločensko-politických podmienok reflektujúcich predovšetkým stav slovenského školstva pred prvou svetovou vojnou a po roku 1918. Zvlášť cenný je legislatívny exkurz a činnosť príslušných orgánov v oblasti školskej sústavy.

Tretia kapitola konkrétnejšie spracúva pôsobenie Antona Štefánka ako školského referenta na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska. Vstup do tejto kapitoly tvorí pohľad na Štefánkove aktivity do roku 1918, jeho štúdium a pôsobenie v časopise Hlas, ktoré ho zoznámili s Masarykovou filozofiou a najmä myšlienkou drobnej a ľudovýchovej práce. Bol hlásateľom česko-slovenskej vzájomnosti, kritikom maďarizácie a konzervativizmu martinských národovcov. Spolupráca s hlasistami a českou politikou mu po vzniku 1. ČSR zabezpečili aktívnu účasť vo vysokej politike novovzniknutého štátu. V školskom referáte bola Štefánkovi pridelená reorganizácia školstva na Slovensku. Slovenské školstvo bolo

v dôsledku maďarizačnej politiky v posledných rokoch existencie monarchie v katastrofálnom stave, preto sa ocitol v zložitej situácii. V tomto období je neoceniteľný prínos Štefánka v povolávaní českých učiteľov, profesorov a školských inšpektorov na Slovensko, aby vyučovanie mohlo začať čo najskôr. Štefánek pre svoj referát v roku 1920 vytýčil niekoľko základných úloh, ktoré pri budovaní a unifikácii školského systému mali zásadný význam. Jednotlivé podkapitoly prinášajú opis týchto aktivít a činností a prinášajú plastický obraz tohto dynamicky sa rozvíjajúceho sa obdobia. Príchod českých učiteľov a osvetová a ľudovovychovná činnosť (najmä vznik knižníc a ľudových kurzov občianskej výchovy, či náukobehy pre dospelých) nemalou mierou prispeli ku konsolidácii pomerov na Slovensku a pozdvihli vzdelanostnú a kultúrnu úroveň Slovákov.

V štvrtej kapitole autori pojednávajú o Štefánkovom pôsobení v Prahe. Z pozície poslanca alebo krátkeho pôsobenia v kresle ministra školstva sa aktívne angažoval v zlepšovaní a modernizovaní školstva. Charakteristickou črtou jeho školskej parlamentnej politiky bol optimizmus a viera v silu školy, ktorá mala prispieť ku konsolidácii a rozvoju ČSR. Cenné sú jeho názory a snaha o vypracovanie dlhodobejšieho plánu a koncepcie s cieľom minimalizovať rozdiely v českom a slovenskom školstve, snaha o prípravu kvalitných učiteľov, jeho postoj k významu občianskej výchovy na školách a pod.

Autori rekonštruujú rukopis Štefánkovej pozostalosti, v ktorej uvádza svoje názory na ideu modernej školy. Podľa neho bol obsah modernej školy v jej demokratickom a národnom duchu a inšpiráciu hľadal vo švajčiarskej ľudovej škole. Podľa Štefánka mal štát vychovávať mládež k samostatnosti, iniciatíve, pokroku a bojovať proti konzervatívnemu zmýšľaniu. Dominantnú požiadavku v jeho poňatí modernej školy tvorila osobnosť učiteľa a jej ďalšie vzdelávanie. Autori na desiatich stranách prinášajú koncepciu a ideu modernej školy A. Štefánka, ktorej znaky sú v mnohom aktuálne aj dnes. Túto časť práce považujem za veľmi zaujímavú a hodnú ďalšieho rozpracovania aspoň v čiastkovej štúdií. V jednej z podkapitol autori približujú aj Anketu Ministerstva školstva a národnej osvety o školskej reforme, v ktorej dominovali názory V. Příhodu jednotnej vnútorne diferencovanej školskej sústavy a akademického vzdelávania učiteľov ľudových a meštianskych škôl

V poslednej, piatej kapitole autori predstavujú A. Štefánka ako vedca, pedagóga, zakladateľa vedného odboru sociológia na Univerzite Komenského. Vďaka jeho metódam sa postupne podarilo zachytiť proces zmien v slovenskej spoločnosti, jej postupné a štrukturálne premeny, vnútornú diferenciaciu a modernizáciu. Zaujímavý je aj Štefánkov sociologický pohľad na osobnosť učiteľa a špeciálne na pôsobenie žien- učiteliek v školstve. Táto kapitola je z môjho pohľadu asi najmenej rozpracovaná, akoby už v závere práce autori strácali dych, no na druhej strane presahuje aj rámec dejín pedagogiky. Každopádne táto problematika je zaujímavá a autorom otvára nové možnosti, detailnejšie spracovať Štefánkovo pôsobenie na Univerzite Komenského pri príležitosti jej blížiacej sa storočnice. Text publikácie, hoci je vedecký je zrozumiteľný nielen pre odborné zainteresované čitateľa.

Mgr. Janka Štulrajterová, PhD.

Katedra pedagogiky a andragogiky, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

Bernát, Libor: Jezuitské gymnázium v Trenčíne a jeho žiaci. Trenčín: Trenčianske múzeum, 2018. 419 s. ISBN 978-80-972963-1-5.

Recenzovaná práca sa zaoberá problematikou jezuitského gymnázia v Trenčíne v 17. a 18. storočí. Autor ňou nadväzuje, resp. dopĺňa svoju predchádzajúcu prácu *Životopisný slovník pedagógov jezuitského gymnázia v Trenčíne v rokoch 1649 – 1773* (Bratislava 2013). Z uvedeného a z pohľadu do autorovej bibliografie vydaných prác je zrejmé, že tejto téme sa venuje dlhodobo a cieľavedome zverejňuje výsledky svojich výskumov. Vychádza pritom zásadne z vlastného archívneho výskumu a opiera sa o pestrú paletu odbornej literatúry.

Monografia pozostáva popri úvode, v ktorom autor podáva informáciu o téme a jej spracovaní, z historickej a slovníkovej časti. Prvá kapitola historickej časti je venovaná charakteristike jezuitského rádu a jeho pôsobenia v náboženskom živote, pričom autor zdôrazňuje, že hlavnou úlohou jezuitského rádu bola obrana, šírenie viery a duchovný pokrok. K tomu príhodne využívali aj možnosti výchovy, vzdelávania a školstva. Základné prvky výchovy a vzdelávania vtelil jezuitský rád do študijného poriadku Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu. V závere prvej kapitoly sa venuje príchodu jezuitov do Uhorska. Druhá kapitola prináša pohľad na obdobie reformácie a reformačného školstva v Trenčianskej stolici. Jezuiti sa po príchode do Uhorska usadili aj v Trenčianskej stolici, v kráľovskom slobodnom meste Trenčín, ktoré bolo v tom čase jednou z bášť luteranizmu.

Tretia kapitola tejto časti podrobne analyzuje na základe bohatého dokumentačného materiálu budovanie a rozmach jezuitského gymnázia v rokoch 1649 – 1773/75, formovanie jeho pedagogického zboru a využívanie divadelných hier a hudby vo výchove mládeže.

Štvrtá kapitola podáva analýzu žiactva jezuitského gymnázia z rôznych hľadísk, najmä počtov žiactva, odchodu zo školy, dĺžky štúdia, sociálneho, konfesijného, národnostného zloženia a pod. Analýza prináša zaujímavé pohľady na život gymnaziálnych žiakov.

Aj piata kapitola je zaujímavá z hľadiska uplatnenia študentov gymnázia v ďalšom živote. Mnohí z nich zaujali významné pozície v kráľovskej či cirkevnej správe, vo vede, najmä však v jezuitskom školstve.

Záverečná kapitola poskytuje hlbší obraz vzniku noviciátu v Trenčíne.

Druhá časť monografie, rozsahom najväčšia, prináša zoznam 8945 žiakov jezuitského gymnázia v Trenčíne usporiadaný abecedne. Každý biografický záznam prináša priezvisko a meno, miesto bydliska, sociálne postavenie, národnosť, konfesiu a triedy, ktoré žiak navštevoval. Z menoslovu a poznámok pri každom mene poznávame pestrú paletu žiakov trenčianskeho jezuitského gymnázia.

Práca PhDr. et ThMgr. Libora Bernáta logicky nadväzuje a dopĺňuje jeho predchádzajúcu monografiu z roku 2013. Prináša bohatstvo poznatkov o žiakoch jezuitského gymnázia v Trenčíne a je významným príspevkom do dejín školstva na Slovensku.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

ANOTÁCIE

Wiesenganger, M., Katrinčová, T.: Mravná výchova v štátnom národnom školstve na Slovensku v rokoch 1918 - 1939. Trnava: Trnavská univerzita, 2017. 105 s. ISBN 978-80-568-0093-5.

Historicko-analytická práca, ktorá v troch hutných kapitolách prináša prehľad filozofických a ideologických východísk ponímania mravnej výchovy v škole v uvedenom období, prehľad názorov popredných českých a slovenských pedagógov na túto tému a prehľad učebníc predmetu Občianska náuka a výchova používanými na slovenských národných školách.

(vm)

HistoriaScholastica, medzinárodný časopis pre dejiny školstva a pedagogiky. Vydavateľom je Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Prahe.

Periodikum prináša pôvodné výskumné a prehľadové štúdie z dejín pedagogického myslenia, dejín výchova a vzdelávania, vnútorného života školy, dejín školstva a učiteľstva. Periodikum vychádza od roku 2015 dvakrát ročne. Dostupný je na adrese: www.historiascholastica.com.

(vm)

Kamenický, M. - Szógy, L.: Študenti Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918. Bratislava: Post Scriptum, 2017. 473 s. ISBN 978-80-89567-80-5.

Publikácia slovenského a maďarského bádateľa tematizuje problematiku stredovekú a novovekú peregrináciu študentov. Po úvodnej kapitole, ktorá podáva náčrt vývoja školstva v lokalitách spadajúcich pod historickú Bratislavskú stolicu, autori spracovali rozsiahly súpis študentov tejto stolice študujúcich na jednotlivých univerzitách a vysokých školách s relevantnými údajmi o nich. Pripojené sú viaceré tabuľky a registre.

(vm)

Gabzdilová, S.: Možnosti a obmedzenia. Vzdelávanie v jazyku maďarskom na Slovensku 1918 - 1938. Košice: Centrum spoločenských a psychologických vied SAV - Spoločenskovedný ústav, 2017. 153 s. ISBN 978-80-972693-3-3.

Historicko-pedagogická monografia mapujúca problematiku škôl svyučovacím jazykom maďarským na Slovensku ich učiteľov, učebnice spoločensko-politický kontext pôsobenia týchto škôl.

(vm)

Klosová, M.: Divadelní svět J. A. Komenského. Praha: Academia, 2016. 281 s. ISBN 978-80-200-2618-7.

Obsiahly prierez Komenského dramatickou tvorbou v učiteľských pôsobiskách v poľskom Lešne a uhorskom Blatnom Potoku, vrátane rozboru jednotlivých jeho školských divadelných hier je prácou, ktorá zhodnocuje Komenského prínos do školského divadelníctva.

(vm)

Vaněková, D.: Školské vysvedčenia v zbierkach Múzea školstva a pedagogiky.

Bratislava: CVTI SR, 2017. 145 s. s obr. príl. ISBN 978-80-89354-82-5.

Ďalší z radu textovo-obrazových katalógov dokumentujúci rozsiahlu zbierku školských vysvedčení z 19. a 20. storočia celého spektra škôl. Obsahuje zasvätený úvod (aj v anglickom preklade) a vyše stovky vyobrazení vysvedčení.

(vm)

Lacko, M.: Keď slovenské povedomie bolo prenasledované ako fašizmus... Prípady Jána Kamila Beňadika z roku 1958. Bratislava: Politickí väzni – Zväz protikomunistického odboja, 2017. 119 s. ISBN 978-80-972734-7-7.

Strastiplný životný príbeh učiteľa a národného aktivistu J. K. Beňadika, obeť protislovenského pohonu v 50. a 60. rokoch minulého storočia za prejavy jeho národných postojov. Publikácia okrem životopisu prináša aj obsiahlejšiu prílohu dokumentov a materiálov.

(vm)

Bokrosová, K.: Šlabikáre a čítanky pre slovenské ľudové školy do roku 1945 vo fondoch Slovenskej pedagogickej knižnice. Bratislava: Slovenská pedagogická knižnica, 2017. 37 s.

Svedomito spracovaná tematická bibliografia základných učebníc ľudových škôl do polovice 20. storočia, ktoré sú k dispozícii v depozite Slovenskej pedagogickej knižnice. Bibliografia je zoradená podľa vročenia, pripojený je menný register a krátke informácie o autoroch, prekladateľoch, ilustrátoroch učebníc.

(vm)

Stockmann, V.: Dejiny lesníckeho školstva v Banskej Štiavnici. Bratislava – Banská Štiavnica: Lesy SR, 2017. 936 s. ISBN 978-80-972204-5-7.

Autor, vyštudovaný lesník, vydal pri príležitosti 100. výročia založenia Strednej odbornej školy lesníckej v Banskej Štiavnici rozsiahlu monografiu dejín lesníckeho školstva v Banskej Štiavnici na pozadí vývoja dejín lesníctva u nás i v stredoeurópskom priestore od 18. storočia do súčasnosti. Monografia je vytlačená na kvalitnom papieri s množstvom vyobrazení.

(vm)

Pokyny pre prispievateľov periodika Historicko – pedagogické fórum

Historicko – pedagogické fórum vychádza dvakrát za rok. Uverejňuje pôvodné autorské príspevky v kategóriách Dejiny pedagogiky, Školské múzejníctvo, Recenzie, Anotácie, Kronika a Správy. Sú vítané odborné príspevky z histórie pedagogického myslenia, dejín jednotlivých škôl a osobností z oblasti školstva a pedagogiky.

Pri príprave príspevkov žiadame autorov o dodržiavanie citačnej normy STN I SO 690 – Dokumentácia, poznámky a citácie udávať vo forme poznámok pod čiarou k aktuálnej strane, zarovnanie textu do bloku. K príspevku je potrebné pripojiť abstrakt v slovenskom jazyku na max. 10 riadkov, kľúčové slová, použitú literatúru a stručný životopis autora s kontaktom. Obrázky a tabuľky je potrebné označiť číslom a stručným popisom.

Prosíme používať písmo Times New Roman, veľkosť 12, jednoduché riadkovanie.

Kontakt na redakciu:

PhDr. Vladimír Michalička, CSc., Bratislava, vlado0123@azet.sk

Mgr. Miroslava Slezáková, PhD., Múzeum školstva a pedagogiky, Hálova 16, Bratislava, miroslava.slezakova@cvtisr.sk

Číslo 1 – 2 /2018 Historicko – pedagogického fórum (Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo) zostavila dočasná redakčná rada: PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (Bratislava), Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD. (Prešov), PaedDr. Lucia Vozárová, PhD., PhDr. a ThMgr. Libor Bernát, CSc. (Trenčín), Mgr. Miroslava Slezáková, PhD. (Bratislava).

Technická spolupráca: Mgr. Zuzana Kunšteková. (Bratislava).